

Årsrapport 2017

SPAREBANKEN SØR

Innholdsfortegnelse

4	Året 2017
6	Nøkkeltall konsern
7	Styrets beretning
20	Resultatregnskap
21	Balanse
22	Endringer i egenkapital
23	Kontantstrømoppstilling
24	Noter
83	Beregninger
84	Eierstyring og selskapsledelse
90	Samfunnsregnskap
91	Erklæring fra styret og daglig leder
92	Revisjonsberetning
98	Organisering
98	Bankens avdelinger
99	Konsernledelsen

Året 2017

POSITIV MAKROØKONOMISK UTVIKLING

Mens 2016 både i Norge og i bankens geografiske kjerneområde var et år preget av krevende omstilling og liten vekst, har 2017 representert en klar endring. Næringslivet i landsdelen har taklet omstillingen, og vi ser en tiltakende økonomisk vekst. Fortsatt lav kronekurs har bidratt til styrket konkurransevne, og sammen med lavt rentenivå og ekspansiv nasjonal finanspolitikk gir dette positive vekstimpulser i vårt hjemmemarked.

FORTSATT RESULTATFREMGANG

Resultatet fra ordinær drift i Sparebanken Sør har aldri vært bedre enn i 2017. Det gode resultatet på 1266 millioner kroner (før skatt) har kommet som følge av god volumvekst og meget positiv utvikling i netto renteinntekter, en solid økning i provisjonsinntekter og resultatbidrag fra hel- og deleide selskaper, stabilt lave kostnader og historisk lave tap.

GOD VEKST I UTLÅN OG INNSKUDD

Banken har gjennom året styrket sin markedsposisjon både blant personkunder, næringsliv og offentlig sektor. Utlånsveksten har gjennom året hatt en meget positiv utvikling, til 7,2 prosent. Innskuddsveksten har også vært meget god, og året endte med en vekst på 7,8 prosent. Netto utlån utgjør 97,5 mrd. kroner og innskuddene utgjør 55,6 mrd. kroner, hvilket gir en innskuddsdekning på tilfredsstillende 57 prosent. Banken har god vekstkapasitet, og har en vekstambisjon som ligger noe over kredittveksten i våre kjerneområder.

MEGET POSITIV TAPSUTVIKLING

Netto tap på utlån utgjorde 20 mill. kroner i 2017, som tilsvarte historisk lave 0,02 prosent av netto utlån. Tilsvarende tall i 2016 var 50 mill. kroner og 0,05 prosent av netto utlån. Parallelt med en kraftig nedgang i tap de siste tre årene, har kvaliteten i utlånsporteføljen blitt stadig bedre i denne perioden. Dette ble også i fjor tydelig synliggjort gjennom en kontinuerlig reduksjon i mislighold og tapsutsatte engasjementer.

SOLID KAPITALDEKNING OG TILFREDSSTILLEND EGEN- KAPITALAVKASTNING

Sparebanken Sør har de siste årene styrket kjernekapitalen betydelig, i første rekke gjennom solid resultatutvikling. Bankens rene kjernekapitaldekning var på 14,9 prosent ved utgangen av året, og oppfylte dermed bankens ambisjon, myndighetskrav og markedsforventinger. Bankens uvektede kjernekapitalandel på hele 9,2 prosent plasserer banken blant de mest solide av de store bankene i Norge, og dermed blant de beste i Europa. Med en så høy uvektet kjernekapitalandel vurderes egenkapitalavkastningen på 9,7 prosent i 2017 som meget tilfredsstillende.

LEDENDE PÅ KOSTNADSEFFEKTIVITET

Banken opprettholder posisjonen som en av de mest kostnadseffektive bankene i landet. Kostnader i forhold til inntekter var ved årsskiftet 38,7 prosent mot 37,3 prosent på samme tid i fjor. Målt i prosent av forvaltningskapital viser kostnadsprosenten sterke 0,74 prosent, ned fra 0,75 prosent i 2016. Den gode kostnadsposisjonen er utviklet gjennom kontinuerlig omstilling av virksomheten og løpende effektivisering av bankens drift.

HØY OG STIGENDE KUNDETILFREDSHET

I EPSIs anerkjente nasjonale kundetilfredshetsundersøkelse for 2017 er Sparebanken Sør blant de beste norske bankene i personmarkedet, og er også banken med størst fremgang. Banken får høy score på en rekke viktige områder som servicekvalitet, verdi for pengene, produktkvalitet og omdømme.

GOD OG DIVERSIFISERT FINANSIERING

Finansmarkedet har hatt en positiv utvikling i 2017, med noe lavere kredittspread på pengemarkedsfinansiering. Samtidig har NIBOR-renten sunket litt, noe som har gitt lavere innlånskostnader. Bankens finansieringsstruktur er styrket i 2017 ved økning i kjernekapital og ansvarlig kapital gjennom emisjoner av fondsobligasjoner og ansvarlig lån, solid vekst i innskudd, og ytterligere diversifisert finansiering gjennom utstedelse av nye OMF i Euro. Banken har fortsatt sin tilpasning av risikostyring og forretningsvirksomhet til nye EU-direktiver tatt inn i norsk rett, herunder EMIR, MiFID2 og PSD2.

HURTIGE ENDRINGER I KUNDEATFERD KREVER RASKERE OMSTILLING

Grunnlaget for det gode resultatet er skapt gjennom et langsiktig og planmessig arbeid, der medarbeidernes vilje og evne til omstilling og prestasjonsforbedring har vært avgjørende. Denne omstillingsevnen blir minst like viktig fremover, i en finansbransje der hurtige endringer i teknologi, kundeatferd og distribusjonsmodeller vil dominere.

Vi har som ambisjon - gjennom langsiktighet, nærhet og lokal beslutningskraft - å være relasjonsbanken med en kundetilfredshet blant de aller beste. Vi skal samtidig, gjennom kontinuerlig forandring og forbedring, tilpasse oss en fremtid der våre kunder bruker banken på nye måter. Ny digital teknologi vil kunne forbedre kundeopplevelsen på en rekke områder, samtidig som vi vil kunne styrke vår ledende kostnadsposisjon ytterligere.

Derfor investerer banken betydelige ressurser på områder som skal sikre vår posisjon blant fremtidens digitaliserte bankkunder. Disse satsingene omfatter blant annet bedre mobilbankløsninger og betalingstjenester, robotisering, og nye CRM-løsninger. Ambisjonen er at disse satsingene vil gi en bedre kundeopplevelse i alle kanaler, og styrke bankens fremtidige lønnsomhet og vekstevne.

Sparebanken Sør er ved inngangen til 2018 godt kapitalisert for videre vekst, og posisjonert for å virkeliggjøre bankens visjon om å skape vekst og utvikling i landsdelen. Vi skal fortsatt være en ledende relasjonsbank, og kombinere dette med kostnadseffektivitet på nivå med de beste. Sammen med høy kvalitet i bankens kredittgivning, gode fremtidsrettede digitale løsninger og sterk markedsposisjon skal Sparebanken Sør være en god og solid bank også i årene som kommer. 🏡

Geir Bergskaug
Adm. direktør

Nøkkeltall konsern

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016 2)	31.12.2015 2)	31.12.2014 1)	31.12.2013 1)
Resultat					Proforma
Netto renteinntekter	1 679	1 565	1 544	1 511	1 443
Netto provisjonsinntekter	312	293	300	284	252
Netto inntekter fra finansielle instrumenter	88	224	-66	184	201
Andre driftsinntekter	18	28	14	23	22
Sum netto inntekter	2 097	2 110	1 792	2 002	1 918
Sum driftskostnader før tap	811	787	817	834	800
Driftsresultat før tap	1 286	1 323	975	1 168	1 118
Tap på utlån og garantier	20	50	97	268	126
Resultat før skattekostnad	1 266	1 273	878	900	992
Skattekostnad	282	284	231	215	219
Resultat for perioden	984	989	647	685	773
Resultat i % av gjennomsnittlig forvaltningskapital					
Netto renteinntekter	1,53 %	1,49 %	1,58 %	1,60 %	1,60 %
Netto provisjonsinntekter	0,28 %	0,28 %	0,31 %	0,30 %	0,28 %
Netto inntekter fra finansielle instrumenter	0,08 %	0,21 %	-0,07 %	0,20 %	0,22 %
Andre driftsinntekter	0,02 %	0,03 %	0,01 %	0,02 %	0,03 %
Sum netto inntekter	1,92 %	2,01 %	1,83 %	2,12 %	2,13 %
Sum driftskostnader før tap	0,74 %	0,75 %	0,83 %	0,88 %	0,89 %
Driftsresultat før tap	1,17 %	1,26 %	0,99 %	1,24 %	1,24 %
Tap på utlån og garantier	0,02 %	0,05 %	0,10 %	0,28 %	0,14 %
Resultat før skattekostnad	1,16 %	1,21 %	0,90 %	0,96 %	1,10 %
Skattekostnad	0,26 %	0,27 %	0,24 %	0,23 %	0,24 %
Resultat for regnskapsåret	0,90 %	0,94 %	0,66 %	0,73 %	0,86 %
Gjennomsnittlig forvaltningskapital	109 500	104 950	98 000	94 300	90 200
Balanse					
Forvaltningskapital	114 310	105 455	101 334	94 062	93 758
Netto utlån til kunder	97 518	90 928	88 387	80 913	77 450
Utlånsvekst i % siste 12 mnd.	7,2 %	2,9 %	9,2 %	4,5 %	6,8 %
Innskudd fra kunder	55 580	51 562	48 349	48 250	43 740
Innskuddsvekst i % siste 12 mnd.	7,8 %	6,6 %	0,2 %	10,3 %	8,3 %
Innskudd i % av netto utlån	57,0 %	56,7 %	54,7 %	59,6 %	56,5 %
Egenkapital (inkludert hybrid kapital)	11 108	10 051	8 263	7 157	6 658
Tap i prosent av netto utlån	0,02 %	0,05 %	0,11 %	0,33 %	0,16 %
Brutto misligholdte engasjementer over 90 dager i % av brutto utlån	0,28 %	0,30 %	0,47 %	0,71 %	0,60 %
Andre nøkkeltall					
Kostnader i % av inntekter	38,7 %	37,3 %	45,6 %	41,7 %	41,7 %
Kostnader i % av inntekt., ekskl. netto inntekt. fra fin. inst.	40,4 %	41,7 %	44,0 %	45,9 %	46,6 %
Egenkapitalavkastning etter skatt (justert for hybridkapital)	9,7 %	11,6 %	8,4 %	10,1 %	12,3 %
Likviditetsreserve (LCR) konsern	139 %	128 %	108 %		
Ren kjernekapitaldekning	15,1 %	14,7 %	12,7 %	13,1 %	12,8 %
Ren kjernekapital etter forholdsmessig konsolidering av deleide selskaper	14,9 %	14,7 %			
Kjernekapitaldekning	16,7 %	16,0 %	13,5 %	14,4 %	14,2 %
Kapitaldekning	18,9 %	17,9 %	15,5 %	15,1 %	15,1 %
Ren kjernekapital	9 890	9 114	7 700	7 092	6 376
Kjernekapital	10 965	9 939	8 210	7 792	7 076
Netto ansvarlig kapital	12 347	11 121	9 388	8 170	7 522
Uvektet kjernekapitalandel (Leverage ratio)	9,2 %	8,6 %	7,0 %	7,0 %	
Antall ekspedisjonssteder	34	34	40	40	44
Antall årsverk i bankvirksomheten	432	439	449	454	489
Nøkkeltall egenkapitalbevis					
Egenkapitalbevisbrøk, vektet gjennomsnitt for året	18,7 %	17,5 %	13,5 %	14,1 %	7,1 %
Antall utstedte bevis	15 663 944	15 663 944	4 768 674	4 768 674	1 250 000
Resultat pr. egenkapitalbevis (morbank)	8,9	8,5	10,6	12,2	10,3
Resultat pr. egenkapitalbevis (konsern)	11,2	10,7	17,6	20,3	18,1
Utbytte siste år pr. egenkapitalbevis (morbank - foreslått utbytte 2017)	6,0	6,0	9,0	10,0	10,0
Bokført egenkapital pr. egenkapitalbevis	120,0	115,2	219,0	212,0	187,0
Kurs/bokført egenkapital pr. egenkapitalbevis	0,9	0,8	0,6	0,9	0,8
Børskurs ved utgangen av perioden	104,0	91,3	139,0	196,0	150,0

1) ekskl. negativ goodwill

2) konsernet reklassifiserte hybridkapital fra gjeld til egenkapital med virkning fra 1. januar 2015.

Styrets beretning

Virksomhetens art	s. 8
Hovedtrekk	s. 8
Rammebetingelser 2017	s. 8
Virksomhetsområde	s. 9
Årets resultat	s. 9
Balanse	s. 11
Overskuddsdisponering	s. 12
Egenkapitalbevis og utbytte	s. 12
Datterselskaper og tilknyttede selskaper	s. 12
Deleide produktselskaper	s. 13
Risikostyring	s. 13
Rating	s. 16
Eierstyring og selskapsledelse	s. 16
Personale og arbeidsmiljø	s. 16
Forskning og utvikling	s. 16
Samfunnsansvar	s. 17
Gaver til allmennyttige formål	s. 18
Utsiktene fremover	s. 18
Avsluttende bemerkninger	s. 18

Styrets beretning

VIRKSOMHETENS ART

Sparebanken Sør er et uavhengig og selvstendig finanskonsern med hovedvirksomhet innenfor bank, verdipapirhandel og eiendomsmegling i Vest-Agder, Aust-Agder og Telemark. I 2017 etablerte banken seg også i Rogaland. Konsernets virksomhet omfatter i tillegg salg av forsikring, leasing, billån, forbruksfinansiering og formidling av aksjer gjennom deleide produkselskaper, og boligfinansiering gjennom det heleide datterselskapet Sparebanken Sør Boligkreditt AS. Banken har 34 kontorer, og hovedkontoret ligger i Kristiansand.

HOVEDTREKK

Konsernet Sparebanken Sør leverte et meget solid resultat i 2017, og styret vil trekke frem følgende:

- Godt resultat fra ordinær drift
- Positiv utvikling i netto renteinntekter
- Økte provisjonsinntekter fra konsernets eiendoms-
megler, Sørmeglere
- Effektiv drift og lave kostnader
- Meget lave tap på utlån
- Lavt mislighold
- God utlånsvekst på 7,2 prosent
- Høy innskuddsvekst på 7,8 prosent
- Vellykket kontoretablering på Bryne
- Egenkapitalavkastning etter skatt på 9,7 prosent
- Ren kjernekapitaldekning på 14,9 prosent og uvektet
kjernekapitalandel (Leverage Ratio) på 9,2 prosent ved
utgangen av året
- Styret vil foreslå overfor bankens forstanderskap å
utdele utbytte for 2017 på 6 kroner per egenkapitalbevis.

RAMMEBETINGELSER 2017

Høyere vekst i norsk økonomi

Aktiviteten i norsk økonomi tok seg opp i 2017 etter et 2016 med den svakeste veksten siden finanskrisen. Veksten ble om lag fordoblet til i underkant av 2 prosent. Dette ligger tett opp til den årlige veksttaket Norges Bank forventer de nærmeste årene. En tyngende faktor for veksten i norsk økonomi har vært fallet i oljeprisen med påfølgende fall i oljeinvesteringene. Gjennom 2017 tok oljeprisen seg opp, og oljeinvesteringene vil trolig øke i tiden fremover. Boligprisene i bankens hovedmarked har hatt en moderat utvikling over flere år.

Kredittveksten (K2) økte gjennom 2017 og utgjorde 6,3 prosent ved utgangen av året. Veksten i kreditt til husholdningene og næringslivet var henholdsvis 6,5 prosent og 6,4 prosent.

Styringsrenten

Bedringen i norsk økonomi gjennom fjoråret var ikke av en slik grad at Norges Bank ønsket å heve styringsrenten fra 0,5 prosent. Sentralbanken la vekt på at man bør gå varsomt frem i rentesettingen, men at en første renteheving ikke er langt unna i tid dersom norsk og internasjonal økonomi utvikler seg som forventet.

Utvikling i finansmarkedene

Konsernet har god tilgang på finansiering både i inn- og utland gjennom emisjon av seniorgjeld og obligasjoner med fortrinnsrett. Kapitalmarkedene har vært velfungerende i 2017, og kredittspreadene har holdt seg relativt stabile.

VIRKSOMHETSOMRÅDE

Personmarked

Banken har gjennom 2017 befestet posisjonen som den ledende banken for personkunder, lag og foreninger i landsdelen. Brutto utlån til personkunder utgjorde 63,8 mrd. kroner ved utgangen av året, tilsvarende 65 prosent av bankens totale utlån. Veksten var på 6,7 prosent. Innskudd fra personkunder økte med 3,9 prosent til 25,9 mrd. kroner, og utgjorde ved årsskiftet 47 prosent av bankens totale innskuddsmasse.

Personmarkedsdivisjonen har gjennom 2017 videreutviklet organisasjonen. Ytterligere fusjonsgevinster er tatt ut, og kompetanse er bygget både på leder- og rådgivernivå. Automatiseringsarbeidet har kommet et viktig steg videre, en stor del av kontanthåndteringen er ytterligere effektivisert, og nye digitale kundeløsninger er lansert.

Bankens etablering av kontor på Bryne i Rogaland har gått etter planen og har hatt en svært positiv utvikling siden oppstarten i april.

Siden fusjonen er flere kontorer lagt ned, mens andre er gjort om til rådgivningskontorer, som er åpne for kundene etter avtale. Divisjonen har siden fusjonen nedbemannet med ca. 75 årsverk. Organisasjonen vil bli videreutviklet for å tilpasse seg dagens og morgendagens kundebehov.

Banken tilbyr skadeforsikring og livsforsikring til personmarkedet gjennom Frende forsikring og bilfinansiering gjennom Brage Finans.

Bedriftsmarked

Banken har gjennom 2017 opprettholdt sin posisjon som næringslivsbanken for Sørlandet, og styrket sin posisjon i Telemark. Banken fremstår i dag som et naturlig førstevalg for næringslivet i store deler av bankens virkeområde.

Utlån til bedriftskunder økte med 2,6 mrd. kroner til 34,1 mrd. kroner i 2017, tilsvarende en vekst på 8,1 prosent.

Innskudd fra bedriftskunder økte med 3,0 mrd. kroner til 29,6 mrd. kroner. Dette tilsvarer en vekst på 11,5 prosent.

Bankens bedriftskunder utgjør en balansert og solid portefølje, som gjenspeiler næringslivet i landsdelen på en god måte.

Banken har også styrket samarbeidet med Kristen-Norges interessefellesskap (KNIF) gjennom 2017. Kundesegmentet er et lavrisikosegment som inkluderer sykehus og andre virksomheter innenfor helsesektoren, skoler, barnehager, kirkelige virksomheter, misjonsorganisasjoner og barne- og ungdomsorganisasjoner. Gjennom samarbeidet med KNIF har banken fått flere interessante nye kunder også i 2017, og veksten innenfor segmentet har i flere år vist en positiv utvikling.

Banken har definert offentlig sektor som et eget satsingsområde, som inkluderer kommuner, fylkeskommuner, kommunale foretak, statlige og kommunalt eide aksjeselskaper. 27 kommuner i Agder og Telemark bruker banken som hovedbank. Veksten innenfor segmentet har i de siste årene vist en svært positiv utvikling.

Banken tilbyr skadeforsikring, tjenestepensjon og gruppelevsforsikring til bedriftsmarkedet gjennom Frende Forsikring og leasing gjennom Brage Finans.

ÅRETS RESULTAT

Regnskapsprinsipper

Regnskapet til konsernet Sparebanken Sør er satt opp i samsvar med Internasjonale standarder for finansiell rapportering, IFRS. Det er i notene til regnskapet redegjort nærmere for regnskapsprinsippene.

I årsregnskapet er forutsetningen om fortsatt drift lagt til grunn. Konsernet har en betryggende inntjening og egenkapital, og etter styrets oppfatning er det ikke noe som tilsier annet enn fortsatt drift.

Tallene det refereres til i styrets beretning er konserntall, med mindre det er angitt at det gjelder morbanken.

Årets resultat

Sparebanken Sør oppnådde i 2017 et resultat før skatt på 1.266 mill. kroner, mot 1.273 mill. kroner i 2016. Det tilsvarte 1,16 prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital mot 1,21 prosent i 2016.

Konsernet fikk et meget solid resultat før skatt som følge av en positiv utvikling i netto renteinntekter, lave kostnader og lave tap. Resultatet fra ordinær drift (se vedlegg til årsrapporten for beregning) viste en økning på 105 mill. kroner i 2017 sammenlignet med 2016.

Resultat etter skatt i 2017 utgjorde 984 mill. kroner, mot 989 mill. kroner i 2016. Dette tilsvarte en egenkapitalavkastning, justert for hybridkapital, på 9,7 prosent i 2017, mot 11,6 prosent i 2016.

Som følge av blant annet endrede forutsetninger for beregning av pensjonsforpliktelser, ble det over totalresultatet kostnadsført netto 10 mill. kroner. Totalresultatet utgjorde etter dette 974 mill. kroner.

Rentenetto

Rentenettoen utgjorde 1.679 mill. kroner i 2017, mot 1.565 mill. kroner i 2016, en økning på 114 mill. kroner. Rentenettoen i 2017 tilsvarte 1,53 prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital, mot 1,49 prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital i 2016.

I 2017 har banken betalt 46,6 mill. kroner i renter på hybridkapital, mot 32,6 mill. kroner i 2016. Renter på hybridkapital ble belastet egenkapitalen som en overskuddsdisponering.

Det har vært press på utlånsrentene i både personmarkedet og bedriftsmarkedet i 2017. Markedsrenten har falt i perioden, noe som gir utslag i reduserte kostnader på bankens obligasjonsfinansiering, hvor lånebetingelsene er knyttet til 3 måneders NIBOR. I tillegg har banken gjennom året gjennomført justeringer i innskuddsbetingelser til kundene. Dette har samlet bedret netto renteinntekter til konsernet målt i prosent av forvaltningskapital. I tillegg har volumveksten bidratt til økte netto renteinntekter.

Provisjonsinntekter

Netto provisjonsinntekter utgjorde 312 mill. kroner, mot 293 mill. kroner i 2016. Det tilsvarte 0,28 prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital som var likt med nivået i 2016. Økningen i kroner kom dels som følge av høyere inntekter i konsernets eiendomsmeglervirksomhet, Sørmegleren, samt fra øvrige produktselskaper. Inntektene fra de øvrige produktområdene har gjennomgående vist en stabil utvikling gjennom hele året.

Finansielle instrumenter

Netto inntekter fra finansielle instrumenter utgjorde 88 mill. kroner i 2017, mot 224 mill. kroner i 2016. I prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital tilsvarte det 0,08 prosent, mot 0,21 prosent i 2016. Det var en positiv verdiutvikling i konsernets likviditets- og aksjeportefølje i 2017, selv om den var svakere enn året før. Konsernet har også inntekter knyttet til verdiutviklingen på fastrentelån og inntekter fra valutaområdet. Det ble i 2017 også bokført tap i forbindelse med tilbakekjøp av egen gjeld. Basis-swapper, som konsernet benytter til sikring av gjeld med fast rente i euro, har hatt en negativ utvikling i 2017.

Kostnader

Kostnadene i konsernet utgjorde 811 mill. kroner i 2017, mot 787 mill. kroner i 2016. I prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital tilsvarte det 0,74 prosent, mot 0,75 prosent i 2016. Kostnader i forhold til inntekter, eksklusiv inntekter fra finansielle instrumenter, utgjorde 40,4 prosent, mot 41,7 prosent i 2016.

Personalkostnadene økte sammenlignet med 2016. Økningen var først og fremst en konsekvens av at personalkostnadene var ekstraordinært lave i 2016 som følge av omdannelsen av den kollektive, ytelsesbaserte pensjonsordningen. I tillegg ble bankene f.o.m. 2017 pålagt en finansskatt på 5 prosent av lønnsgrunnlaget. Korrigert for disse to forhold var personalkostnadene tilnærmet på samme nivå som i 2016. I bankvirksomheten var det en nedgang i antall årsverk, til tross for etableringen i Rogaland, mens det i eiendomsmeglervirksomheten var en økning som følge av etableringen i Grenland.

Av- og nedskrivninger på varige driftsmidler viste en nedgang, mens andre driftskostnader var om lag på samme nivå som i 2016. I forbindelse med innføringen av nye, digitale løsninger, ble det benyttet mer ressurser i 2017 enn i 2016. Dette vil gi reduserte kostnader totalt sett.

Tap og mislighold

Netto tap er belastet regnskapet med 20 mill. kroner, tilsvarende 0,02 prosent av netto utlån. Tilsvarende tall i 2016 var 50 mill. kroner og 0,05 prosent av netto utlån. Gruppevis nedskrivninger ble redusert med 30 mill. kroner i 2017.

Konsernet implementerte fra og med 1. januar 2018 standarden IFRS 9, som har betydning for beregning av konsernets tapskostnad. IAS 39, som ble lagt til grunn ved avleggelsen av regnskapet for 2017, var basert på at tapsnedskrivning «kun skal finne sted når det er objektive bevis for at en tapshendelse har intruffet». Med IFRS 9 skal tapsnedskrivning basere seg på fremtidig forventet tap. Bankens siste årene arbeidet med modellutvikling for å kunne møte nye krav. Beregning av forventede tap for konsernet per 1. januar 2018 medfører en reduksjon i totale tapsavskrivninger på 2 mill. kroner. Konsernets egenkapital vil dermed øke med 1,5 mill. kroner som følge av ikrafttredelsen av IFRS 9. Det vises for øvrig til note 6 om Kredittrisiko, note 10 om Tap på utlån og garantier og note 38 om Renskapsmessige effekter ved overgang fra IAS 39 til IFRS 9 for nærmere detaljer rundt risiko og tapsforhold.

Bankens individuelle nedskrivninger på utlån utgjorde ved årsskiftet 388 mill. kroner, tilsvarende 0,40 prosent av brutto utlån.

Nedskrivninger på grupper av utlån ble redusert med 30 mill. kroner i 2017, og utgjorde ved årsskiftet 180 mill. kroner, tilsvarende 0,18 prosent av brutto utlån. Reduksjonen var en konsekvens av den positive utviklingen som har vært i utlånsporteføljen.

Brutto misligholdte lån over 90 dager utgjorde 273 mill. kroner, som tilsvarte 0,28 prosent av brutto utlån. Tilsvarende tall i 2016 var 276 mill. kroner, og utgjorde 0,30 prosent av brutto utlån.

BALANSE

Forvaltningskapital

Forvaltningskapitalen utgjorde 114,3 mrd. kroner ved utgangen av 2017, mot 105,5 mrd. kroner året før. Det tilsvarte en vekst på 8,9 mrd. kroner, eller 8,4 prosent.

Utlån

Netto utlån til kunder utgjorde 97,5 mrd. kroner, mot 90,9 mrd. kroner i 2016. Det ga en vekst på 6,6 mrd. kroner, eller 7,2 prosent. Utlånsveksten er i tråd med bankens ønske om en vekst som ligger over kredittveksten i de markedene banken er representert.

Brutto utlån til personkunder utgjorde 63,8 mrd. kroner, mot 59,8 mrd. kroner i 2016. Det ga en vekst på 4 mrd. kroner, tilsvarende 6,7 prosent. På landsbasis har husholdningenes utlånsvekst (K2) vært 6,5 prosent. Det var ved utgangen av 2017 overført lån for 31 mrd. kroner til Sparebanken Sør Boligkreditt AS. Selskapet er et viktig instrument for banken for å kunne tilby konkurransedyktige betingelser i personmarkedet. Utlån til personkunder utgjorde 65 prosent av totale utlån, mot 66 prosent i 2016.

Brutto utlån til bedriftskunder utgjorde 34,1 mrd. kroner i 2017, mot 31,5 mrd. kroner året før. Dette ga en vekst på 2,6 mrd. kroner, eller 8,1 prosent. På landsbasis utgjorde utlånsveksten (K2) til næringslivet 6,4 prosent.

Innskudd

Ved årsskiftet utgjorde totale innskudd 55,6 mrd. kroner, mot 51,6 mrd. kroner i 2016. Det ga en vekst på 4 mrd. kroner, eller 7,8 prosent.

I personmarkedet utgjorde innskuddene 25,9 mrd. kroner, mot 24,9 mrd. kroner i 2016. Det ga en vekst på 1 mrd. kroner, eller 3,9 prosent. I bedriftsmarkedet utgjorde innskuddene 29,6 mrd. kroner, mot 26,6 mrd. kroner i 2016. Det ga en vekst på 3 mrd. kroner, eller 11,5 prosent. Veksten kommer i stor grad fra offentlig sektor, som er et satsingsområde for konsernet.

Innskuddsdekningen utgjorde 57 prosent per 31. desember 2017, mot 56,7 prosent i 2016.

Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer og gjeld til kredittinstitusjoner

Banken finansierer seg i kapitalmarkedet ved utstedelse av rentebærende verdipapirer. Konsernets verdipapirgjeld utgjorde 44,3 mrd. kroner ved utgangen av 2017, mot 41,2 mrd. kroner ved utgangen av 2016. Langsiktig obligasjonsfinansiering er etablert som obligasjoner med fortrinnsrett og seniorgjeld. Ved utgangen av 2017 utgjorde obligasjoner med fortrinnsrett 60 prosent av denne finansieringen.

Konsernet har tilrettelagt for langsiktig finansiering fra det internasjonale markedet gjennom etablert EMTN (European Medium Term Bond Note) program i banken og EMTCN (European Medium Term Covered Bond Note) program i boligkreditt. EMTCN programmet ble utnyttet i 2. kvartal 2017, hvor Sparebanken Sør Boligkreditt AS utstedte obligasjoner med fortrinnsrett i euro med 5 års løpetid.

Forfallsstrukturen på ekstern finansiering har vært godt tilpasset bankens virksomhet, og er i henhold til myndighetspålagte retningslinjer og styrevedtatte krav.

Verdipapirer

Beholdningen av sertifikater og obligasjoner utgjorde 13,5 mrd. kroner ved utgangen av året.

Beholdningen inngår i bankens likviditetsreserve, som er etablert for å sikre likviditeten under urolige markedsforhold. Verdipapirporteføljen kan inngå som pantesikkerhet for låneadgangen i Norges Bank og inngår i bankens LCR-portefølje.

Konsernets likviditetsindikator for langsiktig finansiering var ved utgangen av 2017 på 109 prosent.

Konsernets likviditetsreserve (LCR) utgjorde 139 prosent per 31. desember 2017 (134 prosent i morbank).

Plasseringer i aksjer og egenkapitalbevis utgjorde 572 mill. kroner.

Ansvarlig kapital

Banken har styrket sin ansvarlige kapital i 2017 gjennom et solid resultat, tilpasset vekst i risikovektet balanse, emisjon av hybridkapital på netto 250 mill. kroner samt emisjon av ansvarlig lån på 200 mill. kroner.

Netto ansvarlig kapital utgjorde 12,3 mrd. kroner ved årsskiftet. Hybridkapitalen utgjorde 1,1 mrd. kroner og ansvarlig lån 1,4 mrd. kroner. Ved utgangen av 2017 utgjorde ren kjernekapitaldekning 15,1 prosent. Kjernekapitaldekningen utgjorde 16,7 prosent og kapitaldekningen 18,9 prosent, basert på standardmetoden i Basel II regelverket.

Fra og med 1. kvartal 2017 rapporterte konsernet også kapitaldekningen hvor samarbeidende grupper ble forholdsmessig konsolidert. For Sparebanken Sør gjelder dette Brage Finans AS hvor banken har mer enn 10 prosent eierandel. Konsernets rene kjernekapitaldekning, inkludert forholdsmessig konsolidering av samarbeidende grupper, utgjorde 14,9 prosent, kjernekapitaldekningen 16,6 prosent og kapitaldekningen 18,7 prosent.

For morbank utgjorde tallene 15,5 prosent ren kjernekapital, 17,5 prosent kjernekapitaldekning og 19,9 prosent i total kapitaldekning ved utgangen av 2017.

Konsernet oppfylte kapitalkravene for finansinstitusjoner med virkning fra 31. desember 2017 på henholdsvis 12 prosent for ren kjernekapital, 13,5 prosent for kjernekapital og 15,5 prosent for totalkapital. Kapitalkravene, inkludert pilar 2-tillegget på 2,1 prosent, er henholdsvis 14,1 prosent for ren kjernekapital, 15,6 prosent for kjernekapital og 17,6 prosent for totalkapital. Videre tilpasning av buffer ut over dette nivå vil avhenge av markedsmessige forventninger og Finanstilsynets tilbakemelding på Bankens ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process).

En viktig del av konsernets målsetting er at ren kjernekapitaldekning skal være på nivå med sammenlignbare banker. Av de store regionbankene er det bare Sparebanken Sør som benytter standardmetoden i kapitaldekningsberegningen. Sparebanken Sør vedtok i november at konsernet skal iverksette prosess for å søke Finanstilsynet om godkjenning av interne modeller i kapitalberegningen (IRB). Det tas sikte på å sende søknad til Finanstilsynet innen utgangen av 2019.

Konsernets uvektede kjernekapitalandel (leverage ratio) utgjorde 9,2 prosent ved utgangen av 2017, mot 8,6 prosent ved utgangen av 2016.

Bankens soliditet vurderes som meget tilfredsstillende sett opp mot gjeldende regulatoriske krav.

OVERSKUDDSDISPONERING

Etter styrets mening gir det fremlagte resultatregnskapet og balansen et rettviseende bilde av konsernets og morbankens stilling og resultat. Styret kjenner heller ikke til forhold etter årsskiftet som vil endre dette synet.

Morbankens resultat på 795 mill. kroner er foreslått disponert som følger:

Utbytte:	94 mill. kroner
Renter hybridkapital:	47 mill. kroner
Overført til gavefond:	40 mill. kroner
Overført til utjevningfond:	46 mill. kroner
Overført til grunnfondskapital:	568 mill. kroner
Sum disponert:	795 mill. kroner

EGENKAPITALBEVIS OG UTBYTTE

Banken hadde per 31. desember 2017 utstedt 15 633 944 egenkapitalbevis pålydende 50 kroner.

Oversikten over de 20 største egenkapitalbeviserne per 31. desember 2017 fremgår av note 36. Resultatet per egenkapitalbevis ble 8,9 kroner for morbank og 11,2 kroner for konsernet.

Eierbrøken har vært 18,7 prosent i 2017. Hybridkapitalen (fondsobligasjonslån) som er klassifisert som egenkapital, er holdt utenfor ved beregning av eierbrøk.

Sparebanken Sør skal gjennom god, stabil og lønnsom drift sikre at egenkapitalbeviserne oppnår konkurransedyktig avkastning i form av utbytte og verdistigning på egenkapitalbevisene.

Overskuddet skal fordeles mellom eierandelskapitalen (egenkapitalbeviserne) og grunnfondskapitalen i samsvar med deres andel av egenkapitalen.

Ved fastsettelse av årlig utbytte skal bankens kapitalbehov ivaretas, herunder myndighetspålagte krav til kapitaldekning, forventninger hos investorer samt bankens strategiske planer.

Det er en målsetting at om lag halvparten av egenkapitalbevisernes andel av årets resultat etter skatt, skal utdeles som utbytte.

Styret vil foreslå overfor bankens forstanderskap å utdele utbytte for 2017 på 6 kroner per egenkapitalbevis, tilsvarende en utdelingsgrad på ca. 54 prosent.

I tillegg vil styret foreslå å avsette 40 mill. kroner til gavefondet.

Bankens eierbrøk utgjorde 18,7 prosent før disponering. Med foreslått utbytte og gaveavsetning reduseres eierbrøken til 17,9 prosent.

DATTERSELSKAPER OG TILKNYTTETE SELSKAPER

Sparebanken Sør Boligkreditt

Sparebanken Sør Boligkreditt er et heleid datterselskap av Sparebanken Sør, og selskapet har konsesjon som kredittforetak med tillatelse til å utstede obligasjoner med fortrinnsrett. Selskapets hovedformål er å sikre konsernet stabil og langsiktig finansiering til konkurransedyktige vilkår.

Det var ved årsskiftet overført lån for 31 mrd. kroner til selskapet. Gjennomsnittlig belåningsgrad var 57 prosent. Ved årsskiftet var det utstedt obligasjoner med fortrinnsrett for 26,6 mrd. kroner. Sikkerhetsmassen utgjorde 31,8 mrd. kroner og overpantsettelsen utgjorde 19,3 prosent.

Selskapet hadde et resultat på 248 mill. kroner før skatt. Ved utgangen av året var kapitaldekningen 17,4 prosent. Selskapet har inngått avtaler med morbank som inkluderer finansieringsforpliktelser og avtaler om leveranse av viktige tjenester til selskapet, herunder låneforvaltning, samt stabs- og treasuryfunksjoner.

I 2. kvartal 2017 utstedte selskapet 500 mill. euro som «covered bond» under selskapets EMTCN program. Ved utgangen av 2017 hadde selskapet to utestående benchmark lån i EUR. Lånene er swappet tilbake til flytende finansiering i norske kroner.

Sørmegleren

Sørmegleren er bankens eiendomsmeglerforetak. Sørmegleren har drevet i 4 år etter at fusjonen mellom ABCenter og Plussmegleren ble gjennomført. Siden oppstarten 1. januar 2014, har selskapet blitt den klart ledende megleren på Sørlandet med en markedsandel på over 30 prosent. 2017 ble et godt år med et resultat før skatt på 12,5 mill. kroner. Sammen med Porsgrunn Bamble Børgestad Boligbyggelag (PBBL) har Sørmegleren hatt en meget vellykket kontoretablering i Skien og Porsgrunn i 2017, og har allerede opparbeidet seg en markedsandel på ca. 10 prosent etter første driftsår. Sørmegleren har 14 kontorer og 75 ansatte.

Øvrige datterselskaper

Bankens øvrige datterselskaper forvalter i hovedsak forretningseiendommer hvor banken har virksomhet.

DELEIDE PRODUKTSKAPER

Frende Forsikring

Gjennom Frende Forsikring tilbys bankens person- og bedriftskunder gode skade- og livsforsikringsprodukter. Frende Forsikring er eiet av 15 frittstående sparebanker. Sparebanken Sørs eierandel er på 10 prosent. Selskapet har fortsatt sin gode kunde- og premievekst både innen skade- og livområdene. Frende Forsikring har lagt bak seg et godt år, og oppnådde et resultat før skatt på 301 mill. kroner i 2017.

Brage Finans

Brage Finans er et finansieringsselskap som tilbyr leasing, billån og forbruksfinansiering. Brage Finans er eiet av 12 frittstående sparebanker. Sparebanken Sørs eierandel er på 15 prosent. Selskapet oppnådde i 2017 et resultat før skatt på 58 mill. kroner.

Norne Securities

Norne Securities er et verdipapirforetak som tilbyr internetthandel, tradisjonelle meglertjenester og corporate finance tjenester. Selskapet er eid av 14 frittstående norske sparebanker der Sparebanken Sørs eierandel er på 17,6 prosent. Selskapet oppnådde i 2017 et resultat før skatt på 4 mill. kroner.

Balder betaling

Balder betaling er et nyopprettet selskap som har en eierandel på 12 prosent av Vipps AS. Selskapet har som mål å videreutvikle Vipps sammen med øvrige eiere. Sparebanken Sørs eierandel er på 22,4 prosent, og resterende aksjer eies av bankene i Frenedesamarbeidet.

RISIKOSTYRING

Risiko er et grunnleggende trekk ved å drive bankvirksomhet, og risikostyring er vesentlig for den daglige drift av banken og for styrets oppfølging.

Bankens risikostyring og internkontroll skal bidra til

at bankens risiko styres på en måte som understøtter bankens strategiske målsettinger og bidrar til å sikre bankens langsiktige verdiskaping. De overordnede retningslinjer for bankens risikostyring og rammer for risikoeksponering vurderes og fastsettes årlig av styret i forbindelse med vedlikehold av bankens interne strategi- og styringsdokumenter. Styret fastsetter rammeverk for risikoappetitt, herunder konkrete styringsmål og grenser for risikotoleranse for de ulike risikokategorier som for eksempel kredittrisiko, markedsrisiko, likviditetsrisiko og operasjonell risiko. Det er etablert systemer og struktur for måling, styring, oppfølging og kontroll av risiko samt fullmakter som innebærer rapporteringssystemer til ledelsen og styret for de ulike risikokategorier. Banken har et mål om å ha en lav risikoeksponering, og det er en kontinuerlig prosess for å videreutvikle og forbedre bankens risikostyring.

De vesentligste risikofaktorene kan grupperes i finansiell risiko, operasjonell risiko samt strategisk og forretningsmessig risiko.

Finansiell risiko omfatter kredittrisiko, markedsrisiko (knyttet til bankens eksponering i rente-, valuta- og aksjemarkedet) samt likviditetsrisiko. Operasjonell risiko er risiko for økonomisk tap, eller tap av omdømme, som kan oppstå som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil eller eksterne hendelser. Strategisk risiko knytter seg til de strategier, planer og endringer som banken har eller legger opp til, mens forretningsmessig risiko er risiko for uventede inntekts- eller kostnadssvingninger som følge av endringer i eksterne forhold som konjunktursvingninger, konkurransesituasjon, kundeatferd, manglende forretningsmessig utvikling, samt regulering fra offentlige myndigheter.

Banken har en løpende prosess knyttet til overvåking og vurdering av de ulike risikofaktorer. Med utgangspunkt i forskrift om risikostyring og internkontroll gjennomføres det for samtlige hovedområder internkontrollprosesser. Bankens konsernledelse har en løpende behandling av saker tilknyttet risikostyring og gir styrets risikoutvalg periodisk rapportering. Styrets oppfatning er at bankens risikostyring fungerer på en god måte.

Kredittrisiko

Kredittrisiko er den vesentligste risikokategorien for banken, og defineres som risiko for tap som følge av at kunder eller motparter ikke oppfyller sine forpliktelser overfor banken. Som en konsekvens av dette er dermed arbeidet med kredittrisiko høyt prioritert i daglig drift og i styrets oppfølging. Styret vedtar bankens kredittstrategi og kredittpolicy. Kredittrisiko styres også gjennom kredittbehandlingsrutiner, kredittvurderingsprosesser og bevilgningsfullmakter. Styret har fastsatt målsettinger og retningsangivelse, samt kvantitative rammer som angir begrensninger og rammer for risikotoleranse. Etterlevelse av bankens kredittpolicy overvåkes av Risikostyring, som er en uavhengig enhet.

Bankens risikoklassifiseringssystem benyttes både i kredittvurderingsprosessen og til løpende oppfølging av risiko på porteføljnivå. Kunder blir klassifisert basert på sannsynligheten for mislighold i løpet av en 12 måneders periode, hvor sannsynligheten blir beregnet ut fra ulike

interne og eksterne finansielle data. Scorekort benyttes for å dele kundene inn i 10 ulike risikoklasser samt en risikoklasse for misligholdte engasjementer og engasjementer med tapsnedskrivninger som ikke er misligholdte. Risikoutvikling i porteføljen og migrasjon kartlegges ved hjelp av klassifiseringssystemet.

Markedsrisiko

Markedsrisiko omfatter risiko knyttet til resultatvariasjoner på usikrede rente-, valuta- og egenkapitalposisjoner. Tap kan oppstå som følge av bevegelser i renter herunder kredittspread, og ved svingninger i valuta- og aksjekurser.

Sparebanken Sør skal ha en lav markedsrisiko. Aktivitet i finansielle instrumenter skal i hovedsak være knyttet til avdekking av bankens eksponering som oppstår i forbindelse med bankens ordinære kundeaktiviteter og ved finansiering av virksomheten.

Styret har fastsatt styringsmål for investering i aksjer, obligasjoner og for posisjoner i rente- og valutamarkedet. Etterlevelse av styringsmålene følges opp løpende og rapporteres til styret.

Renterisikorammen er fastsatt som en øvre ramme for hvor stort tapet på uavdekkede renteposisjoner kan være ved skift og vridninger i rentekurven. Renterisiko som oppstår ved konsernets ordinære virksomhet i form av fastrente kundeutlån, fastrente-plasseringer og finansiering i NOK og valuta, avdekkes løpende. Ved årsskiftet var konsernets netto renterisiko 58 mill. kroner.

Utover rammen for renterisiko er det fastsatt en øvre risikotoleranse for resultateffekter som følge av generell markedsendring i kredittspread, som kan medføre verdiendringer på konsernets rentebærende verdipapirportefølje. For beregning av risikoeksponeringen benyttes Finanstilsynets stresstestmodell for kredittspreadrisiko. Bankens kredittspread-eksponering er knyttet til likviditetsporteføljen. Ved utgangen av 2017 var 85 prosent av styrevedtatt ramme benyttet.

Konsernet blir påvirket av svingninger i valutamarkedet gjennom sin aktivitet i valuta mot kunder. Ved avdekking av åpen valutaeksponering benyttes derivater (valutaterminer, swapper og opsjoner). Valutaeksponeringen måles ved en 10 prosent kursendring på valutaposisjonen. Det er fastsatt rammer for eksponering i enkeltvalutaer.

Ved finansiering i utenlandsk valuta oppstår rente- og valutarisiko, som følge av at finansieringen gjennomføres til fastrentevilkår og i en annen valuta enn NOK. Tilsvarende gjelder ved kjøp av rentebærende verdipapirer i valuta. Banken avdekker rente- og valutaeksponering ved å inngå derivatkontrakter med velrenomerte finansielle motparter. Kontraktene inngås under ISDA (International Swaps and Derivatives Association) med CSA (Credit Support Annex) avtaleverk. Ved finansiering i valuta og avdekking av valutarisikoen, legges sikringsbokføring til grunn ved regnskapsføring av verdiendringer.

Konsernets samlede aksjeinvesteringer utgjorde ved årsslutt 572 mill. kroner. Blant de største enkeltpostene var produktselskapene Frende Forsikring, Norne Securities og Brage Finans. I tillegg kommer eierandeler i Balder Betaling.

Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko er risikoen for at konsernet ikke er i stand til å innfri sine forpliktelser, eller ikke har evne til å finansiere ordinær utlånsvekst.

Likviditetsrisiko styres gjennom konsernets likviditetsstrategi, overordnede retningslinjer og rutiner, samt ved etablerte risikorammer. Viktige operative styringsparametere er krav til innskuddsdekning, indikatorverdi for langsiktig finansiering, stressindikator for likviditetsutgifter innenfor 30 dager (LCR), og i tillegg retningslinjer for overlevelsessevne i situasjoner uten tilgang på markedsfinansiering. Likviditetsrisikoen styres også ved å sikre fordeling av innlån fra kapitalmarkedet på ulike løpetider, innlånskilder og instrumenter. Det gjennomføres periodisk stresstesting av likviditetsrisiko, og det er etablert beredskaps- og gjenopprettingsplaner for konsernet.

Innskudd fra kunder er bankens mest stabile finansieringskilde. Styret legger vekt på at forholdet mellom innskudd fra kunder og utlån skal være tilpasset konsernets samlede finansieringssituasjon. Konsernets innskuddsdekning utgjorde 57 prosent ved årsskiftet.

I tillegg representerer Sparebanken Sør Boligkreditt AS et viktig finansieringsinstrument, som sikrer tilgang til langsiktig finansiering gjennom utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett. For å kunne utstede obligasjoner med fortrinnsrett, var det i 2017 overført boliglån fra morbank til boligkreditselskapet tilsvarende 49 prosent av samlede utlån til personmarkedet.

Styrevedtatte målkrav for bankens likviditetsrisiko følger retningslinjer gitt av Finanstilsynet. Ved årsskiftet var indikatorverdiene for Sparebanken Sør innenfor disse kravene.

Likviditetsindikatoren for langsiktig finansiering var 109 prosent. Tilgjengelig likviditetsreserve innebar at konsernet kunne videreføre normal drift lengre enn i 12 måneder, uten tilførsel av nye innlån fra markedet.

Konsernet har en omfattende likviditetsreserve i form av likvide rentebærende verdipapirer. I tillegg har banken boliglån som er klargjort for overføring til boligkreditselskapet. Bankens rentebærende likviditetsportefølje består av statspapirer, andre rentebærende verdipapirer med 0 i kapitalvekt, obligasjoner med fortrinnsrett og verdipapirer utstedt av norske kommuner og fylkeskommuner. Konsernets beholdning av rentebærende likviditetsreserve utgjorde 14,6 mrd. kroner per 31. desember 2017.

Bankens kortsiktige likviditetsrisiko styres blant annet ved tilpasning til Liquidity Coverage Requirement (LCR). Ved utgangen av 2017 var LCR-indikatoren for Sparebanken Sør konsern, morbank og Sparebanken Sør Boligkreditt AS tilstrekkelig til å innfri prognostiserte likviditetsforfall innenfor de nærmeste 30 dagene under et stressscenario med god margin. Konsernets og morselskapets LCR-ratio utgjorde henholdsvis 139 prosent og 134 prosent per 31. desember 2017. Myndighetskravet var 100 prosent ved utgangen av 2017.

Konsernets likviditetsrisiko rapporteres periodisk til styret.

Operasjonell risiko

Operasjonell risiko er risiko for økonomisk tap, eller tap av renommé, fra ulike potensielle tapskilder knyttet til den løpende drift av banken. Dette kan oppstå som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelig svikt eller utilstrekkelig kompetanse, svikt i IKT-systemer, kriminalitet eller interne misligheter, feil fra underleverandører m.m.

Banken har rutiner som dekker alle vesentlige områder. Med risikostyring og internkontroll menes prosessen for å identifisere, analysere, håndtere og følge opp risikoene slik at samlet risikoeksponering er i samsvar med strategiske mål, og sikre at gjeldende lover og forskrifter, samt interne rutiner og retningslinjer etterleves. Internkontroll er et viktig redskap for å redusere den operasjonelle risikoen, både for avdekking og oppfølging. Bankens operasjonelle risiko vurderes som lav.

Compliance

Konsernet er opptatt av å ha gode prosesser for å sikre etterlevelse av gjeldende lover og forskrifter. Compliance-risiko er risiko for at konsernet pådrar seg juridiske eller regulatoriske sanksjoner, økonomiske tap, eller svekket omdømme som følge av manglende etterlevelse av lover, forskrifter og bransjestandarder. Det arbeides fortløpende med å vurdere beste tilpasning til nye reguleringer og nytt regelverk for å ivareta både etterlevelsen og effektiviteten i organisasjonen. Nye reguleringer og nytt regelverk som påvirker konsernets drift, implementeres i bankens rutiner og retningslinjer.

Bankens compliance-funksjon ivaretas av Risikostyring, og funksjonen er organisert uavhengig av forretningsenhetene. Risikostyring har det overordnede ansvaret for rammeverk, oppfølging og rapportering innenfor området.

Eierrisiko

Eierrisiko er risiko for at konsernet blir påført negative resultater fra eierposter i eide selskaper og/eller må tilføre ny egenkapital i disse selskapene. Eierskap defineres som selskaper hvor Sparebanken Sør har en vesentlig eierandel eller innflytelse.

Ledelse og styrer i datterselskaper blir ivaretatt i henhold til aksjelovens bestemmelser. I flere av selskapene benyttes ledere og/eller ansatte fra konsernet i styret eller i andre funksjoner.

Bankens eierrisiko vurderes som lav.

Kapitalstyring

Kapitalstyringen skal sørge for at konsernet har en kapitaldekning som ivaretar regulatoriske krav, og krav fra finansmarkedene. Kapitalstyringen skal også bidra til at markedsmessige muligheter og ambisjoner blir ivaretatt, og at konsernet får en tilfredsstillende avkastning i forhold til bankens risikoprofil.

I kapitaldekningsberegningen benytter Sparebanken Sør standardmetoden for kredittrisiko og basismetoden for operasjonell risiko. Som «standard-bank» vil banken dermed ha et noe høyere beregningsgrunnlag i kapitaldekningsberegningen i forhold til sammenlignbare regionbanker som benytter IRB. Styret vedtok i november at konsernet skal iverksette en prosess for å søke Finanstilsynet om godkjenning for bruk av interne modeller for kredittrisiko (IRB). Det tas sikte på å sende søknad til Finanstilsynet innen utgangen av 2019.

Det foretas en årlig vurdering av bankens kapitalbehov med utgangspunkt i en beregnet totalrisiko. Den interne kapitalvurderingsprosessen (ICAAP) bidrar til at banken har god risikostyring og oversikt over de risikoer som banken er eksponert for, og sikrer samtidig at tilstrekkelig ansvarlig kapital er etablert til en hver tid.

Banken mottok i 4. kvartal 2016 Finanstilsynets gjeldende vurdering av konsernets kapitalbehov (SREP), hvor Finanstilsynet konkluderte med et pilar 2-tillegg på 2,1 prosent av risikovektet balanse. Basert på Finanstilsynets inndeling av banker, skal Sparebanken Sør motta SREP minimum hvert andre år, og banken forventer derfor å få nytt pilar 2-tillegg i første halvår 2018. Kapitalkravet inkludert pilar 2-tillegget på 2,1 prosent utgjør dermed 14,1 prosent ved utgangen av 2017.

Basert på en totalvurdering, blant annet som følge av bankens ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process), behov for operasjonell buffer og markedsmessige forventninger, har banken tilpasset seg et nivå på minimum 14,5 prosent ren kjernekapitaldekning.

En viktig del av konsernets målsetting er at ren kjernekapitaldekning skal være på nivå med sammenlignbare banker. Av de store regionbankene er det bare Sparebanken Sør som benytter standardmetoden i kapitaldekningsberegning. Likevel hadde konsernet ved utløpet av 2017 en ren kjernekapitaldekning på 14,9 prosent. Dersom banken hadde benyttet IRB-metoden i kapitalberegning, ville dette gitt en markert høyere ren kjernekapitaldekning enn det som nå rapporteres. Bankens soliditet vurderes som meget tilfredsstillende sett opp mot gjeldende regulatoriske krav. Dette underbygges av konsernets høye nivå på uvektet kjernekapitalandel (Leverage Ratio) på 9,2 prosent.

Konsernets kapitaldekning følges opp gjennom periodisk rapportering til styret.

RATING

For å kunne benytte seg av mulighetene for finansiering både internasjonalt og fra ulike investorer, har banken internasjonal rating fra Moody's, et av verdens mest anerkjente ratingbyråer. I tillegg til at selve ratingresultatet har en verdi for banken, vurderer styret at også selve ratingprosessen og vedlikeholdet av ratingen har en verdi i form av kvalitetsheving på ulike prosesser og rutiner.

Sparebanken Sør har langsiktig rating på A1 med «Negative Outlook». I juli 2017 ble ratingutsiktene endret fra «Stable Outlook» til «Negative Outlook» for fem regionale sparebanker parallelt, og dette hadde sammenheng med arbeidet som pågår i tilknytning til implementering av EUs krisehåndteringsdirektiv i norsk lovverk.

Alle obligasjoner med fortrinnsrett som utstedes av Sparebanken Sør Boligkreditt AS er også ratet av Moody's og har en rating på Aaa.

EIERSTYRING OG SELSKAPSLLEDELSE

Sparebanken Sørs prinsipper og policy for eierstyring og selskapsledelse bygger på Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse, utarbeidet av Norsk utvalg for eierstyring og selskapsledelse (NUES). Finanstilsynets modul for evaluering av overordnet styring og kontroll, som reflekterer prinsipper fra European Banking Authority (EBA), benyttes så langt disse er relevante for konsernet.

Sparebanken Sørs prinsipper og policy skal sikre at bankens virksomhetsstyring er i tråd med allmenne og anerkjente oppfatninger og standarder, samt lov og forskrift. Videre skal virksomhetsstyringen sikre et godt samspill mellom bankens ulike interessenter som egenkapitalbeveiere, långivere, kunder, ansatte, styringsorganer, ledelse og samfunnet for øvrig. Det er styrets oppfatning at bankens virksomhetsstyring er tilfredsstillende og i overensstemmelse med prinsipper og policy. Se forøvrig den fullstendige redegjørelsen som er vedlagt årsrapporten.

PERSONALE OG ARBEIDSMILJØ

Ved utgangen av 2017 hadde banken 432 årsverk, og 503 årsverk i konsernet. Bemanningen i banken er redusert med 87 årsverk siden 2013.

Sykefraværet har ligget på et stabilt lavt nivå. I 2017 var sykefraværet 3,7 prosent. Dette er på samme nivå som i 2016, og en nedgang fra 2015 hvor sykefraværet var på 4,6 prosent. Det vesentligste av sykefraværet er langtidsfravær. Gjennom deltakelsen i IA-avtalen er det viktig for banken å arbeide systematisk med reduksjon og oppfølging av sykefravær. Banken har lagt til rette for ansatte med nedsatt funksjonsevne. Nybygg og ombygginger har fått universell

utforming som innebærer at bygninger er tilrettelagt slik at alle skal kunne bruke dem uten spesielle tilpasninger eller hjelpemidler.

Det arbeides kontinuerlig med å sikre at bankens medarbeidere har den kompetansen de trenger til stillingen sin. I tillegg til løpende opplæring på produkter, systemer og rutiner, har det gjennom 2017 vært gjennomført en rekke opplæringstiltak innen autorisasjonsordningene, kreditt- og hvitvaskingsområdet. Det stilles også store krav til ledelse i de omstillingsprosesser banken er i. Innenfor ledergruppene i bankens divisjoner har det derfor gjennom 2017 vært arbeidet med kunnskap og ferdigheter innen omstillings- og endringsledelse.

Banken har stabile og gode arbeidsforhold med godt arbeidsmiljø, og det investeres fortsatt i ulike sosiale aktiviteter for medarbeidere innen blant annet bedriftsidrett og kunstklubb. Bankens tilbud av velferdshytter og leiligheter er populært, og disse er mye i bruk gjennom hele året.

Likestilling og mangfold

Banken hadde ved årsskiftet i alt 449 ansatte, mot 461 på samme tid i 2016. Blant de 449 ansatte var det 232 kvinner og 217 menn. Det var en kvinneandel på 34 prosent blant bankens ledere, en økning fra 33 prosent på samme tid ifjor. I bankens styrende organer var kvinneandelen i forstandskapet 39 prosent og i styret 50 prosent.

Sparebanken Sør er opptatt av likestilling og mangfold. Banken har som langsiktig mål å få relativ lik fordeling mellom kjønn på alle stillingsnivåer, og en ambisjon om å øke andelen kvinner i ledende stillinger. Ved rekruttering skal alltid beste kvinnelige søker vurderes opp mot beste mannlige søker. I avdelinger der det ene kjønn er underrepresentert, skal dette særlig vektlegges i vurderingen.

Banken arbeider målrettet for å fremme mangfold og hindre forskjellsbehandling og diskriminering.

Ved ansettelser skal beste kvalifiserte søker med en annen etnisk bakgrunn enn norsk innkalles til intervju. Banken er med i prosjektet «Likestilt arbeidsliv» som har målsetting om å etablere en sertifiseringsordning for likestilte virksomheter. «Likestilt arbeidsliv» er et samarbeidsprosjekt mellom Vest-Agder fylkeskommune, Aust-Agder fylkeskommune, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og Næringsforeningen i Kristiansandsregionen. Banken gjennomfører for tiden en pilotsertifisering som inkluderer 15 andre virksomheter fra privat og offentlig sektor i landsdelen.

FORSKNING OG UTVIKLING

Konsernet driver ikke egen forskningsvirksomhet.

SAMFUNNSANSVAR

Det har de siste årene vært en økende bevissthet om at næringslivet har et ansvar i samfunnet utover å skape bedriftsøkonomisk overskudd. Både interesseorganisasjonene Finans Norge, Sparebankforeningen og Næringslivets Hovedorganisasjon har samfunnsansvar høyt på dagsorden.

I Sparebanken Sør er samfunnsansvar en integrert del av forretningsvirksomheten. Bankens samfunnsansvar kommer til uttrykk i bankens idegrunnlag om å bidra til vekst og utvikling i landsdelen. Banken bidrar gjennom sin virksomhet til verdiskaping og vekst for mennesker og næringsliv. Sparebanken Sør gir også deler av overskuddet tilbake i form av gaver og tiltak til beste for landsdelen og for lokalsamfunnene. Banken har utarbeidet et eget samfunnsregnskap som er vedlagt årsrapporten.

Klimautfordringer og ytre miljø

Banken anvender i ubetydelig grad innsatsfaktorer eller produksjonsmetoder som direkte forurensere det ytre miljøet. Banken utarbeider årlig en klimarapport for å kunne identifisere utslipp, tallfeste forurensing og gjøre banken i stand til å iverksette målrettede tiltak. Rapporten er basert på den internasjonale standarden "A Corporate Accounting and Reporting Standard". Rapporteringen dekker forbruk knyttet til transport, energi, avfall og flyreiser. Banken kjenner ikke til annen miljøpåvirkning ut over forbruket som kan omregnes til CO₂, og har derfor ingen rapportering på utslipp.

Det tilstrebes en miljøbevisst holdning når det gjelder papirbruk, avfallshåndtering, gjenvinning, transport og reiser. For å redusere utslipp og kostnader i forbindelse med reiser til og fra møter, er det i mange avdelinger investert i teknologi for å gjennomføre videomøter. I tillegg har alle kontorer teknologi som muliggjør PC-støttede telefonmøter.

Banken har en differensiert næringslivsportefølje. Flere av bankens bedriftskunder driver virksomhet som vil ha påvirkning på det ytre miljø. Gjennom kredittgivingen har konsernet indirekte påvirkningsmuligheter på det ytre miljøet.

Menneskerettigheter

Sparebanken Sør støtter og respekterer vern om internasjonale menneskerettigheter. Banken har all sin virksomhet innenlands. De få bedriftskundene som er registrert som NUF eller Ltd blir gjenstand for en spesiell gjennomgåelse.

Bankens forhold til menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter og sosiale forhold følger det som er standard, og som kreves for norske virksomheter. Banken er medlem av Finansnæringens Arbeidsgiverforening og er bundet av tariffavtaler innenfor dette tariffområdet. Banken har også inngått en egen tariffavtale (bedriftsavtale) med tillitsvalgte i bedriften.

Hvitvasking og terrorfinansiering

Banken har egne rutiner for tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering, og det er et mål å styrke kvaliteten i etterlevelse av lover og regler. Ny hvitvaskingslov som forventes implementert i 2018 forsterker krav til bankene innen hvitvaskingsområdet. Det forventes at myndighetene vil ha økt fokus på kontroll av bankenes etterlevelse av hvitvaskingsregelverket. Basert på vektlegging av at rapporteringspliktige skal ha en risikobasert tilnærming til lovens virkeområde, gjennomførte banken en omfattende overordnet risikoanalyse av hvitvaskingsområdet i 2017. Gjennom risikoanalysen er det avdekket ulike tiltak som vil bli vurdert, og som kan gi rom for forbedringer.

Bankens hvitvaskingsrutine regulerer blant annet forholdet til bankens kunder, og det foretas en rekke kontroller og rapporteringer til Økokrim i løpet av året.

Tiltak mot korrupsjon, etiske retningslinjer og varslingsrutiner

I henhold til bankens etiske retningslinjer skal medarbeiderne opptre med aktsomhet og redelighet. Man skal tilstrebe en atferd som er tillitsvekkende og i henhold til de normer, lover og regler som gjelder i samfunnet. Dette skal prege alle aktiviteter slik at banken oppnår tillit i markedet og sikrer sin konkurransekraft og sitt omdømme. De etiske retningslinjene viser hvilke forventninger og krav Sparebanken Sør stiller til sine ansattes handlemåte og opptreden. Både ledere, medarbeidere, tillitsvalgte, vikarer og innleide konsulenter omfattes av de etiske retningslinjene. Enhver som er omfattet av disse normene skal opptre slik at tilliten til Sparebanken Sør ikke blir svekket. Ansatte er pålagt å føre eventuelle gaver fra kunder/andre eksterne aktører inn i egen gavebok i henhold til bankens interne retningslinjer. Reiser, spesielt utenlands, kontrolleres med hensyn til mulige uregelmessigheter og skattemessige følger. Reiser for ansatte initiert av leverandører til banken skal godkjennes av overordnet. Det er ikke rapportert brudd på de etiske retningslinjene i 2017. Banken arbeider aktivt for å hindre korrupsjon knyttet til ansatte, kunder og andre samarbeidspartnere. Internt ivaretas dette spesielt i det etiske regelverket. Det er ikke meldt om saker som kan defineres som korrupsjon i 2017. Banken reviderte de interne varslingsrutinene i 2017, og har gode prosedyrer for varsling av uønskede hendelser, kritikkverdige forhold, trusler m.m. Varsler sendes til nøytral instans (intern revisor). Varslingsrutinen er lett tilgjengelig for bankens ansatte. Banken har ikke hatt varslingssaker som omhandler trakassering eller interne kritikkverdige forhold.

GAVER TIL ALLMENNYTTIGE FORMÅL

Sparebanken Sør har definert gavevirksomheten som et strategisk satsingsområde. Ved tildelingene er banken opptatt av at prosjektene som får allmenntilgitt midler, skal gi samfunnsmessig avkastning. På den måten gir gavevirksomheten mulighet til å fremme vekst og utvikling i landsdelen. Dette vil igjen danne grunnlag for bankens fremtidige økonomiske resultater. Gavevirksomheten gir banken et konkurransefortrinn, og er viktig for byggingen av bankens omdømme.

Banken bevilget 10 mill. kroner i 2016 til Stiftelsens Sparebanken Sør Instrumentfond. Stiftelsen har som formål å være en støttespiller for utviklingen av musikklivet i landsdelen og en bidragsyter for å øke den allmenne interessen for klassisk musikk, bidra til økt musikalsk aktivitet og oppmuntre talentfull og lovende ungdom til å satse på en musikalsk karriere. Formålet skal søkes realisert blant annet ved å bygge opp en samling av førsteklasse, gamle strykeinstrumenter. Instrumentene skal etter nærmere avtale stilles til disposisjon for profilerte og dedikerte musikere gjennom Kristiansand Symfoniorkester og/eller andre musikere. Stiftelsen ble opprettet ved årsskiftet 2016/2017, og ble godt mottatt da den ble presentert våren 2017.

Gjennom 2017 har gavekomiteen behandlet 444 saker. Av disse ble 190 innvilget til et samlet beløp på 26,8 mill. kroner. I henhold til bankens gaverstrategi har barn og unge vært en prioritert målgruppe og tildelingene har i særlig grad vært rettet mot prosjekter innen oppvekst, idrett og kultur. Bredde har vært prioritert fremfor smale målgrupper, og lag fremfor enkeltutøvere. Av bankens resultat for 2017 foreslår styret å avsette 40 mill. kroner til utdeling i 2018.

UTSIKTENE FREMOVER

Styret er meget tilfreds med resultatet for 2017. Banken har hatt en god utvikling i resultat fra ordinær drift gjennom økte netto renteinntekter, økte provisjonsinntekter, god kostnadskontroll og lave tap.

Etter en svak BNP vekst gjennom de siste årene, har veksten i norsk økonomi tatt seg opp. Svak kronkurs, lave renter og en ekspansiv finanspolitikk har gitt positive vekstimpulser og har bidratt til høyere eksportvekst, lavere arbeidsledighet og økt privat konsum. En mer stabil oljepris den siste tiden synes å ha bidratt til redusert fall i oljeinvesteringene. Rammebetingelsene for norsk økonomi i tiden fremover synes derfor gode.

Boligprisene i bankens hovedmarkeder har hatt en moderat, positiv utvikling over flere år. Statistikken for 2017 viser at det har vært en utflating og deretter fall i boligprisene. Konsernets utlån med pant i bolig er godt sikret, og konsernet står godt rustet for å møte eventuelle ytterligere fall i boligprisene. Dette underbygges også av gjennomførte stresstester.

Norges Bank holdt styringsrenten uendret i 2017, og den ble også holdt uendret på siste rentemøte 25. januar 2018. Analysene til Norges Bank tilsier en styringsrente som vil holde seg nær dagens nivå frem til høsten og deretter øke gradvis.

Konsernet har et krav til ren kjernekapital, inkludert pilar 2-t tillegg på 2,1 prosent, som utgjør 14,1 prosent. Konsernet har mål om en ren kjernekapitaldekning på 14,5 prosent. Eventuell buffer ut over dette nivå vil avhenge av markedsmessige forventninger og Finanstilsynets tilbakemelding på Bankens ICAAP i 2018.

Konsernet forventer en utlånsvekst i overkant av kredittveksten i 2018. Konsernet har et mål om en egenkapitalavkastning på 9 prosent.

Konsernet implementerer fra og med 1. januar 2018 standarden IFRS 9, som har betydning for beregning av konsernets tapskostnad. Konsernet skal avsette for forventet tap og det forventes noe større svingninger i tapskostnader fremover. Basert på bankens sammensetning av utlånsporteføljen, konjunkturutviklingen og lokale markedsforhold, forventes det at tapene i Sparebanken Sør vil ligge på et lavt nivå også i 2018.

Konsernet gikk i 2017 sammen med over 100 andre norske banker om å etablere felles «mobil lommebok» under merkenavnet Vipps. Dette er et samarbeid som vil gi den beste og enkleste betalingsløsning for våre kunder, og styrke bankens konkurransekraft på mobile løsninger fremover.

Banken skal i tråd med vedtatt strategi ha høy oppmerksomhet på langsiktig verdiskaping. Bankens investeringer i teknologi vil fortsette, og skal bidra til kostnadseffektiv drift, gode kundeløsninger, samt muliggjøre effektivisering av kontorstrukturen. Dette, sammen med god kvalitet i kredittarbeidet, vil bidra til fortsatt lønnsom vekst og utvikling for Sparebanken Sør.

AVSLUTTENDE BEMERKNINGER

Styret vil rette en takk til bankens ansatte for viktige bidrag til det som er blitt et godt år for Sparebanken Sør. Samtidig vil styret takke bankens kunder, egenkapitalbeveiere og øvrige forbindelser for oppslutningen om banken, og for den tillit de har vist banken i året som er gått. 🏡

Styret

Fra venstre: Torstein Moland, Marit Kittilsen, Gunnhild T. Golid, Erling Holm, Stein Hannevik, Inger Johansen, Tone T. Vareberg og Jan Erling Tobiassen.

Kristiansand, 27. februar 2018

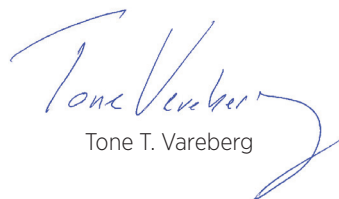

Stein A. Hannevik
Styrets leder

Torstein Moland
Styrets nestleder

Inger Johansen

Erling Holm

Marit Kittilsen

Tone T. Vareberg

Jan Erling Tobiassen

Gunnhild T. Golid

Geir Bergskaug
Adm. direktør

Resultatregnskap

MORBANK		MILLIONER KRONER	KONSERN		
2016	2017		Noter	2017	2016
2 194	2 205	Renteinntekter	14,33	2 953	2 928
963	884	Rentekostnader	14,33	1 274	1 363
1 231	1 321	Netto renteinntekter	5,14	1 679	1 565
309	321	Provisjonsinntekter	15,33	370	345
52	58	Provisjonskostnader		58	52
257	263	Netto provisjonsinntekter		312	293
22	23	Utbytte		15	10
228	121	Netto inntekter fra andre finansielle instrumenter	11,12	73	214
250	144	Netto inntekter fra finansielle instrumenter	16	88	224
29	16	Andre driftsinntekter		18	28
1 767	1 744	Sum netto inntekter		2 097	2 110
359	374	Personalkostnader	17,34	453	425
34	29	Av- og nedskr. på varige driftsmidler og immat. eiendeler	29	30	36
310	309	Andre driftskostnader	18,33	328	326
703	712	Sum driftskostnader før tap	5	811	787
1 064	1 032	Driftsresultat før tap		1 286	1 323
50	20	Tap på utlån og garantier	10	20	50
1 014	1 012	Resultat før skattekostnad	5	1 266	1 273
216	217	Skattekostnad	19	282	284
798	795	Resultat for regnskapsåret		984	989
		Minoritetsinteresser		1	1
798	795	Majoritetsinteresser		983	988
8,5	8,9	Resultat / utvannet resultat pr. egenkapitalbevis	36	11,2	10,7

Utvidet resultatregnskap

MORBANK		MILLIONER KRONER	KONSERN		
2016	2017		Noter	2017	2016
798	795	Resultat for regnskapsåret		984	989
		Poster som ikke vil bli omklassifisert til resultatet			
15	-13	Estimatavvik pensjoner	17	-13	15
-3	3	Skatteeffekt estimatavvik pensjoner	17,19	3	-3
810	785	Totalresultat for regnskapsåret		974	1 001
		Minoritetsinteresser	17,19	1	1
810	785	Majoritetsinteresser		973	1000

Note 1 til 39 er en integrert del av regnskapet.

Balanse

MORBANK		MILLIONER KRONER		KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017		Noter	31.12.2017	31.12.2016
Eiendeler					
797	1 143	Kontanter og fordringer på sentralbanker	20,21	1 143	797
2 211	3 516	Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner	20,21,28	236	156
62 869	66 595	Netto utlån til kunder	5,6,7,8,9,20,21,33,34	97 518	90 928
10 957	12 660	Obligasjoner og sertifikater	20,21,22	13 468	11 815
542	572	Aksjer	20,21,23	572	542
453	385	Finansielle derivater	20,21,26	754	604
1 259	1 256	Eierinteresser i konsernselskaper	24		
9	39	Eierinteresser i tilknyttede selskaper	25	39	9
18	15	Immaterielle eiendeler	29	15	21
417	387	Varige driftsmidler	29	416	472
58	81	Andre eiendeler		149	111
79 590	86 649	SUM EIENDELER	5	114 310	105 455
Gjeld og egenkapital					
232	974	Gjeld til kredittinstitusjoner	13,20,21,28,32	902	178
51 577	55 593	Innskudd fra kunder	5,13,20,21,30,32,33	55 580	51 562
16 584	17 848	Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	13,20,21,27,32	44 343	41 217
366	283	Finansielle derivater	20,21,26	306	616
195	228	Betalbar skatt	19	299	269
222	219	Annen gjeld	31	256	258
77	87	Avsetninger for forpliktelser	17	87	77
36	43	Utsatt skatt	19	25	24
1 203	1 404	Ansvarlig lånekapital	4,13,20,21,27	1 404	1 203
70 492	76 679	Sum gjeld	5,13	103 202	95 404
1 531	1 575	Eierandelskapital	4,36	1 575	1 531
825	1 075	Hybridkapital	4	1 075	825
6 742	7 320	Annen egenkapital	4	8 458	7 695
9 098	9 970	Sum egenkapital	4	11 108	10 051
79 590	86 649	SUM GJELD OG EGENKAPITAL	5	114 310	105 455

Note 1 til 39 er en integrert del av regnskapet.

Kristiansand, 31. desember 2017 / 27. februar 2018

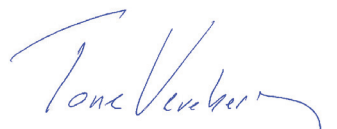

Stein A. Hannevik
Styrets leder

Torstein Moland
Styrets nestleder

Inger Johansen

Erling Holm

Marit Kittilsen

Tone Thorvaldsen Vareberg

Jan Erling Tobiassen

Gunnhild T. Gold

Geir Bergskaug
Adm. direktør

Endringer i egenkapital

MILLIONER KRONER	Egenkapital bevis	Overkurs fond	Utjevning fond	Hybrid kapital	Grunnfonds kapital	Gave fond	Annen egenkapital	Minoritets interesser	SUM
KONSERN									
Balanse 31.12.2015	474	175	256	510	6 002	41	803	2	8263
Utdelt utbytte 2015							-43		-43
Kapitalnedsettelse	-239	239							0
Emisjon egenkapitalbevis	545	37							582
Salg egne egenkapitalbevis	3		-1		-1				1
Emisjon hybridkapital				315	-1				314
Betalte renter hybridkapital				-33					-33
Resultat 2016			40	33	596	35	284	1	989
Resultatført estimatavvik pensjoner			3		12				15
Skatteeffekt estimatavvik pensjoner			-1		-2				-3
Disponert av gavefond						-34			-34
Balanse 31.12.2016	783	451	297	825	6 606	42	1 044	3	10 051
Utdelt utbytte 2016							-94		-94
Emisjon hybridkapital				450	-1				449
Innfridd hybridkapital				-200					-200
Betalte renter hybridkapital				-47					-47
Resultat 2017			46	47	568	40	282	1	984
Resultatført estimatavvik pensjoner			-2		-11				-13
Skatteeffekt estimatavvik pensjoner					3				3
Disponert av gavefond						-21			-21
Andre endringer							-2	-2	-4
Balanse 31.12.2017	783	451	341	1 075	7 165	61	1 230	2	11 108
MORBANK									
Balanse 31.12.2015	474	175	256	510	6 002	41	43		7 501
Utdelt utbytte 2015							-43		-43
Kapitalnedsettelse	-239	239							0
Emisjon egenkapitalbevis	545	37							582
Salg egne egenkapitalbevis	3		-1		-1				1
Emisjon hybridkapital				315	-1				314
Betalte renter hybridkapital				-33					-33
Resultat 2016			40	33	596	35	94		798
Resultatført estimatavvik pensjoner			3		12				15
Skatteeffekt estimatavvik pensjoner			-1		-2				-3
Disponert av gavefond						-34			-34
Balanse 31.12.2016	783	451	297	825	6 606	42	94	0	9 098
Utdelt utbytte 2016							-94		-94
Emisjon hybridkapital				450	-1				449
Innfridd hybridkapital				-200					-200
Betalte renter hybridkapital				-47					-47
Resultat 2017			46	47	568	40	94		795
Resultatført estimatavvik pensjoner			-2		-11				-13
Skatteeffekt estimatavvik pensjoner					3				3
Disponert av gavefond						-21			-21
Balanse 31.12.2017	783	451	341	1 075	7 165	61	94	0	9 970

Note 1 til 39 er en integrert del av regnskapet.

Vises til note 36 vedrørende egenkapitalbevis, eierandelskapital og foreslått utbytte.

Kontantstrømoppstilling

MORBANK		MILLIONER KRONER		KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017			31.12.2017	31.12.2016
2 249	2 212	Renteinnbetalinger		2 951	2 972
-1 005	-922	Renteutbetalinger		-1 317	-1 417
330	312	Andre innbetalinger		337	371
-719	-677	Driftsutbetalinger		-794	-800
14	11	Inngått på konstaterte tap		11	14
-138	-185	Betalt periodeskatt		-259	-237
-33	-21	Betalte gaver		-21	-33
3 201	4 006	Endring innskudd fra kunder		4 008	3 214
-304	-3 790	Endring utlån til kunder		-6 650	-2 719
3 595	946	Netto kontantstrøm fra operasjonelle aktiviteter		-1 734	1 365
10 155	8 179	Innbetaling vedr. verdipapirer		8 278	10 519
-10 567	-9 826	Utbetaling vedr. verdipapirer		-9 874	-11 688
13	30	Innbetaling vedr. salg av driftsmidler		66	27
-30	-24	Utbetaling vedr. kjøp av driftsmidler		-28	-59
337	62	Endring andre eiendeler		-178	337
-92	-1 579	Netto kontantstrøm fra investeringsaktiviteter		-1 736	-864
-194	-1 305	Endring utlån til kredittinstitusjoner		-80	1
-393	742	Endring innskudd fra kredittinstitusjoner		724	-397
300	4 550	Innbetalinger obligasjonsgjeld		10 810	9 560
-3 311	-3 174	Utbetalinger obligasjonsgjeld		-8 069	-9 774
-76	-141	Utbetaling utbytte og renter hybridkapital		-141	-76
314	450	Emisjon hybridkapital		450	314
	-200	Innfridd hybridkapital		-200	
	200	Emisjon ansvarlig lånekapital		200	
582		Emisjon egenkapitalbevis			582
-260	-143	Endring annen gjeld		122	-246
-3 038	979	Netto kontantstrøm fra finansieringsvirksomhet		3 816	-36
465	346	Netto endring likvider		346	465
332	797	Likviditetsbeholdning 01.01.		797	332
797	1 143	Likviditetsbeholdning 31.12		1 143	797

Kontantstrømanalysen viser innbetalinger og utbetalinger av kontanter og kontantekvivalenter gjennom året. Oppstillingen er utarbeidet i henhold til direktemetoden. Kontantstrømmene er klassifisert som operasjonelle aktiviteter, investeringsaktiviteter eller finansieringsaktiviteter. Kontanter er definert som kontanter og fordringer på sentralbanker.

Note 1 til 39 er en integrert del av regnskapet.

Noter 2017 - Sparebanken Sør

Note 1	Regnskapsprinsipper	s. 25
Note 2	Skjønnsmessige vurderinger, estimater og forutsetninger	s. 31
Note 3	Risikostyring	s. 31
Note 4	Kapitaldekning	s. 34
Note 5	Segmentrapportering	s. 37
Note 6	Kredittområdet og kredittrisiko	s. 38
Note 7	Utlån fordelt på utlånstyper	s. 41
Note 8	Utlån fordelt etter geografisk område, sektor og næring	s. 42
Note 9	Misligholdte lån	s. 44
Note 10	Tap på utlån og garantier	s. 45
Note 11	Valutarisiko	s. 46
Note 12	Renterisiko	s. 47
Note 13	Likviditetsrisiko	s. 48
Note 14	Renteinntekter og rentekostnader	s. 51
Note 15	Provisjonsinntekter	s. 52
Note 16	Inntekter fra finansielle instrumenter	s. 52
Note 17	Lønnskostnader og pensjon	s. 52
Note 18	Andre driftskostnader	s. 55
Note 19	Skatt	s. 56
Note 20	Finansielle instrumenter etter kategori	s. 57
Note 21	Virkelig verdi av finansielle instrumenter	s. 59
Note 22	Sertifikater og obligasjoner	s. 63
Note 23	Aksjer	s. 64
Note 24	Eierinteresser i konsernselskaper	s. 65
Note 25	Tilknyttede selskaper	s. 65
Note 26	Finansielle derivater	s. 66
Note 27	Obligasjonsgjeld og ansvarlig lånekapital	s. 66
Note 28	Utlån og gjeld til kredittinstitusjoner	s. 67
Note 29	Varige driftsmidler	s. 68
Note 30	Innskudd fra kunder	s. 69
Note 31	Annen gjeld	s. 69
Note 32	Gjennomsnitt rentesatser	s. 70
Note 33	Opplysninger om nærstående parter	s. 70
Note 34	Godtgjørelser og liknende	s. 71
Note 35	Pantstillelser og garantiansvar	s. 75
Note 36	Egenkapitalbevis, eierandelskapital og foreslått utbytte	s. 75
Note 37	Virksomhetssammenslutning	s. 76
Note 38	Regnskapsmessige effekter ved overgang fra IAS 39 til IFRS 9	s. 77
Note 39	Hendelser etter balansedagen og betingede utfall	s. 82

NOTE 1 – REGNSKAPSPRINSIPPER

1. GENERELL INFORMASJON

Konsernet Sparebanken Sør består av morbanken Sparebanken Sør og datterselskapene Sparebanken Sør Boligkreditt AS, Sørmeglere Holding AS, Bankbygg AS, AS Eiendomsvekst, Prosjektutvikling AS og Transitt Eiendom AS. Datterselskapet Rettighetskompaniet AS ble meldt oppløst i 2017 og er pr 31.12.2017 slettet. Konsernet driver bankvirksomhet på 34 steder og eiendomsmeglervirksomhet på 12 steder i Agderfylkene, Telemark og Rogaland.

Banken kan innenfor rammene av vedtektene og den lovgivning som til enhver tid gjelder, utføre alle forretninger og tjenester som banker på generell basis har konsesjon til å utføre. Banken har konsesjon som verdipapirforetak. I konsernet Sparebanken Sør inngår Sparebanken Sør Boligkreditt AS som er et heleid datterselskap. Sparebanken Sør Boligkreditt AS ble etablert for å tilby lån med pant i bolig innenfor 75 % av boligens verdi.

Sparebanken Sør er en egenkapitalbevisbank. Banken og eiendomsmeglervirksomheten har sitt forretningskontor i Kristiansand.

Konsernregnskapet for 2017 ble avlagt av styret 27. februar 2018, og skal endelig fastsettes av forstanderskapet 22. mars 2018. Forstanderskapet er bankens øverste organ.

2. GRUNNLAG FOR UTARBEIDELSE AV REGNSKAPET

Anvendelse av IFRS

Konsernregnskapet og morselskapsregnskapet er utarbeidet i samsvar med International Financial Reporting Standards (IFRS) som er vedtatt av EU, samt norske opplysningskrav som følger av regnskapsloven. Sparebanken Sør avlegger regnskapet i norske kroner (NOK) som er funksjonell valuta til alle enheter i konsernet. Om ikke annet er angitt avrundes verdiene i regnskapet til nærmeste million. Målegrunnlaget for både morbank- og konsernregnskapet er historisk kost med unntak av de finansielle eiendeler og forpliktelser, herunder derivater, som vurderes til virkelig verdi med verdiendring over resultat.

Konsolidering og konsernselskaper

Konsernregnskapet omfatter morbanken og datterselskaper hvor banken alene eller sammen med datterselskaper har bestemmende innflytelse, normalt som følge av eierandel på mer enn 50 %. Interne transaksjoner og mellomværender blir eliminert.

Ved kjøp av datterselskaper elimineres kostprisen på aksjer i morselskapet mot egenkapitalen i datterselskapet på kjøpstidspunktet. Forskjellen mellom kostpris og netto bokført verdi av eiendeler i datterselskapet på kjøpstidspunktet, tillegges de eiendeler merverdien knytter seg til innenfor markedsverdien av disse eiendelene. Den delen av kostprisen som ikke kan tillegges spesifikke eiendeler, representerer goodwill. I den grad verdien av de overtatte eiendelene overstiger kostprisen, inntektsføres differansen.

I morbankens regnskap føres eierandelene i konsernselskapene ved første gangs innregning til kostpris. Andelene testes årlig for verdifall, og nedskrivning foretas om nødvendig til gjenvinnbart beløp.

Tilknyttet foretak

Tilknyttet foretak er foretak der banken har betydelig innflytelse. Betydelig innflytelse foreligger normalt når banken har en eierandel mellom 20 % og 50 %. Tilknyttet foretak innregnes etter egenkapitalmetoden i konsernregnskapet. Det innebærer at eierandelene ved første gangs innregning føres til kostpris og justeres deretter for bankens andel av resultatet i det tilknyttede selskapet.

I morbankens regnskap føres eierandelene ved første gangs innregning til kostpris. Andelene testes årlig for verdifall, og nedskrivning foretas om nødvendig til gjenvinnbart beløp.

3. INNTEKTSFØRING

Renteinntekter og -kostnader knyttet til eiendeler og forpliktelser, som måles til amortisert kost, resultatføres løpende basert på en effektiv rentemetode. Alle gebyrer knyttet til rentebærende innlån og utlån inngår i beregningen av effektiv rente og amortiseres dermed over forventet løpetid. Renteinntekter og -kostnader knyttet til instrumenter, som måles til virkelig verdi over resultatet, presenteres som en del av netto renteinntekter. Verdiendringer, herunder verdiendringer knyttet til renteelementet, føres som netto inntekter fra andre finansielle instrumenter.

Provisjonsinntekter og -kostnader som er en direkte betaling for utførte tjenester, tas til inntekt når tjenesten er levert. Gebyrer for etablering av låneavtaler amortiseres over lånets forventede løpetid. Gebyrer knyttet til utlån som måles til virkelig verdi resultatføres direkte.

Utbytte inntektsføres når det utbetales.

4. FINANSIELLE INSTRUMENTER

Fra 01.01.2018 innføres den nye regnskapsstandarden IFRS 9. Ved avleggelse av regnskapet for 2017 er regelverket i IAS 39 benyttet. For informasjon om effekter ved implementering og prinsipper ved IFRS 9, se pkt. 16 samt note 38.

4.1. Innregning og fraregning

Finansielle eiendeler og forpliktelser balanseføres når banken blir part i instrumentets kontraktmessige bestemmelser.

En finansiell eiendel fraregnes når de kontraktmessige rettene til kontantstrømmene fra den finansielle eiendelen utløper, eller banken overfører den finansielle eiendelen på en slik måte at risiko- og fortjenestepotensialet ved den finansielle eiendelen i det alt vesentlige blir overført. En finansiell forpliktelse fraregnes når den finansielle forpliktelsen er oppfylt, kansellert eller utløpt.

4.2 Motregning

Finansielle eiendeler og forpliktelser motregnes og presenteres med et nettobeløp i balansen, kun i de tilfeller hvor selskapet har en juridisk håndhevbar rett til å motregne, samt har til hensikt å realisere eiendelen og gjøre opp forpliktelsen under ett.

4.3 Klassifisering

Finansielle instrumenter klassifiseres i en av følgende kategorier ved førstegangs innregning.

- Finansielle instrumenter pliktig til virkelig verdi med verdiendringer over resultat
- Finansielle derivater utpekt som sikringsinstrumenter.
- Finansielle instrumenter frivillig kategorisert til virkelig verdi med verdiendringer over resultat
- Utlån og fordringer til amortisert kost
- Andre forpliktelser til amortisert kost

4.3.1 Finansielle instrumenter pliktig til virkelig verdi / finansielle derivater

Finansielle derivater skal vurderes til virkelig verdi med verdiendring over resultat. Sparebanken Sør har tatt følgende finansielle derivater i bruk: rente- og valutaswapper, valutaterminer og valutaswapper. Finansielle derivater balanseføres til virkelig verdi og verdiendringer føres over resultat.

4.3.2 Finansielle derivater utpekt som sikringsinstrumenter

Kategorien omfatter rente- og valutaswapper som er benyttet som sikringsinstrumenter for virkelig verdisikring av obligasjoner utstedt med fast rente. Sikringsbokføring er videre omtalt i punkt 5.

4.3.3 Finansielle instrumenter som frivillig vurderes til virkelig verdi

Konsernet velger ved førstegangs innregning å definere noen eiendeler eller forpliktelser til virkelig verdi med verdiendring over resultat dersom;

- Klassifiseringen reduserer ulikheter i måling eller innregning som ellers ville ha oppstått som følge av ulike regler for måling av eiendeler og forpliktelser. Dette gjelder fastrenteutlån som er rentesikret ved hjelp av derivater.
- De finansielle instrumentene inngår i en portefølje som løpende måles og rapporteres til virkelig verdi. Her inngår sertifikater og obligasjoner, fastrenteutlån og aksjer.

4.3.4 Utlån og fordringer til amortisert kost

Kategorien omfatter utlån og fordringer som måles til amortisert kost.

4.3.5 Andre forpliktelser til amortisert kost

Kategorien omfatter innlån og forpliktelser som måles til amortisert kost.

4.4 Måling ved førstegangs innregning

Alle finansielle eiendeler og forpliktelser innregnes i balansen til virkelig verdi. For instrumenter som ikke er derivater eller måles til virkelig verdi over resultatet, tillegges transaksjonskostnader som er direkte henførbare til anskaffelsen eller utstedelsen av den finansielle eiendelen eller den finansielle forpliktelsen.

4.5 Etterfølgende måling

4.5.1 Måling til virkelig verdi

Virkelig verdi er den pris som ville blitt oppnådd ved salg av en eiendel eller betalt for å overføre en forpliktelse i en velordnet transaksjon mellom markedsdeltakere på måletidspunktet.

4.5.1.1 Måling av finansielle instrumenter som omsettes i et aktivt marked

Finansielle instrumenter med omsetning i et aktivt marked verdsettes til observerte markedspriser.

4.5.1.2 Måling av finansielle instrumenter som ikke omsettes i et aktivt marked

For finansielle instrumenter, som ikke omsettes i et aktivt marked, fastsettes den virkelige verdien ved hjelp av en egnet verdsettelsesmetode. Verdsettelsesmetodene baserer seg på nylig inngåtte transaksjoner mellom uavhengige parter, referanse til instrumenter med tilnærmet samme innhold eller ved diskontering av kontantstrømmer. Verdsettelsene baserer seg så langt som mulig på eksternt observerte parameterverdier.

Virkelig verdi på rentebærende verdipapirer fastsettes på bakgrunn av etablerte markedsverdier rapportert fra ledende eksterne markedsaktører, eller ved at virkelig verdi kalkuleres på grunnlag av markedets aktuelle rentekurve og kredittspreadkurve til enhver tid.

Ved beregning av virkelig verdi på inngåtte renteswapper legges markedets på enhver tid aktuelle interbank rentekurve til grunn.

For aksjer som ikke er børsnoterte eller handles aktivt, bygges verdifastsettelsen i hovedsak på verdsettelse utført av andre. Dersom dette ikke er tilgjengelig, verdsettes aksjene eller andelene med utgangspunkt i tilgjengelig regnskapsinformasjon.

Fastrenteutlån omsettes ikke i et aktivt marked. Banken må derfor fastsette en markedsspread for å estimere en virkelig verdi på lånene pr. 31.12. For fastrenteutlån i privatmarkedet er snittpriser for de 10 beste lån, opplyst på www.finansportalen.no benyttet som markedsrenter.

4.5.2 Måling av finansielle garantier

Finansielle garantier vurderes til virkelig verdi ved førstegangsinnregning. Ved etterfølgende målinger vurderes utstedte finansielle garantier til det høyeste beløp av mottatt vederlag for garantien med fradrag for eventuelle resultatførte amortiseringer og beste estimat ved en eventuell innfrielse av garantien.

4.5.3 Måling til amortisert kost

Finansielle instrumenter som ikke måles til virkelig verdi, måles til amortisert kost. Inntektene beregnes da etter instrumentets effektive rente.

Amortisert kost er definert som balanseført verdi ved førstegangs balanseføring, med fradrag for mottatte/betalte renter og avdrag, med tillegg av påløpte effektive renter, justert for netto nedskrivning og netto bokført effekt av eventuell verdiskring.

Effektiv rentemetode er en metode som beregner amortisert kost og som periodiserer renteinntekter/kostnader til relevant periode. Renteinntekter inntektsføres etter effektiv rentes metode. Den effektive rentesatsen er den renten som ved neddiskontering av lånets kontantstrømmer over forventet løpetid, gir en verdi lik lånets amortiserte kost på etableringstidspunktet. Det innebærer at en eventuell forskjell mellom lånets opprinnelige balanseførte verdi og påløpte verdi blir periodisert over lånets forventede løpetid.

4.5.4 Nedskrivning av finansielle eiendeler

Tap på utlån beregnes som forskjellen mellom balanseført verdi og nåverdi av estimerte fremtidige kontantstrømmer neddiskontert med effektiv rente. Bruk av effektiv rentemetode innebærer at det foretas regnskapsføring av renteinntekter på engasjement som er nedskrevet. For slike lån inntektsføres internrenten på etableringstidspunktet

korrigert for renteendringer frem til tidspunktet for nedskrivning. Det inntektsføres renter basert på lånets nedskrevne verdi.

I balansen reduseres nedskrivninger på utlån engasjementenes balanseførte verdi. I resultatregnskapet består posten tap på utlån av konstaterte tap, endringer i nedskrivninger, inntekter på lån og avsetninger på garantier, samt inngang på tidligere konstaterte tap. Tap på utlån er basert på en vurdering av bankens utlåns- og garantiportefølje i henhold til IAS 39. Banken fastsetter tap på utlån og garantier på kvartalsvis basis. Misligholdte og tapsutsatte engasjementer følges opp med løpende vurderinger.

4.5.4.1 Verdireduksjon på utlån og individuelle tapsnedskrivninger

Nedskrivning for tap foretas når det foreligger objektive indikasjoner for at et utlån har verdifall som følge av kredittap. En nedskrivning blir reversert når tapet er redusert og objektivt kan knyttes til en hendelse inntruffet etter nedskrivningstidspunktet. Alle utlån som anses som vesentlige blir vurdert for å se om det foreligger objektive indikasjoner på svekket kredittverdighet, og om den objektive indikasjonen med stor sannsynlighet vil medføre redusert fremtidig kontantstrøm til betjening av engasjementet. Objektive indikasjoner vil kunne være mislighold, konkurser, gjeldsordning, illikviditet eller andre vesentlige finansielle problemer.

4.5.4.2 Gruppenedskrivninger

Utlån som ikke har vært gjenstand for individuelle nedskrivninger inngår i gruppenedskrivninger. Utlånene inndeles i grupper med tilnærmet like risikoegenskaper mht. betjeningsevne. Gruppenedskrivninger beregnes på undergrupper av utlån der det foreligger objektive hendelser som viser at den fremtidige kontantstrøm for betjening av engasjementene er svekket. Gruppenedskrivninger foretas for å dekke forventede kredittap forårsaket av inntrufne hendelser og skal ta høyde for tap som ligger i porteføljen på måletidspunktet, men som ennå ikke er identifisert på enkeltengasjementsnivå. Objektive hendelser vil kunne være negativ utvikling i risikoklassifisering, negativ utvikling i sikkerhetsverdier eller negativ bransjeutvikling.

4.5.4.3 Konstaterede tap

Når det er overveiende sannsynlig at tap er endelige, bokføres disse som konstaterede tap. Noen konstaterede tap vil være dekket gjennom tidligere foretatte individuelle tapsnedskrivninger, og konstateringen vil da føres mot tidligere avsetning. Konstaterede tap uten dekning i individuell tapsnedskrivning, samt over- eller underdekning i forhold til tidligere tapsnedskrivninger, resultatføres.

4.6 Presentasjon i balanse og resultatregnskap

4.6.1 Utlån

Utlån balanseføres enten som utlån og fordringer på kredittinstitusjoner eller som netto utlån til kunder. Renter inngår i resultatregnskapet under renteinntekter. Verdiendringer, som skyldes nedskrivninger, føres i resultatet under tap på utlån og garantier.

Verdiendringer på fastrenteutlån, som er valgt målt til virkelig verdi, inngår i resultatet under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

4.6.2 Obligasjoner og sertifikater

I balanseposten inngår konsernets sertifikat og obligasjonsbeholdning. Renter inngår i resultatregnskapet under renteinntekter. Alle verdiendringer føres i resultatregnskapet under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

4.6.3 Aksjer

I balanseposten inngår konsernets aksjer som føres til virkelig verdi. Alle verdiendringene føres i resultatregnskapet under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

4.6.4 Finansielle derivater (eiendeler og gjeld)

I balanseposten inngår finansielle derivater. Verdiendringer knyttet til derivatene føres i resultatregnskapet under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

4.6.5 Gjeld til kredittinstitusjoner og innskudd fra kunder

I balanseposten inngår forpliktelser til kredittinstitusjoner og kunder. Renter inngår i resultatregnskapet under rentekostnader.

4.6.6 Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer

I balanseposten inngår utstedt verdipapirgjeld. Renter inngår i resultatregnskapet under rentekostnader. Ved førtidig innfrielse eller tilbakekjøp av utstedte obligasjoner føres evt. gevinst og tap under netto verdiendringer fra finansielle instrumenter.

4.6.7 Ansvarlig lånekapital

I balanseposten inngår utstedte ansvarlige lån. Renter inngår i resultatregnskapet under rentekostnader.

5. SIKRINGSBOKFØRING

Sparebanken Sør benytter sikringsbokføring når det gjelder bankens funding til fastrentevilkår, samt funding i utenlandsk valuta. Sikringen dekker renterisikoen og valutarisikoen i obligasjonene.

Bankens kriterier for å klassifisere et derivat som et sikringsinstrument er:

- Sikringen er forventet å være svært effektiv ved at den motvirker endringer i virkelig verdi til obligasjonen som utstedes.
- Sikringseffektiviteten må være forventet å være effektiv innenfor intervallet 80 % til 125 %.
- Effektiviteten til sikringen kan måles pålitelig.
- Det er etablert tilfredsstillende dokumentasjon ved inngåelse av sikringen som blant annet viser at sikringen er effektiv og forventes å være effektiv hele løpetiden.

Sparebanken Sør benytter virkelig verdisikring. Sikringen måles og dokumenteres hvert kvartal for å påse at sikringen er effektiv. Som metode for å måle effektiviteten av sikringen, benyttes dollar-offset metode.

Når sikringen er etablert og effektiv, vil rente- og valutaswapper balanseføres til virkelig verdi og resultatføres under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

Sikringsobjektet balanseføres til amortisert kost. Endring i virkelig verdi knyttet til den sikrede risikoen regnskapsføres som et tillegg eller fradrag i balanseført verdi av obligasjonsgjelden og resultatføres under netto inntekter fra finansielle instrumenter.

Dersom det skulle inntreffe forhold som gjør at sikringen opphører, vil banken/konsernet amortisere verdiendringen knyttet til sikringsobjektet over gjenværende løpetid. Tilhørende sikringsinstrument vil fortsatt være pliktig til virkelig verdi med verdiendringer over resultat.

6. REGNSKAPSFØRING AV VALUTAKURSEFFEKTER

Inntekter og kostnader i valuta er omregnet til norske kroner etter kursene på transaksjonstidspunktet.

Balanseposter i valuta er sikret ved tilsvarende poster på motsatt side i balansen eller ved gjennomføring av sikringshandler. Valutaderivater (valutaterminer) handlet mot kunder avdekkes på tilsvarende måte mot annen ekstern motpart. Eiendeler og gjeld i fremmed valuta er omregnet til norske kroner etter bankenes midtkurser på balansedagen. Alle verdiendringer føres i resultatregnskapet under netto verdiendringer fra andre finansielle instrumenter.

7. VARIGE DRIFTSMIDLER

Varige driftsmidler føres i balansen til anskaffelseskost fratrukket akkumulerte av- og nedskrivninger. Ordinære avskrivninger er beregnet lineært over driftsmidlenes forventede økonomiske levetid. Det foretas årlig en revurdering av resterende levetid og restverdier for hvert driftsmiddel.

Ved hvert rapporteringstidspunkt blir det vurdert om det foreligger indikasjoner på verdifall. Dersom det er indikasjoner på verdifall på en eiendel, innhenter banken takster eller beregner eiendelens bruksverdi. Eiendelen nedskrives til høyeste verdi av virkelig verdi og bruksverdi. Grunnlaget for tidligere nedskrivninger vurderes samtidig.

Det er foretatt dekomponering av fast eiendom ved at det er beregnet verdi av tomt, tekniske installasjoner og bygning. Tomter avskrives ikke. Bygninger og tekniske anlegg avskrives over antatt levetid uten utrangeringsverdi. Påkostninger og periodisk vedlikehold avskrives over antatt levetid.

8. PENSJONSKOSTNADER OG – FORPLIKTELSER

Ytelsesbasert ordning

I tråd med IAS 19 er både forpliktelser knyttet til kollektive ordninger i livsforsikringsselskap og usikrede forpliktelser inntatt i regnskapet i samsvar med beregninger utført av ekstern aktuar. Årets netto pensjonskostnad består av nåverdien av årets pensjonsopptjening og rentekostnad på pensjonsforpliktelsen, fratrukket forventet avkastning på pensjonsmidlene. Netto pensjonskostnad inngår i posten personalkostnader. Endringer i estimatavvik regnskapsføres over utvidet resultatregnskap (OCI) og planendringer blir resultatført løpende som personalkostnad. De kollektive ytelsesordningene i livsforsikringsselskap er lukket. I 2016 ble ordningen avviklet ved overgang til innskuddspensjon.

Innskuddsbasert ordning

Ordningen innebærer at banken ikke gir løfte om en fremtidig pensjon. Bankens betaler et årlig innskudd til de ansattes pensjonssparing. Innbetalinger til ordningen blir kostnadsført direkte.

9. INNTEKTSSKATT

Inntektsskatt periodiseres som en kostnad uavhengig av betalingstidspunktet. Skattekostnaden reflekterer således årets og fremtidig betalbar skatt som følge av årets aktivitet. Inntektsskatt, som ventes utlignet på årets resultat, inngår i årets skattekostnad og benevnes betalbar skatt. Utsatt skatt beregnes på bakgrunn av forskjeller mellom rapporterte skattemessige og regnskapsmessige resultater som vil utlignes i fremtiden. Skatteøkende og skattereduserende midlertidige forskjeller innenfor samme tidsintervall utlignes mot hverandre.

Eventuell netto utsatt skattefordel føres opp som en eiendel i balansen når det er sannsynlig at de skattereduserende forskjellene vil kunne realiseres.

Formueskatt er beregnet og inngår i andre driftskostnader i resultatregnskapet og i betalbar skatt i balansen.

10. EGENKAPITAL

Sparebanken Sør har utstedte egenkapitalbevis på Oslo Børs. Egenkapitalen er splittet opp i egenkapitalbevis, overkursfond, utjevningfond, sparebankens fond (grunnfondet), gavefond og annen egenkapital.

For å beregne egenkapitalbrøken skal egenkapitalbevis, overkursfond og utjevningfond divideres på sum egenkapital fratrukket annen egenkapital og hybridkapital.

Gavefondet er en del av egenkapitalen. Når gaver innvilges i bankens gavekomité belastes bankens gavefond og det føres opp som en forpliktelse i balansen.

Foreslått utdeling av utbytte presenteres som annen egenkapital inntil endelig vedtak av utdelingen har funnet sted. Utdeling presenteres deretter som avsatt utbytte inntil utbetaling har funnet sted.

Sparebanken Sør eier 5 168 egne egenkapitalbevis pr. 31.12.2017.

11. LEIEAVTALER

Leieavtaler hvor det vesentlige av risiko og avkastning som er forbundet med at eierskap av eiendelen ikke er overført, klassifiseres som operasjonelle leieavtaler. Leiebetalinger klassifiseres som driftskostnad og resultatføres lineært over levetid. Sparebanken Sør har ikke inngått finansielle leieavtaler.

12. SEGMENTER / SEGMENTREGNSKAP

Segmentrapporteringen er inndelt i forhold til hvordan ulike virksomhetsområder rapporteres og følges opp internt av ledelsen og styret.

Sparebanken Sør har to driftssegmenter;

- PM - Personmarked, inkludert lån overført til Sparebanken Sør Boligkreditt AS.
- BM - Bedriftsmarked, inkludert lån overført til Sparebanken Sør Boligkreditt AS.

Bankens stabsavdelinger, herunder kapitalmarked, og eiendomsmedling er ikke et separat rapporterbart segment og kommer inn under posten ufordelt.

13. KONTANTSTRØMOPPSTILLING

Kontantstrømoppstillingen viser innbetalinger og utbetalinger av kontanter og kontantekvivalenter gjennom året. Kontanter og kontantekvivalenter er definert som kontanter og fordringer på sentralbanker

14. REKLASSIFISERING AV HYBRIDKAPITAL

Hybridkapital(fondsobligasjoner) er en obligasjon med avtalt rente. Hybridkapitalen er evigvarende og banken har en ensidig rett til å unnlate å betale renter til investorer under gitte vilkår, Hybridkapitalen tilfredstiller ikke definisjonen av finansielle forpliktelse i henhold til IAS 32 og er klassifisert som egenkapital. Renter blir ikke presentert som en rentekostnad i resultatet, men som en reduksjon i annen egenkapital.

15. ENDRINGER I REGNSKAPSPRINSIPPER OG NOTEOPPLYSNINGER

Banken har tatt i bruk følgende standarder og endringer i standard med effekt fra 1. januar 2017.

Informasjonsinitiativ - Endringer i IAS 17

Det skal gis opplysninger som gjør det mulig for bruker av regnskapet å vurdere endringer i forpliktelser som oppstår som følge av finansieringsaktiviteter, inkludert endringer som følge av kontantstrømmer og endringer som ikke har kontanteffekt, se note 27, 28 og 36.

16. VEDTATTE, IKKE IKRAFTTRÅDTE STANDARDER OG FORTOLKNINGER

Følgende nye standarder og fortolkninger til eksisterende standarder er offentliggjort og vil være obligatoriske for selskaps- og konsernregnskap i fremtidig regnskapsperiode, men uten at ledelsen har valgt tidlig anvendelse:

IFRS 9 Finansielle instrumenter

I juli 2014 publiserte IASB det siste delprosjektet i IFRS 9 og standarden er nå ferdigstilt. IFRS 9 vil ha konsekvenser for klassifisering og måling, sikringsbøker og nedskrivning. IFRS 9 vil erstatte dagens standard, IAS 39 Finansielle instrumenter - innregning og måling fra og med 1. januar 2018. De delene av IAS 39 som ikke er endret som ledd i dette prosjektet, er overført og tatt inn i IFRS 9.

Standarden ble vedtatt i EU-kommisjonen den 22 november 2016 og i norsk rett 18. desember 2017.

I note 38 fremgår en mer utfyllende redegjørelse om prinsipper, vurderinger og effekter mht implementering av IFRS 9 fra 01.01.2018.

IFRS 15 Inntekter fra kundekontrakter

IASB og FASB har gitt ut en ny, felles standard for inntektsføring, IFRS 15 Revenue from Contracts with Customers. Standarden erstatter alle eksisterende standarder og fortolkninger for inntektsføring. Kjerneprinsippet i IFRS 15 er at inntekter innregnes for å reflektere overføringen av avtalte varer eller tjenester til kunder, og da til et beløp som gjenspeiler vederlaget selskapet forventer å ha rett til i bytte for disse varene eller tjenestene. Standarden gjelder med noen få unntak, alle inntektsbringende kontrakter med kunder og inneholder en modell for innregning og måling av salg av enkelte ikke-finansielle eiendeler (f. eks. salg av eiendom, anlegg og utstyr). Konsernet vurderer også klargjøringene i IFRS 15 utgitt av IASB i april 2016 og vil følge opp eventuelle ytterligere endringer til standarden.

IFRS 15 skal implementeres enten ved bruk av full retrospektiv eller modifisert retrospektiv metode. Standarden har regnskapsmessig virkning fra 1. januar 2018.

Konsernet har i 2017 foretatt vurdering av effektene av IFRS 15. Det ser ut til at implementeringen av ny standard vil ha uvesentlig effekt i konsernets resultatregnskap som følger av stor grad av finansielle eiendeler i balanse og resultat.

IFRS 16 Leieavtaler

IFRS 16 Leieavtaler erstatter eksisterende IFRS-standard for leieavtaler, IAS 17 Leieavtaler fra og med 1. januar 2018. IFRS 16 angir prinsipper for innregning, måling, presentasjon og opplysninger om leieavtaler for begge parter i en leieavtale, dvs. kunden (leietager) og tilbyder (utleier).

Den nye standarden krever at leietager innregner eiendeler og forpliktelser for de fleste leieavtaler, noe som er en vesentlig endring fra dagens prinsipper. For utleier viderefører IFRS 16 i det alt vesentlige eksisterende prinsipper i IAS 17. I tråd med dette skal en utleier fortsette å klassifisere sine leieavtaler som operasjonelle eller finansielle leieavtaler, og regnskapsføre disse to typene leieavtaler forskjellig.

En leietaker kan velge å anvende standarden med full tilbakevirkende kraft, eller med modifisert tilbakevirkende kraft.

Standarden trer i kraft fra 1. januar 2019 og skal implementeres enten ved bruk av full retrospektiv eller modifisert retrospektiv metode.

Det forventes at IFRS 16 vil ha marginale effekter. Sparebanken Sør konsernet er i de fleste tilfeller å regne som utleier og det vil således være lite endringer fra opprinnelig standard.

I tillegg til ovennevnte nye standarder og fortolkninger er det også endringer i andre standarder som vil kunne påvirke konsernets fremtidige rapportering. Effekten av endringene i disse standardene er av ledelsen vurdert å ha liten betydning for selskaps- og konsernregnskapet.

NOTE 2 – SKJØNNSMESSIGE VURDERINGER, ESTIMATER OG FORUTSETNINGER

Utarbeidelse av konsernregnskapet medfører at ledelsen gjør estimater og skjønnsmessige vurderinger. Områder som i stor grad inneholder slike skjønnsmessige estimater, har høy grad av kompleksitet og hvor forutsetninger og estimater er vesentlige for morbank- og konsernregnskapet, er presentert under.

Generelt

Ved anvendelse av konsernets regnskapsprinsipper har bankens ledelse på enkelte områder utøvd skjønn og lagt til grunn antagelser om fremtidige hendelser som grunnlag for regnskapsføringen. Det vil naturlig nok være en iboende usikkerhet knyttet til regnskapsposter som bygger på bruk av skjønn og forutsetninger om fremtidige hendelser. Ved utøvelse av skjønn og fastsettelse av forutsetninger om fremtidige hendelser, vil ledelsen benytte tilgjengelig informasjon på balansedagen, historisk erfaring med lignende vurderinger, samt markedets og tredjeparters vurdering av de aktuelle forholdene. Selv om ledelsen legger til grunn sitt beste skjønn og bygger på de beste estimater som er tilgjengelig, må man påregne at faktiske utfall i enkelte tilfeller kan avvike vesentlig fra det som legges til grunn for regnskapsføringen. Estimater, antakelser og forutsetninger som representerer en betydelig risiko for vesentlige endringer i balanseført verdi på eiendeler og gjeld i løpet av neste regnskapsår, drøftes nedenfor.

Nedskrivninger på utlån

Vurdering av individuelle- og gruppemessige nedskrivninger vil alltid baseres på en betydelig grad av skjønn. Prediksjoner basert på historisk informasjon kan vise seg å bli feil fordi man aldri kan vite med sikkerhet hvilken relevans historiske data har som beslutningsgrunnlag. Når sikkerhetsverdier er knyttet til spesielle objekter eller bransjer som er i krise, vil sikkerhetene måtte realiseres i lite likvide markeder, og vurdering av sikkerhetsverdier vil i slike situasjoner være beheftet med betydelig usikkerhet.

Virkelig verdi av finansielle instrumenter

Virkelig verdi av finansielle instrumenter er til dels beregnet basert på forutsetninger som ikke er observerbare i markedet. Dette gjelder særlig ved fastsettelse av relevant påslag for kredittrisiko, ved virkelig verdi-fastsettelse for fastrentepapirer i form av innlån, utlån og verdipapirer utstedt av andre. Ledelsen har i slike tilfeller basert sine vurderinger på den informasjon som er tilgjengelig i markedet kombinert med et beste skjønn. Slik informasjon vil blant annet være kredittvurderinger gjennomført av ledende markedsaktører.

NOTE 3 – RISIKOSTYRING

Sparebanken Sør skal maksimere sin langsiktige verdiskaping, og med dette mål er det en forutsetning at risiko er undergitt en aktiv og tilfredsstillende styring. En del av konsernets forretningsstrategi er å holde en lav til moderat risikoprofil for hele virksomheten. Å ta risiko er et grunnleggende trekk ved bankvirksomhet, og risikostyring er dermed et sentralt område i så vel daglig drift som i styrets løpende arbeid. Det vises forøvrig til bankens Pilar 3 dokument som er tilgjengelig på bankens hjemmesider.

ORGANISERING

Styret

Styret har det overordnede ansvar for bankens totale risikostyring, og skal påse at banken har hensiktsmessige systemer for risikostyring og internkontroll. Styret fastsetter risikostrategier, rammeverk for risikoappetitt, risikoprofil og risikotoleranse. Styret fastsetter også strategi og retningslinjer for kapitalplan og sammensetning av kapitalen og godkjenner prosessen for å sikre tilstrekkelig kapitalnivå til enhver tid (ICAAP).

Revisjonsutvalg og risikoutvalg

Styret har oppnevnt et eget revisjonsutvalg og et eget risikoutvalg som underutvalg av styret. Formålet er å foreta mer grundige vurderinger av relevante saksområder, herunder styrke arbeidet med overvåking av risiko samt finansiell rapportering og internkontroll.

Bankens ledelse

Administrerende direktør og øvrig ledelse har ansvaret for å implementere risikostyring og internkontroll. Saker som vedrører endringer eller implementering av ny policy og strategier i konsernet, skal alltid fremlegges ledergruppen for diskusjon og beslutning. Ledelsen vurderer risikosituasjonen kontinuerlig, og minst en gang årlig behandles den totale risikosituasjon og det tilhørende kapitalbehovet (ICAAP). Denne vurderingen legges deretter frem for styret.

Administrerende direktør har delegert oppgaver i henhold til det formelle ansvar for intern kontroll og risikostyring. Ansvar for gjennomføring av den årlige vurderingen av risikosituasjonen og kapitalbehovet er delegert til divisjon Risikostyring. Denne analysen skal være samordnet og integrert med øvrig planleggings- og strategiarbeid i banken. Det er videre delegert kontrolloppgaver til de enkelte linjeansvarlige innenfor rammer og vedtatte prinsipper, instruksjoner og fullmakter.

Risikostyring dekker hele konsernet og utfører ikke aktiviteter som det er intensjon om at kontrollfunksjonen skal overvåke. Avdelingen skal identifisere, måle, vurdere og rapportere bankens totalrisiko, samt ha ansvar for compliance.

Interntrevisorer

Banken har ansatt internrevisorer. Dette er en overvåkingsfunksjon som uavhengig av administrasjonen for øvrig, foretar risikovurderinger, kontroller og undersøkelser av bankens internkontroll og styringsprosesser for å vurdere om de virker hensiktsmessig og betryggende.

Risikostyringsprosessen

Det foreligger forsvarlige og hensiktsmessige strategier og prosesser for risikostyring og vurdering av kapitalbehov og hvordan dette kan opprettholdes. Samlebetegnelsen for dette er ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process).

RISIKOKATEGORIER

Alle risikoer styres gjennom et rammeverk for risikoappetitt. Det finnes mål for de ulike risikoparametre. Sparebanken Sør opererer med følgende risikokategorier:

Kredittrisiko / motpartsrisiko

Kredittrisiko er risiko for tap som skyldes at konsernets motparter eller kunder ikke har evne eller vilje til å oppfylle sine betalingsforpliktelser overfor konsernet Sparebanken Sør. Kredittrisiko vedrører alle fordringer på motparter/kunder. I et låneforhold består kredittrisikoen i at låntaker ikke oppfyller låneavtalen, og at etablerte sikkerheter ikke dekker engasjementet.

Kredittrisiko er konsernets største risiko, og den risiko som krever mest kapital. Bankens målsetting er at kredittrisikoeksponering skal være lav til moderat. Styret vedtar konsernets kredittstrategi og kredittpolitikk, og kredittrisiko styres etter fastsatte toleranserammer og mål knyttet til risikoprofil og eksponering på porteføljnivå.

Styret, ledelsen og kontrollorganer mottar jevnlig rapportering av kredittrisiko. Sentralt i denne sammenhengen er utviklingen i utlån fordelt på ulike risikoklasser og bevegelse mellom klassene.

Konsentrasjonsrisiko

Konsentrasjonsrisiko er kredittrisiko i form av risiko for tap pga. stor samlet eksponering på en enkelt motpart eller tilknyttede grupper av motparter (store engasjementer), motparter med virksomhet innen samme bransje (næringskonsentrasjon) eller geografiske område (geografisk konsentrasjon).

Banken skal ha en moderat samlet konsentrasjonsrisiko. Mørisikoen som følge av debitor-konsentrasjon er etter bankens oppfatning til stede, men representerer ikke en vesentlig risiko for konsernet. Dette er en følge av lav kredittrisikoeksponering når man tar hensyn til kvaliteten på sikkerhetene. Et tilsvarende resonnement kan gjøres i forhold til konsentrasjon på leietakersiden.

Den største konsentrasjonsrisiko for Sparebanken Sør er knyttet til «Eiendomsdrift». Dermed vil denne del av porteføljen være eksponert mot risikofaktorer som påvirker eiendomsselskaper spesifikt. Disse risikofaktorene er først og fremst arealledighet, leiepriser og rentenivå. Sistnevnte er en generell makrovariabel, men eiendomsselskaper er tyngre eksponert mot rentenivået enn mange andre bransjer som følge av høy låneandel, og fordi eiendom er en eiendel med lang levetid.

På enkeltengasjementsnivå vil det være store variasjoner i forhold til følsomhet mot disse faktorene, og hvordan engasjementet dermed bidrar til porteføljens konsentrasjonsrisiko. Dette avhenger bl.a. av leieforhold, eiendommens beliggenhet og type bygg. I tillegg vil debitors finansielle situasjon ha stor betydning.

Banken har avsatt ekstra kapital under ICAAP for å dekke opp for konsentrasjonsrisiko.

Oppgjørsrisiko

Oppgjørsrisiko er en form for kredittrisiko ved at kontraktmotpart ikke oppfyller sine forpliktelser med hensyn til oppgjør i form av kontanter eller verdipapirer etter at banken har gitt beskjed om betaling eller overførsel av verdipapir eller sikkerhet. Oppgjørsrisiko som konsernet er eksponert mot vurderes som lav.

Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko defineres som risikoen for at konsernet ikke er i stand til å innfri sine forpliktelser, eller ikke evner å finansiere sine eiendeler, samt at finansiering ikke kan oppnås uten at det oppstår vesentlige ekstraomkostninger, i form av prisfall på eiendeler som må realiseres, eller i form av finansiering til et kostnadsnivå utover det normale. Likviditetsrisiko omfatter også risikoen for at finansielle markeder som banken ønsker å benytte, ikke fungerer.

Sparebanken Sør skal ha en moderat til lav likviditetsrisiko. Likviditetsrisikoen skal være på nivå med sammenlignbare banker, men skal avstemmes mot bankens risikoprofil totalt sett og styrevedtatte krav til kapitaldekning. Risikoprofilen skal være tilpasset den aktuelle markedssituasjonen og utsiktene fremover.

Overvåkingen skjer ved kontroll av eksponering i forhold til vedtatte rammer og kontroll av kvalitative krav.

Markedsrisiko

Markedsrisiko omfatter risiko knyttet til resultatvariasjoner på usikrede rente-, valuta- og egenkapitaltransaksjoner som følge av endringer i rente- og valutakursnivå samt ved variasjon i aksjekurser, og kan inndeles i renterisiko, valutarisiko, aksjerisiko og kredittspreadrisiko. Sparebanken Sør skal ha en lav markedsrisiko.

Renterisiko

Renterisiko er risiko for det økonomiske tap som oppstår ved endringer i rentenivået hvis rentebindingstiden for bankens forpliktelser og fordringer på og utenfor balansen, ikke er sammenfallende.

Renterisikorammen er fastsatt som en øvre ramme for hvor stort tapet på uavdekkede posisjoner kan være ved skift og vridninger i rentekurven.]

Valutarisiko

Valutarisiko er risiko for det økonomiske tap som oppstår ved ufordelaktig endring i verdien på aktiva- og passivaposter (på og utenfor balansen) målt i basisvaluta (NOK) som følge av endring i valutakurser. Eksponering måles som størrelsen på tapspotensialet i et stress-scenario hvor valutakursene endrer seg med 10 %, og valutarisiko reguleres av rammer for maksimal aggregert valutaposisjon. Det er fastsatt rammer for eksponering i enkeltvalutaer.

Kursrisiko (aksjerisiko)

Kursrisiko (aksjerisiko) består av markedsrisiko knyttet til posisjoner i egenkapitalinstrumenter, inkludert derivater med egenkapitalinstrumenter som underliggende. Eksponering måles som størrelsen på tapspotensialet hvor markedsverdien av aksjene faller med 30 %, og kursrisiko reguleres av rammer for maksimal aggregert posisjon i en aksjeportefølje.

Kredittspreadrisiko

Kredittspreadrisiko defineres som risiko for endringer i markedsverdien på et rentebærende verdipapir som følge av en generell endring i kredittmargin. En generell økning i kredittmarginer vil medføre en verdireduksjon på en portefølje av rentebærende verdipapirer. Endringer i kredittmargin er en konsekvens av endringer i investors krav til risikopåslag for skift i forventet kredittrisiko og/eller endringer i andre markedsforhold. Bankens kredittspreadeksponering er i hovedsak knyttet til likviditetsporteføljen.

Forretningsrisiko

Forretningsrisiko defineres som risiko for uventede inntekts- og kostnadssvingninger som følge av endringer i eksterne forhold som konjunktursvingninger, konkurransesituasjon, kundeadferd, manglende forretningsmessig utvikling, samt reguleringer fra offentlige myndigheter, dvs. andre forhold enn kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko. Risikoen omfatter også omdømme- eller renommérisiko

som er risikoen knyttet til økte tap, reduserte inntekter og /eller økte kostnader som en følge av at bankens renommé har blitt skadet.

Strategisk risiko

Strategisk risiko er definert som interne forhold hvor den strategiske risiko knytter seg til de strategier, planer og endringer som banken har eller legger opp til.

Operasjonell risiko

Den operasjonelle risikoen for konsernet er risikoen for økonomisk tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser. Operasjonell risiko inkluderer mislighetsrisiko. Eksempler på operasjonelle risikoforhold kan være flere typer uønskede handlinger og hendelser, som blant annet hvitvasking, korrupsjon, underslag, innsidehandel, bedrageri, ran, trusler mot ansatte, fullmaktsbrudd og brudd på vedtatte rutiner, svikt i IT-systemer med mer.

Overvåking av operasjonell risiko skjer ved jevnlig kvalitative vurderinger. Det beregnes kapitalbehov for operasjonell risiko i henhold til basismetoden, og det vurderes i ICAAP om disse kapitalberegningene er tilstrekkelige. Det vurderes at konsernet har en lav operasjonell risiko.

SIKRINGSINSTRUMENTER

Konsernet benytter følgende sikringsinstrumenter:

- Rentebytteavtaler (renteswapper) - avtaler om å bytte rentebetingelser for et bestemt nominelt beløp over et bestemt antall perioder.
- Valutaterminer - avtale om kjøp eller salg av fremmed valuta med oppgjør på et bestemt fremtidig tidspunkt.
- Rente- og valutabytteavtaler - avtaler om å bytte både rente- og valutabetingelser.

Formålet med bruk av rente- og valutainstrumenter er å avdekke bankens rente- og valutaeksponering.

NOTE 4 – KAPITALDEKNING

Sparebanken Sør har en målsetting om å maksimere sin langsiktige verdiskaping. Konsernet har også en målsetting om at risikoprofilen skal være moderat til lav. Dette innebærer at god risiko- og kapitalstyring er et sentralt strategisk element.

Sparebanken Sør har etablert en strategi og prosess for risikomåling, -styring og -kontroll som gir oversikt over de risikoer banken er eksponert for. Dette gir dermed grunnlag for vurdering og beregning av bankens totalkapitalbehov, og hvordan dette kan opprettholdes for å dekke de aktuelle risikoer på en tilstrekkelig måte. Prosessen betegnes som ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process). Vurderingen av kapitalbehovet inkluderer størrelse, sammensetning og fordeling av den ansvarlige kapitalen tilpasset nivået på de risikoer som banken er eller kan bli utsatt for, med bakgrunn i gjennomførte stresstester som viser hvilke endringer i makrovariabler som kan påføre banken større tap.

Styret fastsetter kapitalplan som skal sikre at banken til enhver tid har en kapitaldekning som ivaretar myndighetskrav og omgivelsenes forventninger. For å ha stor handlefrihet i forhold til strategiske valg og forretningsmessige muligheter velger banken å ha en større kapital enn det behovet som beregnes ut fra ICAAP.

Minstekravet for ren kjernekapitaldekning var 12,0 prosent, kjernekapitaldekning 13,5 prosent og total kapitaldekning 15,5 prosent pr. 31.12.2017.

I tillegg må banken tilpasse seg Finanstilsynets vurdering av konsernets kapitalbehov (SREP), hvor Finanstilsynet i 2016 konkluderte med ett pilar-2 tillegg på 2,1 prosent.

Kapitalkravene, inkludert pilar 2-tillegget på 2,1 prosent, er henholdsvis 14,1 prosent for ren kjernekapital, 15,6 prosent for kjernekapital og 17,6 prosent for totalkapital. Videre tilpasning av buffer ut over dette nivå vil avhenge av markedsmessige forventninger og Finanstilsynets tilbakemelding på Bankens ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process).

Sparebanken Sør benytter standardmetoden for kreditt- og markedsrisiko og basismetoden for operasjonell risiko for å beregne kapitaldekning i henhold til gjeldende kapitaldekningsregler - Basel II.

MORBANK		MILLIONER KRONER	KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017		31.12.2017	31.12.2016
9 098	9 970	Sum balanseført egenkapital	11 108	10 051
		Kjernekapital		
-825	-1 075	Egenkapital som ikke kan medregnes i ren kjernekapital	-1 088	-825
-94	-94	Del av resultat som ikke kan medregnes i ren kjernekapital	-94	-94
-18	-15	Fradrag for immaterielle eiendeler og utsatts skattefordel	-15	-18
0	-20	Fradrag for forsvarlig verdsettelse (AVA)	-21	0
8 160	8 767	Sum ren kjernekapital	9 890	9 114
		Annen kjernekapital		
825	1 075	Hybridkapital	1 075	825
0	0	Fradrag i annen kjernekapital	0	0
8 985	9 842	Sum kjernekapital	10 965	9 939
		Tilleggskapital utover kjernekapital		
1 204	1 404	Ansvarlig lånekapital	1 404	1 204
-22	-22	Fradrag i tilleggskapitalen	-22	-22
1 182	1 382	Sum tilleggskapital	1 382	1 182
10 167	11 224	Netto ansvarlig kapital	12 347	11 121
		Minimumskrav ansvarlig kapital Basel II beregnet etter standardmetoden:		
7	3	Engasjement med lokale og regionale myndigheter	3	7
59	59	Engasjement med institusjoner	17	36
197	168	Engasjement med foretak	170	198
455	475	Engasjement med massemarked	498	473
2 881	3 048	Engasjement med pantsikkerhet i eiendom	3 991	3 728
50	47	Engasjement som er forfalt	47	50
0	0	Engasjement som er høyrisiko	0	0
260	284	Engasjement i obligasjoner med fortrinnsrett	79	67
144	143	Engasjement i egenkapitalposisjoner	43	44
48	43	Engasjement øvrig	44	48
4 101	4 270	Kapitalkrav for kreditt- og motpartsrisiko	4 892	4 651
5	1	Kapitalkrav for posisjons-, valuta- og varerisiko	1	5
198	219	Kapitalkrav for operasjonell risiko	280	259
26	23	CVA tillegg	65	45
0	0	Fradrag i kapitalkravet	0	0
4 330	4 513	Sum minimumskrav til ansvarlig kapital	5 238	4 960
54 125	56 401	Risikovektet balanse (beregningsgrunnlag)	65 475	62 000
15,1 %	15,5 %	Ren kjernekapitaldekning i %	15,1 %	14,7 %
16,6 %	17,5 %	Kjernekapitaldekning i %	16,7 %	16,0 %
18,8 %	19,9 %	Kapitaldekning i %	18,9 %	17,9 %
8,0 %	8,4 %	Uvektet kjernekapitalandel (Leverage ratio)	9,2 %	8,6 %

Fra og med 1. kvartal 2017 rapporterte konsernet også kapitaldekning hvor samarbeidende grupper ble forholdsmessig konsolidert. For Sparebanken Sør gjelder dette Brage Finans AS hvor banken har mer enn 10 prosent eierandel.

SAMARBEIDENDE GRUPPER

MILLIONER KRONER

31.12.2017

31.12.2016

Forholdsmessig andel ren kjernekapital	111	0
Forholdsmessig andel kjernekapital	126	
Forholdsmessig andel ansvarlig kapital	140	
fradrag for interne eliminerings	-124	0
Ren kjernekapital etter forholdsmessig konsolidering	9 877	9 114
Kjernekapital etter forholdsmessig konsolidering	10 967	9 939
Ansvarlig kapital etter forholdsmessig konsolidering	12 363	11 121
Forholdsmessig andel av beregningsgrunnlag	793	0
fradrag for interne eliminerings	-147	0
Risikovektet balanse etter forholdsmessig konsolidering	66 121	62 000
Ren kjernekapitaldekning etter forholdsmessig konsolidering i %	14,9 %	14,7 %
Kjernekapitaldekning etter forholdsmessig konsolidering i %	16,6 %	16,0 %
Kapitaldekning etter forholdsmessig konsolidering i %	18,7 %	17,9 %
Uvektet kjernekapitalandel etter forholdsmessig konsolidering (Leverage ratio)	9,2 %	8,6 %

NOTE 5 – SEGMENTRAPPORTERING

Sparebanken Sør har 2 driftssegmenter, personmarked (PM) og bedriftsmarked (BM). Bankens egne investeringsaktiviteter er ikke et separat rapporterbart segment og kommer inn under posten ufordelt. Det vises til ytterligere omtale i regnskapsprinsipper om segmentene. Personmarked og bedriftsmarked avviker i denne sammenheng fra personkunder og bedriftskunder i rapportering på sektorer og næringer.

De ulike segmentene inntektsfører og kostnadsfører faktiske inntekter og kostnader knyttet til utlån og innskudd i balansen. Alle ansatte er knyttet til de ulike segmentene. Ved likviditetsmessige underdekning i de ulike segmentene så beregnes det en rentekostnad utfra en mellomregningsrente som fastsettes månedlig.

Konsernets avdelingskontorer er geografisk lokalisert i Agderfylkene, Telemark og Rogaland. Konsernet har også kunder i andre geografiske områder som betjenes via de etablerte kontorene. Utlån er i note 8 fordelt geografisk på områder.

Ingen av konsernets kunder står enkeltvis for mer enn 10 % av omsetningen. Dette gjelder både i 2017 og 2016.

Rapportering pr. segment	KONSERN 31.12.2017				KONSERN 31.12.2016			
	PM	BM	Ufordelt og elimin.	Totalt	PM	BM	Ufordelt og elimin.	Totalt
MILLIONER KRONER								
Netto renteinntekter	1 021	653	5	1 679	948	618	-1	1 565
Netto andre driftsinntekter	187	67	164	418	183	67	295	545
Sum driftskostnader før tap	371	95	345	811	371	91	325	787
Driftsresultat før tap pr. segment	837	625	-176	1 286	761	594	-32	1 323
Tap på utlån og garantier	7	46	-33	20	8	40	2	50
Resultat før skatt pr. segment	830	579	-143	1 266	753	554	-34	1 273
Netto utlån til kunder	64 545	33 025	-51	97 518	60 069	30 915	-56	90 928
Andre eiendeler			16 792	16 792			14 527	14 527
Sum eiendeler pr. segment	64 545	33 025	16 741	114 310	60 069	30 915	14 471	105 455
Innskudd fra og gjeld til kunder	27 771	21 387	6 423	55 580	26 473	20 270	4 819	51 562
Mellomregn./annen gjeld	36 774	11 638	-790	47 622	33 596	10 645	-399	43 842
Sum gjeld pr. segment	64 545	33 025	5 633	103 202	60 069	30 915	4 420	95 404
Egenkapital			11 108	11 108			10 051	10 051
Sum gjeld og egenkapital pr. segment	64 545	33 025	16 741	114 310	60 069	30 915	14 471	105 455

Konsernet Sparebanken Sør rapporterer ikke segmenter i morbanken særskilt. Sparebanken Sør Boligkreditt AS er en integrert del av personmarkedet i konsernet og følgelig blir det misvisende å rapportere segmenter på morbank alene.

NOTE 6 – KREDITTMRÅDET OG KREDITTRISIKO

Kredittrisiko representerer det største risikoområdet for konsernet. Styret fastsetter konsernets kredittstrategi som sammen med kredittpolitikk og retningslinjer for kredittprosessene skal sikre at kundeporteføljen har en akseptabel risikoprofil og bidrar til at konsernet kan maksimere sin langsiktige verdiskaping.

Sparebanken Sør har Agderfylkene, Telemark og Rogaland som sitt hovedmarked. I tillegg vil banken ha et nasjonalt markedssegment mot organisasjoner som inngår i KNIF (Kristen-Norges Innkjøpsfelleskap) og deres ansatte.

Bankens risikoklasser er følgende:

Misligholdsklasse	Nedre grense for mislighold, %	Øvre grense for mislighold, %
A	0,00	0,10
B	0,11	0,25
C	0,26	0,50
D	0,51	0,75
E	0,76	1,25
F	1,26	2,00
G	2,01	3,00
H	3,01	5,00
I	5,01	8,00
J	8,01	99,99
K	100,00	

Utlån fordelt på risikoklasser

Det benyttes modeller som er basert på interne og eksterne data for beregning av sannsynlighet for mislighold neste 12 måneder (PD) og forventet tap (EL) på kunde- og porteføljenivå. Både personkunder og næringslivskunder scores månedlig, og deles inn i 11 klasser (A – K) ut fra sannsynlighet for mislighold. Klasse K er misligholdte lån og engasjementer med individuelle nedskrivninger. Mislighold ansees også å foreligge når det er åpnet gjeldsforhandlinger eller konkurs, eller det er foretatt rettslige skritt for å inndrive fordringen. Definisjonen av mislighold i klasse K, avviker dermed noe fra definisjonen av mislighold og tapsutsatte engasjementer i note 9. Tabellen under viser intervaller på de ulike risikoklasser basert på misligholdssannsynlighet.

Sannsynlighet for mislighold	
Lav risiko (A-D)	0,00 - 0,75%
Middels risiko (E-G)	0,76 - 3,00 %
Høy risiko (H-J)	3,01 - 99,99 %
Mislighold (K)	100 %

TOTALENGASJEMENT FORDELT PÅ RISIKOGRUPPER

I totalengasjement inngår saldo på innvilgede lån og kreditter til kunder, ubenyttet andel av innvilgede kreditter, samt garantirammer og etablerte garantier.

MORBANK				KONSERN					
31.12.2016		31.12.2017		MILLIONER KRONER		31.12.2017		31.12.2016	
Personkunder:									
27 917	79,7 %	28 648	78,0 %	Lav risiko	55 933	79,8 %	53 896	82,4 %	
6 028	17,2 %	7 062	19,2 %	Middels risiko	12 603	18,0 %	10 116	15,5 %	
711	2,0 %	771	2,1 %	Høy risiko	1 209	1,7 %	1 002	1,5 %	
34 656		36 481		Sum ikke forfalt eller nedskrevet	69 745		65 014		
376	1,1 %	334	0,9 %	Misligholdte og nedskrevne engasjementer	348	0,5 %	376	0,6 %	
35 032	100 %	36 815	100 %	Sum personkunder	70 094	100 %	65 390	100 %	
Næringslivskunder:									
19 418	50,0 %	21 128	52,0 %	Lav risiko	21 122	51,9 %	19 483	50,1 %	
14 587	37,5 %	15 138	37,2 %	Middels risiko	15 134	37,2 %	14 591	37,5 %	
3 737	9,6 %	3 408	8,4 %	Høy risiko	3 407	8,4 %	3 737	9,6 %	
37 742		39 674		Sum ikke forfalt eller nedskrevet	39 663		37 811		
1 107	2,9 %	1 071	2,6 %	Misligholdte og nedskrevne engasjementer	1 071	2,6 %	1 107	2,8 %	
38 850	100 %	40 745	100 %	Sum næringslivskunder	40 734	100 %	38 919	100 %	
73 882		77 560		Sum totalengasjement	110 827		104 309		

BRUTTO UTLÅN FORDELT PÅ RISIKOGRUPPER

MORBANK				KONSERN					
31.12.2016		31.12.2017		MILLIONER KRONER		31.12.2017		31.12.2016	
Personkunder:									
24 879	78,6 %	25 077	76,2 %	Lav risiko	50 150	78,6 %	48 629	81,4 %	
5 790	18,3 %	6 799	20,7 %	Middels risiko	12 229	19,2 %	9 797	16,4 %	
677	2,1 %	752	2,3 %	Høy risiko	1 184	1,9 %	966	1,6 %	
31 346		32 629		Sum ikke forfalt eller nedskrevet	63 563		59 392		
313	1,0 %	268	0,8 %	Misligholdte og nedskrevne engasjementer	281	0,4 %	313	0,5 %	
31 660	100 %	32 897	100 %	Sum personkunder	63 844	100 %	59 706	100 %	
Næringslivskunder:									
14 877	47,0 %	17 260	50,6 %	Lav risiko	17 235	50,6 %	14 866	47,0 %	
12 738	40,2 %	12 990	38,1 %	Middels risiko	12 970	38,1 %	12 742	40,2 %	
3 073	9,7 %	2 949	8,6 %	Høy risiko	2 944	8,6 %	3 073	9,7 %	
30 689		33 199		Sum ikke forfalt eller nedskrevet	33 150		30 682		
980	3,1 %	918	2,7 %	Misligholdte og nedskrevne engasjementer	917	2,7 %	980	3,1 %	
31 669	100 %	34 117	100 %	Sum næringslivskunder	34 067	100 %	31 662	100 %	
129		144		Påløpte renter	175		155		
63 458		67 158		Sum brutto utlån	98 086		91 523		

MIGRASJON MELLOM RISIKOGRUPPER GJENNOM ÅRET

For konsernet er det i personmarkedsporteføljen en svak negativ migrasjon i porteføljen. Samlet risiko for personkundeporteføljen vurderes som meget tilfredsstillende.

For næringslivsporteføljen har det vært en svak positiv migrasjon i porteføljen for 2017. Brutto utlån på klasser med lav og middels risiko utgjør ca. 88,7 % av porteføljen.

Klassifiseringen tar ikke hensyn til sikkerhetsverdier, men kun betalingssevne.

Sikkerheter

Konsernet benytter ulike sikkerheter for å redusere risiko avhengig av marked og type transaksjon. Hovedprinsipp for vurdering av sikkerheter er at realisasjonsverdi estimeres slik den antas å være i en situasjon hvor konsernet har behov for sikkerheten. Med unntak av engasjementer hvor det er

foretatt nedskrivninger, er sikkerhetens verdi beregnet under forutsetning om fortsatt drift. Ved verddivurdering av sikkerhet tas det hensyn til estimerte salgskostnader. Hovedtyper av sikkerheter som benyttes er pant i fast eiendom (bolig/næringsbygg), kausjoner (forbrukerkausjoner og selvskyldnerkausjoner), registrerbart løsøre (varelager, driftstilbehør) og fordringer. Estimert verdi av boliger som er sikkerheter for lån som er overført til Sparebanken Sør Boligkreditt AS oppdateres kvartalsvis, mens sikkerheter for øvrige lån minimum oppdateres ved behandling av nye kredittsaker eller ved engasjementsoppfølging. Konsernets utlån har gjennomgående meget god sikkerhet.

Sikkerheter personmarked

Den vesentligste delen av personmarkedsporteføljen er sikret med pant i bolig, og konsernets boliglånportefølje har følgende fordeling av belåningsgrader (Loan to Value - LTV).

Belåningsgrad (LTV) for lån med pant i fast bolig pr. 31.12.2017

LTV 31.12.2017	MORBANK		KONSERN	
	MILLIONER KRONER	%	MILLIONER KRONER	%
Under 40 %	2 322	8,9 %	7 542	13,2 %
41 - 50 %	1 869	7,2 %	5 679	10,0 %
51 - 60 %	3 175	12,2 %	9 180	16,1 %
61 - 70 %	5 688	21,8 %	15 574	27,3 %
71 - 75 %	2 927	11,2 %	7 054	12,4 %
76 - 80 %	2 571	9,9 %	3 889	6,8 %
81 - 85 %	2 614	10,0 %	3 065	5,4 %
86 - 90 %	1 779	6,8 %	1 850	3,2 %
91 - 95 %	1 229	4,7 %	1 257	2,2 %
96 - 100 %	1 027	3,9 %	1 056	1,9 %
Over 100 %	842	3,2 %	847	1,5 %
SUM	26 044	100 %	56 993	100 %

Belåningsgrad (LTV) for lån med pant i fast bolig pr. 31.12.2016

LTV 31.12.2016	MORBANK		KONSERN	
	MILLIONER KRONER	%	MILLIONER KRONER	%
Under 40 %	1 827	7,3 %	7 680	14,4 %
41 - 50 %	1 760	7,0 %	5 510	10,4 %
51 - 60 %	2 950	11,8 %	8 411	15,8 %
61 - 70 %	5 347	21,3 %	13 975	26,3 %
71 - 75 %	3 034	12,1 %	6 328	11,9 %
76 - 80 %	2 699	10,8 %	3 468	6,5 %
81 - 85 %	2 494	9,9 %	2 733	5,1 %
86 - 90 %	1 854	7,4 %	1 928	3,6 %
91 - 95 %	1 162	4,6 %	1 186	2,2 %
96 - 100 %	1 059	4,2 %	1 074	2,0 %
Over 100 %	917	3,7 %	923	1,7 %
SUM	25 103	100 %	53 216	100 %

Det understrekes at LTV-fordelingen er basert på en tradisjonell fordeling hvor hele lånet plasseres i det intervall hvor "den siste delen" av lånet hører til. Dette innebærer at reell LTV-fordeling vil være lavere enn det som fremgår av tabellen. For et lån som er innplassert med høy belåningsgrad vil reelt sett bare en del av dette lånevolumet ligge i intervallet med høy belåningsgrad, mens størstedelen av lånet vil ligge i de lavere intervaller.

Sikkerheter næringslivsmarkedet

Beregning og vurdering av sikkerhetsverdier for næringslivs-engasjementer er mer kompleks enn for personmarkedet, og det vil hefte større usikkerheter ved estimerer på porteføljenivå. Banken foretar imidlertid hyppige vurderinger av engasjementenes sikkerheter på individuell basis.

NOTE 7 – UTLÅN FORDELT PÅ UTLÅNSTYPER

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
		Utlån vurdert til amortisert kost		
8 080	7 273	Kasse-, drifts- og brukskreditter	14 791	14 839
4 285	3 974	Byggelån	3 974	4 284
43 450	49 449	Nedbetalingslån	72 830	64 731
55 815	60 696	Sum utlån vurdert til amortisert kost	91 595	83 854
		Utlån utpekt til virkelig verdi over resultatregnskapet		
7 514	6 316	Fastrenteutlån	6 316	7 514
7 514	6 316	Sum utlån utpekt til virkelig verdi over resultatregnskapet	6 316	7 514
129	145	Opptjente renter	175	155
63 458	67 157	SUM BRUTTO UTLÅN	98 086	91 523
-589	-562	Nedskrivninger på utlån	-568	-595
62 869	66 595	SUM NETTO UTLÅN	97 518	90 928

For nedskrivninger se note 10 - Tap på utlån, garantier mv.

NOTE 8 – UTLÅN FORDELT ETTER GEOGRAFISKE OMRÅDER, SEKTORER OG NÆRINGER

Brutto utlån fordelt på geografiske områder

MORBANK				KONSERN				
31.12.2016		31.12.2017		MILLIONER KRONER	31.12.2017		31.12.2016	
30 240	47,7 %	31 635	47,1 %	Vest-Agder	45 306	46,2 %	42 578	46,5 %
15 901	25,1 %	16 299	24,3 %	Aust-Agder	24 906	25,4 %	23 898	26,6 %
6 576	10,4 %	7 418	11,0 %	Telemark	10 466	10,7 %	9 141	9,8 %
4 918	7,7 %	5 616	8,4 %	Oslo	7 936	8,1 %	7 109	7,8 %
1 035	1,6 %	1 119	1,7 %	Akershus	2 393	2,4 %	2 114	2,2 %
1 213	1,9 %	1 616	2,4 %	Rogaland	2 240	2,3 %	1 733	1,9 %
3 446	5,4 %	3 311	4,9 %	Øvrig	4 664	4,8 %	4 794	5,1 %
129	0,2 %	145	0,2 %	Opptjente renter	175	0,2 %	155	0,2 %
63 458	100,0 %	67 157	100,0 %	SUM BRUTTO UTLÅN	98 086	100,0 %	91 523	100,0 %

Geografisk fordeling er basert på kundens bosteds-/forretningsadresse.

Brutto utlån fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN					
31.12.2016		31.12.2017		MILLIONER KRONER	31.12.2017		31.12.2016	
31 789		32 896		Personkunder	63 844		59 861	
334		413		Offentlig	413		334	
798		858		Primærnæring	858		801	
899		1 136		Industri	1 136		899	
3 399		4 162		Utvikling av eiendom	4 113		3 396	
1 421		1 516		Oppføring av bygninger	1 516		1 427	
15 645		16 282		Eiendomsdrift	16 280		15 629	
565		667		Transport	667		570	
1 023		1 148		Varehandel	1 148		985	
371		611		Hotell og restaurant	611		372	
898		1 439		Borettslag	1 438		897	
2 217		1 072		Forretningsmessig tjenesteyting	1 072		2 221	
3 970		4 814		Sosial tjenesteyting	4 814		3 977	
129		144		Opptjente renter	175		155	
63 458		67 157		SUM BRUTTO UTLÅN	98 086		91 523	
589		562		Nedskrivninger på utlån	568		595	
62 869		66 595		SUM NETTO UTLÅN	97 518		90 928	

Garantier fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
39	27	Personkunder	27	39
1	1	Offentlig	1	1
3	20	Primærnæring	20	3
283	234	Industri	234	283
284	375	Utvikling av eiendom	375	284
240	262	Oppføring av bygninger	262	240
451	230	Eiendomsdrift	230	451
160	100	Transport	100	160
155	175	Varehandel	175	155
7	8	Hotell og restaurant	8	7
41	37	Forretningsmessig tjenesteyting	37	41
36	35	Sosial tjenesteyting	35	36
1 700	1 504	SUM GARANTIER	1 504	1 700

Ubenyttede kreditter fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
3 205	3 823	Personkunder	6 111	5 490
499	311	Offentlig	311	499
111	122	Primærnæring	122	112
412	386	Industri	386	413
606	956	Utvikling av eiendom	1 004	610
472	530	Oppføring av bygninger	530	474
1 543	1 326	Eiendomsdrift	1 327	1 559
88	64	Transport	64	89
395	361	Varehandel	362	437
51	52	Hotell og restaurant	52	52
98	11	Borettslag	12	99
214	157	Forretningsmessig tjenesteyting	157	217
1 031	800	Sosial tjenesteyting	800	1 036
8 725	8 899	SUM BEVILGNING	11 238	11 086

Engasjement fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
35 032	36 747	Personkunder	69 983	65 390
834	726	Offentlig	726	834
913	1 000	Primærnæring	1 000	916
1 593	1 756	Industri	1 756	1 595
4 289	5 493	Utvikling av eiendom	5 493	4 289
2 133	2 308	Oppføring av bygninger	2 308	2 141
17 639	17 837	Eiendomsdrift	17 837	17 639
813	830	Transport	830	819
1 573	1 684	Varehandel	1 684	1 577
429	671	Hotell og restaurant	671	431
996	1 450	Borettslag	1 450	996
2 472	1 266	Forretningsmessig tjenesteyting	1 266	2 479
5 036	5 649	Sosial tjenesteyting	5 649	5 049
129	144	Opptjente renter	175	155
73 882	77 560	SUM ENGASJEMENT	110 827	104 309

NOTE 9 – MISLIGHOLDTE LÅN

En kundes engasjement vurderes som misligholdt dersom en termin ikke er betalt innen 90 dager etter forfall, eller en rammekreditt har vært overtrukket i mer enn 90 dager. Når en kunde har ett eller flere misligholdte lån, er det kundens

totale engasjement som rapporteres som misligholdt og ikke det enkelte lån. Når det foreligger mislighold, er dette et objektive bevis som innebærer at behovet for tapsnedskrivning skal vurderes.

Sum misligholdte lån / kreditter

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
275	273	Brutto misligholdte > 90 dager	273	276
89	60	Individuelle nedskrivninger	60	89
186	213	Netto misligholdte engasjementer	213	187
32,3 %	22,0 %	Avsetningsgrad misligholdte lån	22,0 %	32,2 %
0,43 %	0,41 %	Brutto misligholdte > 90 dager i % av brutto utlån	0,28 %	0,30 %

Næringslivmarkedet

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
174	141	Brutto misligholdte > 90 dager	141	174
71	48	Individuelle nedskrivninger	48	71
103	93	Netto misligholdte engasjementer	93	103
41,0 %	34,1 %	Avsetningsgrad misligholdte lån	34,1 %	40,8 %

Personmarkedet

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
101	132	Brutto misligholdte > 90 dager	132	102
17	12	Individuelle nedskrivninger	12	18
83	120	Netto misligholdte engasjementer	120	84
17,2 %	9,0 %	Avsetningsgrad misligholdte lån	9,0 %	17,4 %

Virkelig verdi på tilhørende pantstillelser på misligholdte lån til kunder utgjorde pr. 31.12.2017 214 mill. kroner, og pr. 31.12.2016 225 mill. kroner.

Øvrige tapsutsatte engasjementer

Engasjementer som ikke er misligholdte, men hvor kundens økonomiske situasjon gjør at banken har foretatt individuelle tapsnedskrivninger, eller det er overveiende sannsynlig at banken må foreta tapsnedskrivninger, klassifiseres som tapsutsatte.

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
634	619	Øvrige tapsutsatte engasjementer	619	634
296	328	- Individuelle nedskrivninger	328	296
339	292	Netto tapsutsatte engasjementer	292	338
46,7 %	53,0 %	Avsetningsgrad tapsutsatte engasjementer	53,0 %	46,7 %

Brutto misligholdte engasjementer fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
101	90	Personkunder	90	102
174	183	Næringslivskunder	183	174
275	273	Sum misligholdte engasjement	273	276
0	0	Offentlig	0	0
1	17	Primærnæring	17	1
0	0	Industri	0	0
35	21	Utvikling av eiendom	21	35
13	41	Oppføring av bygninger	41	13
79	82	Eiendomsdrift	82	79
7	2	Transport	2	7
5	0	Varehandel	0	5
2	0	Hotell og restaurant	0	2
0	0	Borettslag	0	0
11	15	Forretningsmessig tjenesteyting	15	11
21	5	Sosial tjenesteyting	5	21
174	183	Sum næringslivskunder	183	174

NOTE 10 – TAP PÅ UTLÅN OG GARANTIER

Tap på utlån

De forskjellige elementene som inngår i tap og nedskrivninger på utlån, er omtalt under Regnskapsprinsipper. Det vises også til note om Risikostyring i Sparebanken Sør og til note om Kredittområdet og kreditt risiko.

Individuelle nedskrivninger

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
517	385	Individuelle nedskrivninger ved periodestart	385	517
159	50	- Tilbakeføring av nedskrivninger som følge av periodens konstateringer	50	159
74	27	+ Økte individuelle nedskrivninger i perioden	27	74
85	50	+ Nye individuelle nedskrivninger i perioden	50	85
132	24	- Tilbakeføring av individuelle nedskrivninger i perioden	24	132
385	388	= Individuelle nedskrivninger ved periodeslutt	388	385

Nedskrivning på grupper av utlån

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
200	204	Nedskrivning på grupper av utlån ved periodestart	210	206
4	-30	+ Periodens endring i gruppenedskrivninger	-30	4
204	174	= Nedskrivning på grupper av utlån ved periodeslutt	180	210

Periodens tapskostnad

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
-132	3	Periodens endring i individuelle nedskrivninger	3	-132
4	-30	+ Periodens endring i gruppenedskrivninger	-30	4
159	50	+ Per. konst. tap som det tidligere år er foretatt individuell nedskrivning for	50	159
43	8	+ Per. konst. tap som det tidligere år ikke er foretatt ind. nedskrivning for	8	43
-11	4	+ Inntektsført som renter	4	-11
14	11	- Periodens inngang på tidligere konstatert tap	11	14
1	-4	+ endring i nedskrivninger på garantier	-4	1
50	20	= Periodens tapskostnad	20	50

Individuelle nedskrivninger fordelt på sektorer og næringer (morbank = konsern)

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
Personkunder	32	35
Næringslivskunder	356	350
Sum individuelle nedskrivninger	388	385
Offentlig	0	0
Primærnæring	2	2
Industri	35	41
Utvikling av eiendom	72	70
Oppføring av bygninger	58	75
Eiendomsdrift	143	115
Transport	1	2
Varehandel	11	12
Hotell og restaurant	4	2
Borettslag	0	0
Forretningsmessig tjenesteyting	25	28
Sosial tjenesteyting	5	3
Sum næringslivskunder	356	350

Forventet årlig gjennomsnittlig netto tap

Det er 388 mill. kroner i individuelle nedskrivninger pr. 31.12.2017 (385 mill. kroner pr. 31.12.2016). Gruppenedskrivningene på 180 mill. kroner pr. 31.12.2017 (210 mill. kroner pr. 31.12.2016) er relatert til ulike risikoklasser.

Alle engasjementer til bedriftsmarkedet prises individuelt basert på blant annet risiko, krav til lønnsomhet og konkurransesituasjonen. Prisingen gjenspeiler derfor blant annet risikoen i engasjementet og oppnådde marginer er gjennomgående større ved høyere risiko.

Boliglån prises basert på en prismatrise, hvor både låneutmåling og risikoklassifisering gjenspeiles.

Konsernet implementerte standarden IFRS 9 fra 1. januar 2018. Implementeringen har betydning for beregning av konsernets tapskostnad. Konsernet skal avsette for forventet tap og det forventes noe større svingninger i tapskostnader fremover. Basert på bankens sammensetning av utlånsporteføljen, konjunkturutviklingen og lokale markedsforhold, forventes det at tapene i Sparebanken Sør

vil ligge på et lavt nivå også i 2018. For perioden 2019-2021 opprettholdes det en målsetting om at bankens totale tapsnivå skal ligge under 0,20 prosent av brutto utlån.

NOTE 11 – VALUTARISIKO

Tabellen angir netto valutaposisjon for Sparebanken Sør medregnet finansielle derivater. I henhold til bankens interne regelverk skal nettoposisjoner i hver enkelt valuta ikke overstige 20 mill. kroner og maksimal resultateffekt ved 10 % kursbevegelse skal maksimalt utgjøre 10 mill. kroner.

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
2	1	Netto samlet valutaposisjon	1	2
0	0	Resultateffekt ved 10 % endring	0	0

NOTE 12 – RENTERISIKO

Renterisiko oppstår i forbindelse med bankens ordinære utlåns- og innlånsvirksomhet og i tilknytning til aktiviteter i norske og internasjonale penge- og kapitalmarkeder. Renterisiko er et resultat av at rentebindingstiden for bankens aktiva- og passivaside, samt for ikke balanseførte poster, ikke er sammenfallende. Renterisiko skal vurderes på bakgrunn av et stresstestscenario hvor hele rentekurven får et parallellskift på 2 prosentpoeng. Det skal videre foretas en vurdering av hvordan stresstest scenarier (6 scenarier) med ulik vridning i rentekurven påvirker bankens posisjoner. Det tilfellet med størst tapspotensial skal legges til grunn ved utmåling av renterisikoen. Renterisikorammen inkluderer også renterisiko i valuta. Bankens styre har vedtatt rammer for maksimal renterisiko, og det foretas kvartalsvis rapportering til styret. Bankens renterisiko var ved årsskifte godt innenfor vedtatte rammer.

Renterisiko styres ved valg av rentebinding på eiendels- og gjeldsposter og ved bruk av finansielle derivater.

Rentefølsomhet

Tabellen angir effekten på bankens resultat ved 2 prosentpoengs parallell rentestigning og en vridning i rentekurven for bankens totale renteposisjoner. I henhold til bankens interne regelverk skal denne effekten utgjøre maksimalt 125 mill. kroner. Tabellen viser utgangen av de siste 2 årene.

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
50	17	Parallellskift og vridning i rentekurven	24	54

NOTE 13 – LIKVIDITETSRISIKO

Likviditetsrisiko er risikoen for at konsernet ikke er i stand til å innfri sine forpliktelser, eller ikke har evne til å finansiere ordinær utlånsvekst.

Likviditetsrisiko styres gjennom konsernets likviditetsstrategi, overordnede retningslinjer og rutiner, samt ved etablerte bevilgningsfullmakter. Viktige operative styringsparametere er krav til innskuddsdekning, indikatorverdi for langsiktig finansiering, stressindikator for likviditetsutganger innenfor 30 dager (LCR), og i tillegg retningslinjer for overlevelses-evne i situasjoner uten tilgang på markedsfinansiering. Likviditetsrisikoen styres også ved å sikre fordeling av innlån fra kapitalmarkedet på ulike løpetider, innlånskilder og instrumenter.

Innskudd fra kunder er bankens mest stabile finansieringskilde. Styret legger vekt på at forholdet mellom innskudd fra kunder og utlån skal være tilpasset konsernets samlede finansieringssituasjon. Konsernets innskuddsdekning utgjorde 57,0 prosent pr. 31. desember 2017, en økning fra 56,7 prosent pr. 31. desember 2016.

I tillegg representerer Sparebanken Sør Boligkreditt AS er et viktig finansieringsinstrument, som sikrer tilgang til langsiktig finansiering gjennom utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett. For å kunne utstede obligasjoner med fortrinnsrett var det i pr. 31. desember 2017 overført boliglån fra bank til boligkredittselskapet tilsvarende 52 prosent av total boliglånsmasse (50 % pr. 31. desember 2016).

Styrevedtatte målkrav for bankens likviditetsrisiko følger retningslinjer gitt av Finanstilsynet. Ved årsskiftet var indikatorverdiene for Sparebanken Sør innenfor styrevedtatte krav. Likviditetsindikatoren for langsiktig finansiering var 109 prosent. Tilgjengelig likviditetsbuffer innebar at konsernet med normal drift hadde kunnet overleve i mer enn 12 måneder uten tilførsel av nye innlån fra markedet.

Konsernet har en omfattende likviditetsreserve i form av likvide rentebærende verdipapirer. I tillegg har banken boliglån som er klargjort for overføring til boligkredittselskapet. Bankens rentebærende likviditetsportefølje, som består av statspapirer, andre null-vektede papirer, obligasjoner med fortrinnsrett og kommunepapirer, utgjorde 13,5 mrd. kroner ved årsskiftet.

Bankens kortsiktige likviditetsrisiko styres blant annet gjennom oppfølging av et myndighetspålagt likviditetskrav, Liquidity Coverage Requirement (LCR). Ved utgangen av 2017 var LCR-indikatoren for Sparebanken Sør på 139 prosent (128 prosent pr. 31. desember 2016) og tilstrekkelig til å innfri alle prognostiserte likviditetsforfall innenfor de nærmeste 30 dagene under et stressscenario. Kravet var på 100 prosent pr. 31. desember 2017 (70 prosent pr. 31. desember 2016). Kravet er gjeldende til enhver tid.

Konsernets likviditetsrisiko følges opp gjennom periodisk rapportering til konsernledelse og styre.

LIKVIDITETSRISIKO

Tabellene angir kontantstrømmer inkludert kontraktmessige renteforfall. Tallstørrelsene kan således ikke avstemmes mot balansen.

		KONSERN 31.12.2017				
MILLIONER KRONER	SUM	Inntil 1 mnd.	Fra 1 mnd. til 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 1 år	Fra 1 år til 5 år	Over 5 år
Gjeld / ikke derivative forpliktelser						
Gjeld til kredittinstitusjoner	935	163	11	11	750	
Innskudd fra kunder	55 580	53 665	1 403	512		
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	46 327	905	553	2 740	38 745	3 384
Øvrig gjeld	614	94	85	336	6	93
Ansvarlig lånekapital	2 807	1	19	469	2 185	133
Lånetilsagn og ubenyttede kreditter	12 513	12 513				
Sum gjeld	118 776	67 341	2 071	4 068	41 686	3 610
Derivative forpliktelser						
Finansielle derivater brutto oppgjør						
Utbetalinger	-10 681	-123	-545	-159	-9 854	
Innbetalinger	9 913	134	160	158	9 461	
Sum derivative forpliktelser	-768	11	-385	-1	-393	0

MORBANK 31.12.2017

MILLIONER KRONER	SUM	Inntil 1 mnd.	Fra 1 mnd. til 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 1 år	Fra 1 år til 5 år	Over 5 år
Gjeld / ikke derivative forpliktelser						
Gjeld til kredittinstitusjoner	1 007	235	11	11	750	
Innskudd fra kunder	55 593	53 678	1 403	512		
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	18 886	885	481	1 897	13 223	2 400
Øvrig gjeld	538	89	82	268	6	93
Ansvarlig lånekapital	2 807	1	19	469	2 185	133
Lånetilsagn og ubenyttede kreditter	10 174	10 174				
Sum gjeld	89 005	65 062	1 996	3 157	16 164	2 626
Derivative forpliktelser						
Finansielle derivater brutto oppgjør						
Utbetalinger	-834	-123	-545	-159	-7	
Innbetalinger	459	134	160	158	7	
Sum derivative forpliktelser	-375	11	-385	-1	0	0

KONSERN 31.12.2016

MILLIONER KRONER	SUM	Inntil 1 mnd.	Fra 1 mnd. til 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 1 år	Fra 1 år til 5 år	Over 5 år
Gjeld / ikke derivative forpliktelser						
Gjeld til kredittinstitusjoner	178	178				
Innskudd fra kunder	51 569	50 174	1 167	228		
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	43 443	806	1 335	2 220	36 347	2 735
Øvrig gjeld	597	114	89	305	6	83
Ansvarlig lånekapital	1 303	1	7	25	1 270	
Lånetilsagn og ubenyttede kreditter	11 881	11 881				
Sum gjeld	108 971	63 154	2 598	2 778	37 623	2 818
Derivative forpliktelser						
Finansielle derivater brutto oppgjør						
Utbetalinger	-6 048	-189	-958	-120	-4 781	
Innbetalinger	5 844	190	968	120	4 566	
Sum derivative forpliktelser	-204	1	10	0	-215	0

MORBANK 31.12.2016

MILLIONER KRONER	SUM	Inntil 1 mnd.	Fra 1 mnd. til 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 1 år	Fra 1 år til 5 år	Over 5 år
Gjeld / ikke derivative forpliktelser						
Gjeld til kredittinstitusjoner	232	232				
Innskudd fra kunder	51 569	50 174	1 167	228		
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	18 641	786	1 237	2 010	12 890	1 718
Øvrig gjeld	519	110	86	234	6	83
Ansvarlig lånekapital	1 303	1	7	25	1 270	
Lånetilsagn og ubenyttede kreditter	9 520	9 520				
Sum gjeld	81 784	60 823	2 497	2 497	14 166	1 801
Derivative forpliktelser						
Finansielle derivater brutto oppgjør						
Utbetalinger	-1 288	-189	-958	-120	-21	
Innbetalinger	1 299	190	968	120	21	
Sum derivative forpliktelser	11	1	10	0	0	0

Forfallsstruktur på utstedte obligasjoner pr. 31.12.2017

MILLIONER KRONER

ISIN Nummer	Ticker	Valuta	Pålydende	Herav eget eie	Innregnet verdi	Virkelig verdi	Referanse-rente	Avdragsstruktur	Siste forfall
NO0010635055	SOR13 PRO	NOK	841		882	882	Fastrente	Avdragsfritt	26.01.2018
NO0010672793	SOR25 PRO	NOK	420		421	421	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	05.03.2018
NO0010649338	SOR14 PRO	NOK	1 000		1 041	1 043	Fastrente	Avdragsfritt	11.05.2018
NO0010692643	SOR27 PRO	NOK	599		601	604	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	29.10.2018
NO0010731128	SOR32 PRO	NOK	800		801	803	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	20.02.2019
NO0010675358	SOR15 PRO	NOK	400		417	420	Fastrente	Avdragsfritt	17.06.2019
NO0010742992	SOR37 PRO	NOK	1 455		1 454	1 463	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	12.08.2019
NO0010680093	SOR26 PRO	NOK	1 000		1 033	1 042	Fastrente	Avdragsfritt	16.09.2019
NO0010708019	SOR01 PRO	NOK	1 500		1 501	1 510	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	19.03.2020
NO0010708027	SOR02 PRO	NOK	650		688	692	Fastrente	Avdragsfritt	19.03.2020
NO0010729502	SOR30 PRO	NOK	1 665		1 657	1 673	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	21.08.2020
NO0010724081	SOR29 PRO	NOK	1 100		1 119	1 126	Fastrente	Avdragsfritt	24.11.2020
NO0010692189	SOR16 PRO	NOK	300		326	330	Fastrente	Avdragsfritt	28.04.2021
NO0010736960	SOR35PRO	NOK	500		517	518	Fastrente	Avdragsfritt	26.05.2021
NO0010782253	SOR45PRO	NOK	500		501	505	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	17.02.2022
NO0010781214	SOR44PRO	NOK	550		563	568	Fastrente	Avdragsfritt	22.03.2022
NO0010735327	SOR33PRO	NOK	500		516	518	Fastrente	Avdragsfritt	06.05.2022
NO0010807910	SOR48PRO	NOK	1 500		1 499	1 501	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	11.11.2022
NO0010805385	SOR50PRO	NOK	1 500		1 494	1 493	Fastrente	Avdragsfritt	13.09.2023
NO0010735418	SOR34PRO	NOK	500		519	516	Fastrente	Avdragsfritt	12.05.2025
NO0010754849	SOR41PRO	NOK	300		300	317	Fastrente	Avdragsfritt	23.12.2025
Utstedt av Morbank				-	17 848	17 944			
NO0010673296	SORB21	NOK	4 500		685	688	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	14.09.2018
NO0010679806	SORB10	NOK	5 000		5 005	5 032	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	22.05.2019
NO0010664659	SORB07	NOK	28		28	28	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	27.11.2019
NO0010714058	SORB24	NOK	5 000		4 971	5 017	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	24.06.2020
XSI383921803		EURO	500		4 919	4 978	Fastrente	Avdragsfritt	22.03.2021
NO0010778954	SORB 27	NOK	5 000		5 007	5 056	NIBOR 3 mnd	Avdragsfritt	22.11.2021
XSI622285283		EURO	500		4 898	4 921	Fastrente	Avdragsfritt	30.05.2022
NO0010671597	SORB09	NOK	350		393	395	Fastrente	Avdragsfritt	13.02.2023
NO0010670409	SORB08	NOK	500		590	589	Fastrente	Avdragsfritt	24.01.2028
Utstedt av Datterselskap				-	26 495	26 704			
Sum Obligasjoner				-	44 343	44 648			

Sparebanken Sør Boligkreditt AS har anledning til å forlenge løpetiden med 1 år på alle utstedte obligasjoner.

Virkelig verdi er tillagt påløpt renter for å være sammenliknbart med innregnet verdi.

Gjennomsnittlig restløpetid på porteføljen av senior obligasjonsinnlån og obligasjoner med fortrinnsrett var 3,0 år ved utgangen 2017, mot 3,2 år ved utgangen av 2016.

Forfallsstruktur på utstedt ansvarlig lånekapital pr. 31.12.2017

MILLIONER KRONER

ISIN Nummer	Ticker	Pålydende	Innregnet verdi	Virkelig verdi	Referanserente	Avdragsstruktur	Siste forfall
NO0010697063	SOR28 PRO	400	401	404	NIBOR 3 mnd + 1,80%	Ansvarlig lån	27.11.2023
NO0010730112	SOR31 PRO	200	201	203	NIBOR 3 mnd + 1,65%	Ansvarlig lån	30.01.2025
NO0010737026	SOR36 PRO	300	301	303	NIBOR 3 mnd + 1,52%	Ansvarlig lån	03.06.2025
NO0010743255	SOR38 PRO	300	301	304	NIBOR 3 mnd + 1,55%	Ansvarlig lån	25.08.2025
NO0010809460	SOR49 PRO	200	201	201	NIBOR 3 mnd + 1,40%	Ansvarlig lån	02.11.2027
Ansvarlig lånekapital		1 400	1 404	1 415			

Likviditetsindikator

Sparebanken Sør (konsern) beregner likviditetsindikatorer etter Finanstilsynets normer og disse rapporteres til styret som en del av risikorapporteringen.

Modellen beregner hvor stor andel av illikvide eiendeler som er langsiktig finansiert, dvs. med gjenstående løpetidslengde over 1 år (likviditetsindikator 1). Indikator 2 inkluderer i tillegg finansiering med likviditetsforfall fra 1 måned til 1 år. Beregningsmodellen er som følger:

$$\text{Likviditetsindikator 1(2)} = \frac{\text{Finansiering med gjenstående løpetid over 1 år (1 mnd.)}}{\text{Illikvide eiendeler}}$$

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017		31.12.2017	31.12.2016
116,5	118,4	Likviditetsindikator 1	109,03	109,0
119,4	121,8	Likviditetsindikator 2	112,24	112,2

Foretaket skal også, til enhver tid, ha en likviditetsreserve (Liquidity Coverage Ratio). Kravet var på 70 prosent pr. 31. desember 2016 og er 80 prosent fra og med 1. januar 2017. Fra og med 31. desember 2017 var kravet 100 prosent.

Det vil si at beholdning av likvide eiendeler minst skal tilsvare netto likviditetsutgang i en gitt stressperiode på 30 kalenderdager. Likviditetsreserven skal beregnes etter følgende formel og skal uttrykkes i prosent:

$$\text{Likviditetsreserve (LCR)} = \frac{\text{Likvide eiendeler}}{\text{Netto likviditetsutgang 30 dager frem i tid gitt en stressituasjon}}$$

LCR var ved utgangen av 2017 139 prosent for konsernet og 134 prosent for morbanken. Tilsvarende tall for 2016 var 139 prosent for konsernet og 135 prosent for morbanken.

NOTE 14 – RENTEINNTEKTER OG RENTEKOSTNADER

MORBANK			KONSERN	
2016	2017	MILLIONER KRONER	2017	2016
36	42	Renter av fordringer på kredittinstitusjoner	9	10
1 980	2 007	Renter av utlån til kunder	2 776	2 738
178	156	Renter av sertifikater og obligasjoner	168	180
2 194	2 205	Sum renteinntekter	2 953	2 928
5	5	Renter på gjeld til kredittinstitusjoner	5	5
561	521	Renter på innskudd fra kunder	517	557
323	281	Renter på utstedte verdipapirer	675	727
33	32	Renter på ansvarlig lånekapital	32	33
41	45	Avgift Bankenes Sikringsfond og andre rentekostnader	45	41
963	884	Sum rentekostnader	1 274	1 363
1 231	1 321	Netto renteinntekter	1 679	1 565

NOTE 15 – PROVISJONSINNETEKTER

MORBANK			KONSERN	
2016	2017	MILLIONER KRONER	2017	2016
25	27	Garantiprovisjon	22	20
18	19	Verdipapirromsetning og forvaltning	19	18
169	172	Betalingsformidling	172	169
28	29	Forsikringstjenester	29	28
		Eiendomsomsetning og forvaltning	109	96
69	74	Annen virksomhet	19	14
309	321	Sum provisjonsinntekter	370	345

NOTE 16 – INNETEKTER FRA FINANSIELLE INSTRUMENTER

MORBANK			KONSERN	
2016	2017	MILLIONER KRONER	2017	2016
-122	-49	Verdiendringer fastrenteutlån - utpekt til virkelig verdi over resultat	-49	-122
157	54	Verdiendringer derivater fastrenteutlån - pliktig til virkelig verdi over resultat	54	157
35	5	Netto fastrenteutlån	5	35
61	26	Gevinst (tap) og verdiendring sertifikater og obligasjoner	26	60
22	23	Utbytte aksjer	15	10
114	61	Gevinst (tap) og verdiendring aksjer	61	114
197	110	Sertifikater, obligasjoner og aksjer - utpekt til virkelig verdi over resultat	101	184
167	69	Verdiendring obligasjoner med fast rente - sikringsbokføring	-504	377
-169	-70	Verdiendring derivater fastrenteobligasjoner - pliktig til virkelig verdi over resultat	478	-411
-2	0	Netto utstedte verdipapirer med fast rente - sikringsbokføring	-25	-34
IA	IA	Herav resultateffekt knyttet til basisswap	-31	-32
0	-1	Gevinst (tap) ved tilbakekjøp egne obligasjoner - amortisert kost	-22	19
21	23	Valutagevinster (tap)	23	21
-1	6	Andre finansielle derivater - pliktig til virkelig verdi over resultat	6	-1
20	29	Netto andre finansielle instrumenter og derivater	7	39
250	144	Netto inntekter fra finansielle instrumenter	88	224

Verdiendringer på fastrenteutlån inkluderer verdiendringer knyttet til endringer i rentenivå og endring i marginer. Viser til note 21 for ytterligere informasjon.

NOTE 17 – LØNSSKOSTNADER OG PENSJON

MORBANK			KONSERN	
2016	2017	MILLIONER KRONER	2017	2016
292	283	Lønn og honorarer til tillitsvalgte (1)	343	345
46	44	Arbeidsgiveravgift	53	54
	16	Finansskatt	16	
5	14	Pensjonskostnader	16	6
16	17	Andre personalkostnader	25	20
359	374	Sum personalkostnader	453	425
439	432	Antall årsverk	503	499
444	435	Gjennomsnittlig antall årsverk	501	503

(1) Bankens avlønning er i hovedsak fastlønn, men har i tillegg en bonusordning. Bonusordningen omfatter alle ansatte, unntak er leder i internrevisjonen. Avhengig av måloppnåelse kan bonusordningen gi en utbetaling på maksimalt 1 månedslønn pr. ansatt. Styrets medlemmer inngår ikke i bonusordningen.

Alle ansatte kan låne inntil 5 * brutto årslønn med 1,5 % lavere rente enn bankens til enhver tid gjeldende boliglånsrente. Dette forutsetter at lånet er innenfor 85 % av markedsverdi.

Pensjon

1. november 2016 ble bankens kollektive ytelsesbaserte pensjonsordning gjennom Nordea Liv og Storebrand Livsforsikring avviklet og erstattet med kollektiv innskuddsbasert pensjonsordning i Storebrand Livsforsikring. Gjenværende forpliktelse i de kollektive ytelsesbaserte ordningene er knyttet til uføre/delvis uføre. Ansatte som får et beregnet pensjonstap som følge av denne endringen, vil få dette kompensert.

Sikret kollektiv ytelsespensjonsordning omfatter nå 21 personer som er uføre/delvis uføre.

Banken har dessuten pensjonsforpliktelser som gjelder 38 personer som ikke er dekket av forsikringsordningen i

forbindelse med førtidspensjonering og tilleggspensjoner. Disse pensjonsordningene anses som ytelsesplaner. Estimatendringer og -avvik føres direkte mot utvidet resultatregnskap. Den nye AFP ordningen som ble innført i 2010, er behandlet som en innskuddsordning pr. 31.12.2017.

Pensjonsforsikringene oppfyller kravene etter lov om obligatorisk tjenestepensjon.

Banken benytter OMF rente som referanserente. Markedet for disse obligasjonene anses å være tilstrekkelig likvid på balansedagen.

I beregningen, som ekstern aktuar har gjennomført vedrørende pensjoner er følgende forutsetninger lagt til grunn:

	2017	2016
Diskonteringsrente	2,3 - 2,40 %	2,60 %
Forventet lønnsregulering	2,25 - 2,50 %	2,50 %
Forventet regulering av løpende pensjoner	0 - 2,25 %	0,50 %
Forventet regulering av folketrygdens grunnbeløp	2 - 2,25 %	2,25 %
Forventet avkastning på pensjonsmidler	2,40 %	2,60 %
Frivilling avgang	0,00 %	0,00 %

Ved beregning av pensjonskostnaden for 2017 er forutsetningene pr. 31.12.2016 lagt til grunn.

De økonomiske forutsetningene er vurdert i en lang tidshorisont. Forutsetningene er like Norsk Regnskapsstiftelses anbefalinger.

Beregningen er pr. 31.12.2017 basert på dødelighetstabell FNH2013 og var pr. 31.12.2016 basert på den ordinære tabell K2013.

Sammensetning av årets pensjonskostnad

MILLIONER KRONER	31.12.2017		31.12.2016	
	Sikret	Usikret	Sikret	Usikret
Årets pensjonsopptjening		3	21	3
Netto planendring			-41	
Rentekostnad av pensjonsforpliktelsen		2	14	2
Resultatført avkastning på pensjonsmidler			-12	
Sum pensjonskostnader ytelsesordninger	-	5	-18	5
Premie innsk.pensj., AFP og avviklkost. ytelsepensj.		11	21	
Sum pensjonskostnader ført over resultatregnskapet	-	16	3	5
Estimatavvik ført over totalresultatet		13	-16	1
Totale pensjonskostnader	-	29	-13	6
Bevegelse pensjonsforpliktelse				
Forpliktelse ved periodens begynnelse	23	73	635	73
Årets pensjonsopptjening		3	21	3
Rentekostnad på pensjonsforpliktelsene		2	14	2
Ny avtale			-607	
Aktuarielt tap/gevinst		13	-16	1
Pensjonsutbetalinger		-7	-24	-6
Pensjonsforpliktelse ved periodens slutt	23	84	23	73
Bevegelse pensjonsmidler				
Pensjonsmidler ved periodens begynnelse	19		548	
Avkastning på pensjonsmidler			12	
Aktuarielt tap/gevinst				
Ny avtale			-566	
Innbetaling av pensjonsmidler	1		49	
Pensjonsutbetalinger			-24	
Pensjonsmidler ved periodens slutt	20	-	19	-
Netto pensjonsforpliktelse ved periodens slutt	3	84	4	73

Aktive personer i de ulike ordningene

	2017	2016
Aktive medlemmer i sikrede ytelsesordninger	0	0
Pensjonister og uføre i ordningene	21	21
Sum personer som er med i sikrede ytelsesordninger	21	21
Aktive medlemmer i usikrede ytelsesordninger	12	14
Pensjonister og uføre i ordningene	26	31
Sum personer som er med i usikrede ytelsesordninger	38	45
Aktive medlemmer av innskuddsordningen	466	461
Sum personer som er med innskuddsordningen	466	461

Sensitivitetsanalyse pensjonsberegning

Banken gikk over til innskuddspensjon 1. november 2016 for de kollektive ytelsesordningene. Pensjonsforpliktelsene ble dermed vesentlig redusert. Sensitivitetsanalyse ansees derfor ikke for vesentlig og er derfor ikke gjennomført for 2017.

NOTE 18 – ANDRE DRIFTSKOSTNADER

MORBANK			KONSERN	
2016	2017	MILLIONER KRONER	2017	2016
36	36	Markedsføring	40	38
128	138	IT kostnader	141	132
34	30	Driftskostnader fast eiendom	34	34
13	16	Eksterne honorarer	18	15
10	10	Kontorrekvisita	10	10
14	11	Formueskatt	11	14
75	68	Andre driftskostnader	74	83
310	309	Sum andre driftskostnader	328	326

Godtgjørelse til revisor inngår i andre driftskostnader.

MORBANK			KONSERN	
2016	2017	TUSEN KRONER	2017	2016
706	941	Ordinært revisjonshonorar lovpålagt revisjon	1 279	1 135
97	52	Skatterådgivning	52	97
557	497	Andre attestasjonstjenester	860	954
366	487	Honorar for annen bistand	491	366
1 726	1 977	Sum godtgjørelse til valgt revisor (inkl mva)	2 682	2 552

NOTE 19 – SKATT

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
		Utsatt skatt og eiendel ved utsatt skatt		
60	58	Driftsmidler	55	57
1	13	Verdipapirer	13	1
51	39	Utlån	39	51
-19	-22	Pensjonsforpliktelse	-22	-19
-47	-29	Obligasjonslån	-151	-77
-10	-18	Derivater	89	11
	2	Andre regnskapsmessige avsetn.	2	
36	43	Sum utsatt skatt og eiendel ved utsatt skatt	25	24
		Sammensetning av årets skattekostnad		
39	7	Endring i utsatt skatt	1	32
-3	3	Utsatt skatt ført over totalresultatet	3	-3
		Andre endringer utsatt skatt		
36	10	Utsatt skatt ført over årsresultatet	4	29
181	215	Betalbar skatt på årets resultat	286	255
36	10	Resultatført utsatt skatt	4	29
-1	-8	For mye/lite avsatt forrige år	-8	
216	217	Årets skattekostnad	282	284
		Avst. av betalbar skatt på årets resultat		
253	253	25% av resultatet før skatt	318	318
-36	-28	25% av permante forskjeller	-28	-34
-36	-10	Resultatført utsatt skatt	-4	-29
181	215	Betalbar skatt på årets resultat	286	255
		Balanseført betalbar skatt		
181	215	Betalbar skatt på årets resultat	286	255
14	13	Formueskatt	13	14
195	228	Betalbar skatt i balansen	299	269

Formueskatt inngår i betalbar skatt i balansen, men er presentert som andre driftskostnader i resultatregnskapet.

NOTE 20 – FINANSIELLE INSTRUMENTER ETTER KATEGORI

KONSERN 31.12.2017

MILLIONER KRONER	Virkelig verdi	Finansielle derivater brukt som sikrings-instrument	Frivillig kategorisert til virkelig verdi (1)	Finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost (2)	Totalt
Kontanter og fordringer på sentralbanker				1 143	1 143
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner				236	236
Netto utlån til kunder			6 316	91 202	97 518
Obligasjoner og sertifikater			13 468		13 468
Aksjer			572		572
Finansielle derivater	216	538			754
Eierinteresser i tilknyttede selskaper				39	39
Sum finansielle eiendeler	216	538	20 356	92 620	113 730
Gjeld til kredittinstitusjoner				902	902
Innskudd fra kunder				55 580	55 580
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer				44 343	44 343
Finansielle derivater	274	32			306
Ansvarlig lånekapital				1 404	1 404
Sum finansiell gjeld	274	32	0	102 229	102 535

1. Maksimal kredittrisiko knyttet til finansielle instrumenter frivillig kategorisert til virkelig verdi, ekskl. aksjer utgjør 19 786 mill. kroner.
2. Gjeld som inngår i sikringsbokføring er presentert som finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost.

MORBANK 31.12.2017

MILLIONER KRONER	Virkelig verdi	Finansielle derivater brukt som sikrings-instrument	Frivillig kategorisert til virkelig verdi (1)	Finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost (2)	Totalt
Kontanter og fordringer på sentralbanker				1 143	1 143
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner				3 516	3 516
Netto utlån til kunder			6 316	60 279	66 595
Obligasjoner og sertifikater			12 660		12 660
Aksjer			572		572
Finansielle derivater	258	127			385
Eierandeler i konsernselskaper				1 256	1 256
Eierinteresser i tilknyttede selskaper				39	39
Sum finansielle eiendeler	258	127	19 548	66 233	86 166
Gjeld til kredittinstitusjoner				974	974
Innskudd fra kunder				55 593	55 593
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer				17 848	17 848
Finansielle derivater	265	18			283
Ansvarlig lånekapital				1 404	1 404
Sum finansiell gjeld	265	18	0	75 819	76 102

1. Maksimal kredittrisiko knyttet til finansielle instrumenter frivillig kategorisert til virkelig verdi, ekskl. aksjer utgjør 18 978 mill. kroner.
2. Gjeld som inngår i sikringsbokføring er presentert som finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost.

MILLIONER KRONER	Virkelig verdi	Finansielle derivater brukt som sikrings-instrument	Frivillig kategorisert til virkelig verdi (1)	Finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost (2)	Totalt
Kontanter og fordringer på sentralbanker				797	797
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner				156	156
Netto utlån til kunder			7 514	83 414	90 928
Obligasjoner og sertifikater			11 815		11 815
Aksjer			542		542
Finansielle derivater	305	299			604
Eierinteresser i tilknyttede selskaper				9	9
Sum finansielle eiendeler	305	299	19 871	84 376	104 851
Gjeld til kredittinstitusjoner				178	178
Innskudd fra kunder				51 562	51 562
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer				41 217	41 217
Finansielle derivater	369	247			616
Ansvarlig lånekapital				1 203	1 203
Sum finansiell gjeld	369	247	0	94 160	94 776

1. Maksimal kredittrisiko knyttet til finansielle instrumenter frivillig kategorisert til virkelig verdi, ekskl. aksjer utgjør 19 343 mill. kroner.
2. Gjeld som inngår i sikringsbokføring er presentert som finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost.

MILLIONER KRONER	Virkelig verdi	Finansielle derivater brukt som sikrings-instrument	Frivillig kategorisert til virkelig verdi (1)	Finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost (2)	Totalt
Kontanter og fordringer på sentralbanker				797	797
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner				2 211	2 211
Netto utlån til kunder			7 514	55 355	62 869
Obligasjoner og sertifikater			10 957		10 957
Aksjer			542		542
Finansielle derivater	266	187			453
Eierandeler i konsernselskaper				1 259	1 259
Eierinteresser i tilknyttede selskaper				9	9
Sum finansielle eiendeler	266	187	19 013	59 631	79 097
Gjeld til kredittinstitusjoner				232	232
Innskudd fra kunder				51 577	51 577
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer				16 584	16 584
Finansielle derivater	363	3			366
Ansvarlig lånekapital				1 203	1 203
Sum finansiell gjeld	363	3	0	69 596	69 962

1. Maksimal kredittrisiko knyttet til finansielle instrumenter frivillig kategorisert til virkelig verdi, ekskl. aksjer utgjør 18 486 mill. kroner.
2. Gjeld som inngår i sikringsbokføring er presentert som finansielle eiendeler og gjeld til amortisert kost.

NOTE 21 – VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE INSTRUMENTER

Metoder for å fastsette virkelig verdi

GENERELT

For finansielle instrumenter, hvor den balanseførte verdien er en rimelig tilnærming til virkelig verdi, er det ikke benyttet verdsettelsesmetoder for å beregne virkelig verdi. Dette gjelder i hovedsak fordringer og gjeld som innen kort tid (3 mnd) forfaller til betaling eller hvor det er kort tid (3 mnd) til neste renteforfall/-regulering.

RENTEBYTTEAVTALER OG VALUTABYTTAVTALER

Verdsettelse av rentebytteavtaler til virkelig verdi skjer gjennom bruk av verdsettelsesteknikker der forventede fremtidige kontantstrømmer neddiskonteres til nåverdier. Beregning av forventede kontantstrømmer og neddiskontering av disse, skjer ved bruk av observerte markedsrenter for de ulike valutaer og observerte valutakurser. Beregnede nåverdier kontrolleres mot tilsvarende beregninger fra motparter i kontraktene.

SERTIFIKATER OG OBLIGASJONER

Verdsettelse av sertifikater og obligasjoner skjer gjennom bruk av verdsettelsesteknikker basert på fremtidig kontantstrøm og kredittisiko vurdert på balansedagen. Verdsettelsen er basert på observerbare markedsrenter. For vurderinger knyttet til kredittspread benyttes markedsinformasjon fra en anerkjent tilbyder.

UTLÅN

For utlån vurdert til virkelig verdi, skjer verdsettelse gjennom bruk av verdsettelsesteknikker der forventede fremtidige kontantstrømmer neddiskonteres til nåverdier. Risikofri rente anslås som renten på lån mellom særlig kredittverdige banker. Påslag for kredittisiko og marginer skjer med utgangspunkt i opprinnelig påslag for kredittisiko og margin, og justeres i takt med endringer i markedets prising av risiko, låntagernes kredittverdighet og marginendringer i markedet.

For lån med flytende rente er virkelig verdi vurdert å være lik pålydende verdi.

INNLÅN

For innlån vurdert til virkelig verdi, vil innlån vurderes til noterte priser der slike er tilgjengelig og papirene omsettes i et likvid marked. For andre papirer er verdsettelse foretatt gjennom bruk av verdsettelsesteknikker og neddiskontering av forventede fremtidige kontantstrømmer. Risikofri rente anslås som renten på lån mellom særlig kredittverdige banker. Påslag for kredittisiko er gjort på basis av de løpende vurderinger som andre markedsaktører gjør av bankens kredittverdighet.

INNSKUDD

For innskudd vurdert til virkelig verdi, skjer verdsettelse gjennom bruk av verdsettelsesteknikker der forventede fremtidige kontantstrømmer neddiskonteres til nåverdier. Risikofri rente anslås som renten på lån mellom særlig kredittverdige banker. Påslag for kredittisiko er gjort på basis av de løpende vurderinger som andre markedsaktører gjør av bankens kredittverdighet. Påslag for marginer skjer med utgangspunkt i opprinnelig margin, men med senere justering av margin i takt med marginendringer i markedet.

For innskudd til flytende rente er virkelig verdi vurdert å være lik pålydende verdi.

AKSJER

Aksjer er vurdert til noterte priser der dette er tilgjengelig. For andre aksjer er verdsettelsen foretatt ved bruk av verdsettelsesteknikker.

I noen tilfeller vil aksjer i lokale selskaper mest fremstå som en støtte til et positivt tiltak i lokalmiljøet. For slike aksjer er virkelig verdi satt til aksjens kostpris eller pålydende, evt. nedskrevet til kr. 1 der det er opplagt at aksjene ikke har noen kommersiell verdi.

Klassifisering av finansielle instrumenter

Finansielle instrumenter er klassifisert i ulike nivåer.

Nivå 1:

Omfatter finansielle eiendeler og forpliktelser verdsatt ved bruk av ukorrigerede observerbare markedsverdier. Dette omfatter noterte aksjer, derivater som handles på aktive markeds plasser, øvrige verdipapirer med noterte markedsverdier.

Nivå 2:

Instrumenter verdsatt basert på verdsettelsesteknikker hvor alle forutsetninger (all input) er basert direkte eller indirekte på observerbare markedsdata. Verdier her kan hentes fra eksterne markedsaktører eller avstemmes mot eksterne markedsaktører som tilbyr slike tjenester.

Nivå 3:

Instrumenter er basert på verdsettelsesteknikker hvor minst en vesentlig forutsetning ikke kan støttes basert på observerbare markedsverdier. I denne kategorien inngår investeringer i unoterte selskaper og fastrenteutlån hvor det ikke foreligger nødvendig markedsinformasjon.

MORBANK				31.12.2017	KONSERN			
Innregnet verdi	Virkelig verdi			MILLIONER KRONER	Innregnet verdi	Virkelig verdi		
	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3			Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
				Eiendeler innregnet til amortisert kost				
1 143		1 143		Kontanter og fordringer på sentralbanker	1 143		1 143	
3 516		3 516		Utlån til kredittinstitusjoner	236		236	
60 279			60 279	Netto utlån til kunder (flytende rente)	91 202			91 202
				Eiendeler innregnet til virkelig verdi				
6 316			6 316	Netto utlån til kunder (fast rente)	6 316			6 316
12 660		12 660		Obligasjoner og sertifikater	13 468		13 468	
572	5		567	Aksjer	572	5		567
385		385		Finansielle derivater	754		754	
84 871	5	17 704	67 162	Sum finansielle eiendeler	113 691	5	15 601	98 085
				Gjeld innregnet til amortisert kost				
974		974		Gjeld til kredittinstitusjoner	902		902	
55 593			55 593	Innskudd fra kunder	55 580			55 580
17 848		17 944		Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	44 343		44 648	
1 404		1 415		Ansvarlig lånekapital	1 404		1 415	
				Gjeld innregnet til virkelig verdi				
283		283		Finansielle derivater	306		306	
76 102	0	20 616	55 593	Sum finansiell gjeld	102 535	0	47 271	55 580

MORBANK				31.12.2016	KONSERN			
Innregnet verdi	Virkelig verdi			MILLIONER KRONER	Innregnet verdi	Virkelig verdi		
	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3			Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
				Eiendeler innregnet til amortisert kost				
797		797		Kontanter og fordringer på sentralbanker	797		797	
2 211		2 211		Utlån til kredittinstitusjoner	156		156	
55 355			55 355	Netto utlån til kunder (flytende rente)	83 414			83 414
				Eiendeler innregnet til virkelig verdi				
7 514			7 514	Netto utlån til kunder (fast rente)	7 514			7 514
10 957		10 957		Obligasjoner og sertifikater	11 815		11 815	
542	33		509	Aksjer	542	33		509
453		453		Finansielle derivater	604		604	
77 829	33	14 418	63 378	Sum finansielle eiendeler	104 842	33	13 372	91 437
				Gjeld innregnet til amortisert kost				
232		232		Gjeld til kredittinstitusjoner	178		178	
51 577			51 577	Innskudd fra kunder	51 562			51 562
16 584		16 616		Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	41 217		41 362	
1 203		1 195		Ansvarlig lånekapital	1 203		1 195	
				Gjeld innregnet til virkelig verdi				
366		366		Finansielle derivater	616		616	
69 962	0	18 409	51 577	Sum finansiell gjeld	94 776	0	43 351	51 562

Det har ikke vært bevegelser mellom nivå 1 og 2 i 2017 eller 2016.

Bevegelser i verdier innregnet til virkelig verdi som er kategorisert i nivå 3

KONSERN / MORBANK

MILLIONER KRONER	Utlån og fordringer på kunder	Herav kredittrisiko	Aksjer
Innregnet verdi 01.01.2016	8 290	-62	464
Tilgang 2016	644		16
Herav overført fra nivå 1 eller 2			
Verdiendringer ført i perioden	-122	48	55
Avgang 2016	-1 298		-27
Innregnet verdi 31.12.2016	7 514	-14	509
Tilgang 2017	235		21
Herav overført fra nivå 1 eller 2	0		
Verdiendringer ført i perioden	-48	12	59
Avgang 2017	-1 385		-21
Innregnet verdi 31.12.2017	6 316	-2	567

Verdiendringer bokført i året gjelder i all hovedsak finansielle instrumenter som er innregnet i balansen pr. 31.12.

Utlån og fordringer på kunder

Utlån og fordringer på kunder til virkelig verdi, kategorisert i nivå 3, består utelukkende av fastrenteutlån. Ved verdsettelse av fastrenteutlån har banken delt dette opp 3 kategorier; personmarked (PM), store næringsengasjementer og øvrige næringsengasjementer. For privatmarkedet er kredittspreadene vurdert etter gjeldende markedspriser for fastrenteutlån. For store næringsengasjementer (saldo over 20 mill. kroner) er kundene og spread individuelt vurdert utfra hva den enkelte kunde ville kunne fått som spread/margin pr. 31.12. For øvrige næringslån er det beregnet verdi med en spread som representerer et snitt av hva mindre fastrentelån til næringskunder ville vært pr. 31.12.

Aksjer

Gjelder aksjer og plasseringer i selskap hvor det er ingen eller lav omsetning og skjønn må utøves ved verdsettelsen. Det benyttes i stor grad multipler og mindre grad av inntjeningsbaserte metoder ved verdsettelsen. Verdsettelsen påvirkes av den skjønnsmessige vurderingen.

Sensitivitetsanalyse nivå 3

Sensitiviteten for fastrenteutlån er estimert ved at marginkravet er endret med 10 basispunkter. I verdsettelsen for fastrenteutlån til privatkunder legges markedsrenter som er tilgjengelig til grunn. For bedriftsmarkedet er det større grad av skjønn ved fastsettelsen av hva markedsspread/margin er pr. 31.12.

KONSERN / MORBANK

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
Utlån til kunder	16	22
- herav lån til bedriftsmarked (BM)	5	6
- herav lån til personmarked (PM)	11	16

Sikringsbokføring

Banken benytter seg av sikringsbokføring for gjeld i fastrente og valuta. Finansielle derivater som benyttes som sikringsinstrumenter blir bokført til virkelig verdi. Obligasjonslån som inngår som sikringsobjekt blir innregnet til kostpris og blir løpende justert for endringer i virkelig verdi for de risikoer som sikres. Sikringen avdekker renterisikoen i utstedte fastrenteobligasjoner, samt valutarisikoen for utstedte obligasjoner i utenlandsk valuta. Sikringsbokføringen stiller krav til banken om å holde system på måling og dokumentasjon av sikringseffektivitet.

Samtlige obligasjonslån emittert med fastrente eller valuta inngår i sikringsbokføringen. Sparebanken Sør benytter virkelig verdi sikring. Sikringen måles og dokumenteres hvert kvartal for å påse at sikringen er effektiv innenfor 80-125 %. Som metode for å måle effektiviteten av sikringen benyttes dollar-offset metode.

Resultat av sikringsbokføringen

MORBANK			KONSERN	
2016	2017	MILLIONER KRONER	2017	2016
		Resultat / ineffektivitet i sikringsbokføringen		
-2	0	Netto inntekter fra andre finansielle instrumenter	-25	-34
-2	0	Sum	-25	-34
IA	IA	Herav resultat knyttet til basisswap	-31	-32

Inneffektiviteten i sikringsbokføringen fremkommer også av note 16.

Sikringsbokføring i balansen

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
		Innregnet vedrørende sikringsbokføring		
187	127	Finansielle derivater	538	299
187	127	Sum finansielle eiendeler benyttet som sikring	538	299
8 247	9 141	Pålydende sikringsobjekter	19 445	13 859
189	114	Justering av sikringsobjekt - sikret risiko	565	93
3	18	Finansielle derivater	32	247
8 439	9 273	Sum sikret finansiell gjeld	20 042	14 199

Sikringsinstrumentet er innregnet under finansielle derivater. Pålydende og justering av sikringsobjekt er innregnet under gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer og fremkommer av note 14.

Periodens verdiendringer for sikringsinstrumentet

Tabellen viser endringer i verdi på sikringsinstrumentet i regnskapsåret.

Endring i virkelig verdi på sikringsobjektet som kan henføres til den sikrede risikoen bokføres som en justering av sikringsobjektet i balansen.

NOTE 22 – SERTIFIKATER OG OBLIGASJONER

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
		Kortsiktige plasseringer utpekt til virkelig verdi over resultat		
3 249	3 399	Sertifikater og obligasjoner utstedt av det offentlige	3 550	3 449
7 708	9 261	Sertifikater og obligasjoner utstedt av andre	9 918	8 366
0	0	Sertifikater og obligasjoner utstedt av datterselskap	0	0
10 957	12 660	Sum korts. plasseringer utpekt til virkelig verdi over resultat	13 468	11 815
10 957	12 660	Plasseringer i verdipapirer	13 468	11 815

Klassifisering av finansielle investeringer

Sertifikater og obligasjoner blir ratet av eksterne megler. Der hvor verdipapirer har en offisiell rating er denne benyttet, men i tilfeller hvor offisiell rating ikke eksisterer benyttes eksterne meglers kredittvurdering som grunnlag for risikoklassifiseringen.

Bankens risikokategori	Rating
Laveste risiko	AAA, AA+, AA og AA-
Lav risiko	A+, A og A-
Middels risiko	BBB+, BBB og BBB-
Høy risiko	BB+, BB og BB-
Høyeste risiko	B+ og lavere

Sertifikater og obligasjoner

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
		Sertifikater og obligasjoner		
10 924	12 627	Lavest risiko	13 436	11 783
0	0	Lav risiko	0	0
0	0	Middels risiko	0	0
0	0	Høy risiko	0	0
0	0	Høyest risiko	0	0
33	33	Periodiserte renter	32	32
10 957	12 660	Sum sertifikater og obligasjoner	13 468	11 815

NOTE 23 – AKSJER

Alle aksjer og andeler er klassifisert til virkelig verdi over resultat.

KONSERN 31.12.2017				
TUSEN KRONER	Antall aksjer	Eierandel	Balanseført verdi	Anskaff. kost
Aksjer klassifisert til virkelig verdi				
Frende Holding	675 324	10	260 000	152 148
Eksportfinans	4 026	1,5	81 000	74 082
Brage Finans	11 778 981	15	123 679	97 838
Visa Norge FLI			28 200	-
Norne Eierselskap	31 414 019	17,6	7 687	7 687
Sparebanken Vest	83 398		4 545	2 422
Norgesinvestor Proto	156 000	17,6	23 010	15 600
Norgesinvestor IV	98 750	2,1	13 035	8 058
Øvrige selskaper (46 stk)			9 884	11 806
Sum aksjer vurdert til virkelig verdi			551 041	369 641
Andeler klassifisert til virkelig verdi				
Skagerak Venture Capital 1 KS		12,43	18 454	18 454
Skagerak Seed Capital II AS			1 173	1 173
Skagerak Maturo Seed AS			1 950	1 950
Sum andeler vurdert til virkelig verdi			21 577	21 577
SUM			572 618	391 218

KONSERN 31.12.2016				
TUSEN KRONER	Antall aksjer	Eierandel	Balanseført verdi	Anskaff. kost
Aksjer klassifisert til virkelig verdi				
Frende Holding	675 324	10	205 000	152 148
Eksportfinans	4 026	1,5	85 000	74 082
Brage Finans	9 993 715	14	104 934	79 093
Visa Norge FLI			23 900	-
Eiendomskreditt	112 396	4,1	13 119	11 321
Norne Eierselskap	31 414 019	17,6	7 687	7 687
Sparebank1 SMN	222 189		14 442	12 165
Sparebank1 SR Bank	169 925		10 323	10 111
Sparebanken Vest	162 684		7 890	5 839
Norgesinvestor Proto	156 000	17,6	20 132	15 600
Norgesinvestor IV	98 750	2,1	12 443	8 256
Øvrige selskaper (44 stk)			16 382	12 150
Sum aksjer vurdert til virkelig verdi			521 251	388 452
Andeler klassifisert til virkelig verdi				
Skagerak Venture Capital		9,7	17 876	17 876
Skagerak Seed Capital II AS			3 359	3 359
Skagerak Maturo Seed AS			450	450
Sum andeler vurdert til virkelig verdi			21 234	21 234
SUM			542 486	409 686

Sparebanken Sørs datterselskaper som konsolideres i konsernregnskapet har ingen vesentlige plasseringer i aksjer pr 31.12. Oversikten over er derfor lik for morbank og konsern.

Bankens investering i ventureselskap er i hovedsak en deltakelse i investeringsselskap. Selskapet utarbeider selv verddivurderinger på grunnlag av underliggende porteføljeverdi, som banken benytter ved verdsettelse.

Konsernet har kommitert seg til ytterligere innbetalinger knyttet til investeringen i Skagerak Venture Capital, Skagerak Seed Capital og Skagerak Maturo Seed AS. Pr. 31.12.2017 er uinnkalt kapital kr. 13 548 000 (Pr. 31.12.2016 kr. 15 888 000).

Det viser til note 33; Opplysninger om nærstående parter for tilleggsopplysninger knyttet til transaksjoner med tilknyttede selskaper.

NOTE 24 – EIERINTERESSER I KONSERNSELSKAPER

MORBANK 31.12.2017

TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Aksjekapital	Bokført verdi
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	Kredittforetak	Kristiansand	100 %	525 000	1 245 695
Sørmegleren Holding AS	Eiendomsmegling	Kristiansand	91 %	5 728	6 983
AS Eiendomsvekst	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	3 000	2 935
Prosjektutvikling AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	100	-
Transitt Eiendom AS	Eiendomsforvaltning	Kristiansand	100 %	100	100
Sum					1 255 713

MORBANK 31.12.2016

TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Aksjekapital	Bokført verdi
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	Kredittforetak	Kristiansand	100 %	525 000	1 245 695
Sørmegleren Holding AS	Eiendomsmegling	Kristiansand	91 %	5 728	6 983
Rettighetskompaniet AS	Forvaltning navnerettigheter	Arendal	100 %	500	2 660
AS Eiendomsvekst	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	3 000	2 935
Prosjektutvikling AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	100	-
Bankbygg AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	51 %	51	191
Transitt Eiendom AS	Eiendomsforvaltning	Kristiansand	100 %	100	100
Sum					1 258 564

Eierandelene tilsvarer andelen av stemmeberettiget kapital. I løpet av 2017 er datterselskapene Rettighetskompaniet AS avvirket og Bankbygg AS solgt til Bygland kommune.

Det viser til note 33; Opplysninger om nærstående parter for tilleggsopplysninger knyttet til transaksjoner med datterselskap.

NOTE 25 – TILKNYTTETE SELSKAPER

MORBANK 31.12.2017

TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Bokført verdi
Åseral Næringshus AS	Eiendomsforvaltning	Åseral	30 %	450
Torvparkering AS	Parkeringshus	Kristiansand	23 %	7 000
Balder Betaling AS	Finansiering	Bergen	22 %	30 258
Arendal Brygge AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	35 %	500
Søndeled Bygg AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	29 %	1 125
Sum				39 333

MORBANK 31.12.2016

TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Bokført verdi
Åseral Næringshus AS	Eiendomsforvaltning	Åseral	30 %	450
Torvparkering AS	Parkeringshus	Kristiansand	23 %	7 000
Arendal Brygge AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	35 %	500
Søndeled Bygg AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	29 %	1 125
Sum				9 075

Det vises til note 33; Opplysninger om nærstående parter for tilleggsopplysninger knyttet til transaksjoner med tilknyttede selskaper.

NOTE 26 – FINANSIELLE DERIVATER

KONSERN

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2017 (1) nettopresentert	31.12.2016	31.12.2016 (1) nettopresentert
Eiendeler				
Finansielle derivater	754	507	604	297
Gjeld				
Finansielle derivater	306	58	616	309

MORBANK

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2017 (1) nettopresentert	31.12.2016	31.12.2016 (1) nettopresentert
Eiendeler				
Finansielle derivater	385	180	453	159
Gjeld				
Finansielle derivater	283	78	366	73

(1) Viser eiendeler og forpliktelser dersom banken og konsernet hadde nettopført sine finansielle derivater mot hver enkelt motpart.

Banken og konsernets motregningsrett følger alminnelig norsk lov. Banken og Sparebanken Sør Boligkreditt AS har gjennom ISDA avtaler, adgang til å motregne annet mellomværende dersom visse hendelser inntreffer. Beløpene er ikke motregnet i balansen pr.31.12.17 eller pr.31.12.16 fordi transaksjonene som regel ikke gjøres opp på nettogrunnlag. Derivatavtalene er inngått med andre banker med solid rating.

NOTE 27 – OBLIGASJONGJELD OG ANSVARLIG LÅNEKAPITAL

Verdipapirgjeld - konsern

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
Obligasjoner, nominell verdi	43 990	40 922
Verdireguleringer	125	42
Påløpte renter	228	253
Sum gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	44 343	41 217

Endring i verdipapirgjeld - konsern

MILLIONER KRONER	31.12.2016	Emittert	Forfalt / innløst	Andre endringer i perioden	31.12.2017
Obligasjoner, nominell verdi	40 922	10 810	-8 069	327	43 990
Verdireguleringer	42			83	125
Påløpte renter	253			-25	228
Sum gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	41 217	10 810	-8 069	385	44 343

Endring i ansvarlig lånekapital - morbank og konsern

MILLIONER KRONER	31.12.2016	Emittert	Forfalt / innløst	Andre endringer i perioden	31.12.2017
Ansvarlig lån	1 200	200			1 400
Påløpt rente	3			1	4
Sum ansvarlig lånekapital	1 203	200		1	1 404

Verdipapirgjeld - morbank

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
Obligasjoner, nominell verdi	17 580	16 204
Verdireguleringer	131	192
Påløpte renter	137	188
Sum gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	17 848	16 584

Endring i verdipapirgjeld - morbank

MILLIONER KRONER	31.12.2016	Emittert	Forfalt / innløst	Andre endringer i perioden	31.12.2017
Obligasjoner, nominell verdi	16 204	4 550	-3 174		17 580
Verdireguleringer	192			-61	131
Påløpte renter	188			-51	137
Sum gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	16 584	4 550	-3 174	-112	17 848

NOTE 28 – UTLÅN OG GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER

MORBANK			KONSERN		
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016	
		Utlån til kredittinstitusjoner			
2 099	3 402	Uten avtalt løpetid eller oppsigelsestid	122	44	
112	114	Med avtalt løpetid eller oppsigelsestid	114	112	
2 211	3 516	Sum utlån til kredittinstitusjoner	236	156	
		Gjeld til kredittinstitusjoner			
27	62	Uten avtalt løpetid eller oppsigelsestid	62	27	
205	912	Med avtalt løpetid eller oppsigelsestid	840	151	
232	974	Sum gjeld til kredittinstitusjoner	902	178	

KONSERN

MILLIONER KRONER	31.12.2016	Opptak av ny gjeld	Nettoendring kreditter	31.12.2017
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner	156	0	80	236
Gjeld til kredittinstitusjoner	178	750	-26	902
Sum netto gjeld til kredittinstitusjoner	-22	-750	106	-666

MORBANK

MILLIONER KRONER	31.12.2016	Opptak av ny gjeld	Nettoendring kreditter	31.12.2017
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner	2 211	0	1 305	3 516
Gjeld til kredittinstitusjoner	232	750	-8	974
Sum netto gjeld til kredittinstitusjoner	1 979	-750	1 313	2 542

NOTE 29 – VARIGE DRIFTSMIDLER

KONSERN	Maskiner, inventar, transportmidler		Bygninger		Immaterielle eiendeler	
MILLIONER KRONER	2017	2016	2017	2016	2017	2016
Anskaffelseskost 01.01.	220	238	570	568	182	176
Årets tilgang	8	11	13	30	7	18
Årets avgang	-13	-29	-69	-28	-14	-12
Anskaffelseskost 31.12.	215	220	514	570	175	182
Akkumulert av- og nedskrivninger 31.12.	171	171	142	147	160	161
Bokført verdi 31.12	44	49	372	423	15	21
Ordinære avskrivninger	11	14	8	9	10	10
Nedskrivninger			1	3		
Gevinst/tap ved salg			2	2		

MORBANK	Maskiner, inventar, transportmidler		Bygninger		Immaterielle eiendeler	
MILLIONER KRONER	2017	2016	2017	2016	2017	2016
Anskaffelseskost 01.01.	207	225	516	527	81	75
Årets tilgang	8	11	9	1	7	18
Årets avgang	-13	-29	-40	-12	-11	-12
Anskaffelseskost 31.12.	202	207	485	516	77	81
Akkumulert av- og nedskrivninger 31.12.	159	160	141	146	62	63
Bokført verdi 31.12	43	47	344	370	15	18
Ordinære avskrivninger	11	13	7	8	10	10
Nedskrivninger			1	3		
Gevinst/tap ved salg			2	4		

Antatt økonomisk levetid harmonerer med avskrivningstiden for de enkelte grupper av driftsmidler. Driftsmidlene avskrives lineært. Konsernets bygninger ligger i bankens eget distrikt og disponeres i det alt vesentlige til bankens eget bruk.

Avskrivningssatsen for bygninger er i intervallet 2-5 %, avskrivningssatsen for maskiner, inventar, transportmidler og immaterielle eiendeler er i intervallet 10-33 %.

Banken leier eiendommer og betalte i 2017 16,1 mill. kroner (16,1 mill. kroner i 2016) i årlig leie. Normal leieperiode er 5 år med opsjon på ytterligere 5 år.

NOTE 30 – INNSKUDD FRA KUNDER

Innskudd fra kunder fordelt på sektorer og næringer

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
24 984	25 945	Personkunder	25 946	24 983
7 597	9 332	Offentlig	9 332	7 597
495	485	Primærnæring	485	495
1 523	2 257	Industri	2 257	1 523
462	797	Utvikling av eiendom	782	462
1 043	1 002	Oppføring av bygninger	1 002	1 043
2 394	2 778	Eiendomsdrift	2 778	2 394
875	552	Transport	552	875
953	1 016	Varehandel	1 016	940
161	172	Hotell og restaurant	172	161
260	215	Borettslag	215	260
5 346	5 265	Forretningsmessig tjenesteyting	5 265	5 346
5 477	5 761	Sosial tjenesteyting	5 761	5 477
7	17	Påløpte renter	17	7
51 577	55 593	Sum innskudd fra kunder	55 580	51 562

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
42 520	46 854	Innskudd fra kunder uten avtalt løpetid	46 841	42 508
9 049	8 722	Innskudd fra kunder med avtalt løpetid	8 722	9 047
51 570	55 576	Sum innskudd fra kunder	55 563	51 555
7	17	Påløpte renter	17	7
51 577	55 593	Sum innskudd fra kunder inkl. påløpte renter	55 580	51 562

NOTE 31 – ANNEN GJELD

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
15	14	Leverandørgjeld	24	23
15	14	Skattetrekk	18	19
41	34	Avregningskonti	34	41
61	57	Annen gjeld	65	68
33	34	Påløpne feriepenger	43	39
57	66	Øvrige påløpte kostnader	72	68
222	219	Sum annen gjeld	256	258

NOTE 32 – GJENNOMSNIITT RENTESATSER

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017		31.12.2017	31.12.2016
		Gjeld til kredittinstitusjoner		
1,40 %	1,26 %	Gjeld til kredittinstitusjoner	1,33 %	1,40 %
		Innskudd fra kunder		
1,01 %	0,91 %	Innskudd fra kunder	0,91 %	1,01 %
		Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer		
1,95 %	1,42 %	Obligasjonsgjeld flytende rente	1,26 %	1,71 %
3,52 %	3,11 %	Obligasjonsgjeld fast rente	3,18 %	3,24 %
		Obligasjonsgjeld fast rente EUR	0,19 %	0,25 %

Gjennomsnittlig rente er beregnet som veid gjennomsnitt av de faktiske rentebetingelser pr. 31.12. definert som helårlig etterskuddsrente. Ingen gjeldsposter har særlige vilkår.

Den samlede gjeld til kredittinstitusjoner er i det alt vesentlige i norske kroner. Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer er i sin helhet i norske kroner.

NOTE 33 – OPPLYSNINGER OM NÆRSTÅENDE PARTER

Sparebanken Sør har inngått i transaksjoner med nærstående parter som beskrevet i herværende note, samt note 34. Transaksjoner med datterselskap er eliminert i konsernregnskapet. Sparebanken Sør sine egenkapitalbevisiere fremkommer i note 36. Foruten lån gitt til særskilte betingelser til ansatte, er alle transaksjoner

med nærstående inngått på markedsmessige vilkår. Utover de transaksjoner som identifiseres i denne note og note 34, samt eliminerte transaksjoner innenfor konsernet Sparebanken Sør er det ikke transaksjoner eller utestående av betydning med nærstående parter.

TUSEN KRONER	Konsernledelse	Styret	Forstanderskapets leder
Lån utestående pr. 31.12.	14 325	9 763	2 362
Renteinntekter	144	197	65
Innskudd 31.12.	5 111	5 735	43
Rentekostnader	65	39	0

Datterselskaper	Lån	Renteinnt.	Innskudd	Rentekostn.	Renter obl	Forv. Honorar
Prosjektutvikling AS	17 648	1	219	876		
Eiendomsvekst AS	5 000	10	5 322	0		
Transitt Eiendom AS	10 452	0	0	723		
Sørmeglere Holding AS	0	8	1 718	165		
Sparebanken Sør - Boligkreditt AS	3 359 909	645	54 284	33 474	80 449	45 000
Sum	3 393 009	664	61 543	35 238	80 449	45 000

Tilknyttede selskaper	Lån	Renteinnt.	Innskudd	Rentekostn.
Arendal Brygge AS	49 638	0	284	1 516
Søndeled Bygg AS			0	0
Torvparkering AS	164 000	37	5 022	4 495
Sum	213 638	37	5 306	6 011

Sparebanken Sør har fraregnet lån som er overført til Sparebanken Sør Boligkreditt AS. Avtalene er utformet slik at utlånene kvalifiserer til å fraregnes. Omfanget av slike fraregnede utlån er gjengitt nedenfor.

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	30 968	28 125

Sparebanken Sør Boligkreditt AS kjøper de fleste tjenester fra banken. Alle avtaler mellom selskapene er inngått på markedsmessige vilkår. Sparebanken Sør Boligkreditt AS har pr. 31.12.2017 en innvilget kreditttramme på 4 000 mill. kroner i Sparebanken Sør. I tillegg har Sparebanken Sør Boligkreditt AS en til enhver tid tilgjengelig lånefasilitet med morbank hvor det betales en årlig kommisjon.

NOTE 34 – GODTGJØRELSE OG LIKNENDE

Informasjon i denne noten gjelder status for konsernets styre, ledelse og tillitsvalgte.

2017

Konsernledelse TUSEN KRONER	Rolle	Antall egenkapital- bevis	Samlet lønn	Bonus	Natural- ytelser	Periodisert pensjons- kostnad	Samlet godtgjørelse	Lån
Geir Bergskaug	Adm. direktør	23 463	2 736	130	172	1 838	4 876	2 981
Lasse Kvinlaug	Viseadm. direktør/direktør BM	2 312	1 801	92	232	468	2 593	1 076
Gunnar Thomassen	Direktør personmarkedet	1 430	1 647	88	188	249	2 172	3 047
Rolf H. Søraker	Direktør konsernstab	868	1 360	76	137	248	1 821	781
Marianne Lofthus	Direktør kapitalmarked	0	1 274	73	173	276	1 796	0
Bjørn A. Friestad	Direktør risikostyring	2 393	1 408	78	180	309	1 975	1 565
Gry Moen	Direktør forretningsutvikling	118	1 312	73	174	269	1 828	4 876
Sum		30 584	11 538	610	1 256	3 657	17 061	14 325

2016

Konsernledelse TUSEN KRONER	Rolle	Antall egenkapital- bevis	Samlet lønn	Bonus	Natural- ytelser	Periodisert pensjons- kostnad	Samlet godtgjørelse	Lån
Geir Bergskaug	Adm. direktør	23 463	2 665	125	167	2 123	5 080	2 959
Lasse Kvinlaug	Viseadm. direktør/Direktør BM	2 312	1 718	89	228	425	2 460	996
Gunnar Thomassen	Direktør personmarkedet	1 430	1 608	84	188	173	2 053	2 648
Rolf H. Søraker	Direktør konsernstab	868	1 321	74	143	129	1 667	979
Marianne Lofthus	Direktør kapitalmarked	0	1 242	70	172	240	1 724	16
Bjørn A. Friestad	Direktør risikostyring	2 393	1 374	75	185	226	1 860	1 761
Gry Moen	Direktør forretningsutvikling	118	1 241	70	175	236	1 722	5 527
Sum		30 584	11 169	587	1 258	3 552	16 566	14 888

Administrerende direktør har avtale om ett års etterlønn ved pålagt fratreden før utløpet av avtalt tjenestetid.

Det er et bonussystem for alle bankens ansatte inkludert konsernets ledelse, ref. note 17.

								2017
Styret		Antall					Samlet	Lån og
TUSEN KRONER	Rolle	egenkapitalbevis	Honorar	Pensjon	Naturallytelser	godtgjørelse	sikkerhetsstillelse	
Stein A. Hannevik	Leder	10 467	449	1 807	40	2 296	4 754	
Torstein Moland	Nestleder	0	185			185	0	
Inger Johansen	Medlem	0	146			146	3 417	
Marit Kittelsen	Medlem	0	111			111	1 285	
Erling Holm	Medlem	0	198			198	500	
Tone Vareberg	Medlem	0	108			108	0	
Jan Erling Tobiassen	Ansattvalgt	0	100		16	116	257	
Gunnhild Tveiten Golid	Ansattvalgt	0	92		14	106	0	
Sum		10 467	1 389		70	3 266	10 213	

								2016
Styret		Antall					Samlet	Lån
TUSEN KRONER	Rolle	egenkapitalbevis	Honorar	Pensjon	Naturallytelser	godtgjørelse		
Stein A. Hannevik	Leder	10 467	696	1 760	65	2 521	5 325	
Torstein Moland	Nestleder	0	245			245	2 231	
Inger Johansen	Medlem	0	138			138	2 613	
Marit Kittelsen	Medlem	0	116			116	1 389	
Erling Holm	Medlem	0	242			242	0	
Tone Vareberg	Medlem	0	79			79	0	
Jan Erling Tobiassen	Ansattvalgt	0	77			77	456	
Sigrid Evenstad Moe	Ansattvalgt	0	75			75	3 680	
Siss June Ågedal 1)	Medlem	0	25			25	108	
Jill Akselsen 1)	Medlem	0	27			27	0	
Trond Bjørnenak 1)	Medlem	2 000	27			27	0	
Bente Pedersen 1)	Ansattvalgt	118	25			25	2 460	
Per Adolf Bentsen 1)	Ansattvalgt	118	25			25	2 580	
Sum		12 703	1 797			3 622	20 843	

1) Medlem av styret i januar og februar 2016.

Forstanderskapet TUSEN KRONER	Rolle	Antall egenkapitalbevis	Honorar	Lån
Øystein Haga	Leder, Innskytervalgt	0	34	2 363
Tormod Nyberg 2)	Nestleder, Egenkapitalbeviser	30 495	4	0
Jorunn Aarrestad	Innskytervalgt	0	8	5 068
Kai Magne Strat	Innskytervalgt	0	10	835
Ingvild Hovden	Innskytervalgt	0	4	1 713
Oddbjørn Lia	Innskytervalgt	0	5	4 223
Øyvind Tveit	Innskytervalgt	0	35	0
Linda Gjertsen	Innskytervalgt	0	2	1 047
Mette Vestberg Sørensen	Innskytervalgt	0	16	0
Ole Tom Haddeland	Innskytervalgt	0	2	800
Ståle Rysstad	Innskytervalgt	0	26	0
Lisa Jensen	Innskytervalgt	0	4	0
Wigdis Hansen	Innskytervalgt	0	7	0
Anders Gaudestad	Innskytervalgt - vara	0	4	7 892
Birgitte Midgaard	Innskytervalgt - vara	0	2	197
Nils Johannes Nilsen	Offentlig valgt	0	4	0
Vidar Stang	Offentlig valgt	0	4	0
Harald Fauskanger Andersen	Offentlig valgt	0	15	1 926
Alf Albert	Egenkapitalbeviser	50 000	2	821
Kristian Tørres Brøvig	Egenkapitalbeviser	9 747	2	0
Helge Sandåker 3)	Egenkapitalbeviser	0	4	959
Kari Anne Norbø 3)	Egenkapitalbeviser	0	2	0
Svein Bringsjord 4)	Egenkapitalbeviser	7 300	15	1 963
Karen Andersen	Valgt av de ansatte	0	10	1 668
Ellen Haugen	Valgt av de ansatte	118	4	1 514
Per Bø	Valgt av de ansatte	118	4	3 040
Nina Merete Olsen	Valgt av de ansatte	70	10	2 761
Bente Sørensen	Valgt av de ansatte	198	4	1 105
Hege Kirkhus	Valgt av de ansatte	118	4	3 078
Birger Sløgedal	Valgt av de ansatte	618	4	2 565
Sum		98 782	251	45 541

1. Honorar forstanderskap og valgkomite
2. Representerer Acto AS og Acan AS
3. Representerer Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør som eier 7.988.679 egenkapitalbevis
4. Representerer Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør og 7300 egne egenkapitalbevis

Forstanderskapet TUSEN KRONER	Rolle	Antall egenkapitalbevis	Honorar	Lån
Øystein Haga	Leder, Innskytervalgt	0	37	2 341
Tormod Nyberg 2)	Nestleder, Egenkapitalbeveiseier	30 495	7	0
Jorunn Aarrestad	Innskytervalgt	0	2	2 503
Kai Magne Strat	Innskytervalgt	0	14	597
Oddbjørn Lia	Innskytervalgt	0	8	2 329
Øyvind Tveit	Innskytervalgt	0	43	0
Anders Gaudestad	Innskytervalgt	0	2	8 067
Mette Vestberg Sørensen	Innskytervalgt	0	10	29
Ole Tom Haddeland	Innskytervalgt	0	2	911
Ståle Rysstad	Innskytervalgt	0	29	0
Lisa Jensen	Innskytervalgt	0	7	0
Wigdis Hansen	Innskytervalgt	0	12	3
Yngvar Aulin	Innskytervalgt	0	12	670
Tor Kim Steinsland	Innskytervalgt	0	8	2 396
Terje Røsnes	Innskytervalgt	600	7	958
Birgitte Midgaard	Innskytervalgt	0	10	229
Erling Laland	Offentlig valgt	0	2	1 631
Harald Fauskanger Andersen	Offentlig valgt	0	24	2 987
Nils Johannes Nilsen	Offentlig valgt	0	0	0
Alf Albert	Egenkapitalbeveiseier	50 000	0	1 935
Kristian Tørres Brøvig	Egenkapitalbeveiseier	9 747	2	0
Helge Sandåker 3)	Egenkapitalbeveiseier	0	2	1 035
Tone Helene Strat 3)	Egenkapitalbeveiseier	0	18	972
Kari Anne Norbø 3)	Egenkapitalbeveiseier	0	2	0
Svein Bringsjord 4)	Egenkapitalbeveiseier	7 300	2	1 972
Egil Galteland	Egenkapitalbeveiseier	6 020	4	0
Karen Andersen	Valgt av de ansatte	0	4	1 726
Ellen Haugen	Valgt av de ansatte	118	7	1 519
Per Bø	Valgt av de ansatte	118	7	3 106
Nina Merete Olsen	Valgt av de ansatte	70	2	3 125
Bente Sørensen	Valgt av de ansatte	198	24	1 236
Hege Kirkhus	Valgt av de ansatte	118	2	3 125
Birger Sløgedal	Valgt av de ansatte	618	26	2 634
Tommy Holter Moi	Valgt av de ansatte	118	2	3 448
Anne Efjestad	Valgt av de ansatte	118	4	495
Sum		105 638	344	51 980

1. Honorar forstanderskap og valgkomite
2. Representerer Acto AS og Acan AS
3. Representerer Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør som eier 8 125 679 egenkapitalbevis
4. Representerer Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør og 7 300 egne egenkapitalbevis

NOTE 35 – PANTSTILLELSER OG GARANTIANSVAR

MORBANK			KONSERN	
31.12.2016	31.12.2017	MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
		Pantstillelser		
8 801	10 300	Stillet sikkerhet i obligasjoner for trekkadgang i Norges Bank	10 300	8 801
		Garantiansvar		
567	405	Betalingsgarantier	405	567
1 036	1 021	Kontraktsgarantier	1 021	1 036
0	0	Garanti for skatter	0	0
97	88	Annet garantiansvar	88	97
1 700	1 514	Sum garantiansvar	1 514	1 700

NOTE 36 – EGENKAPITALBEVIS, EIERANDELSKAPITAL OG FORESLÅTT UTBYTTE

De 20 største egenkapitalbeviserne pr. 31.12.2017

NAVN	ANTALL EKB	ANDEL AV EKB-KAP. %	NAVN	ANTALL EKB	ANDEL AV EKB-KAP. %
1. Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør	7 988 679	51,00	11. Gumpen Bileiendom AS	154 209	0,98
2. Arendal Kom. pensjonskasse	450 000	2,87	12. Allumgården AS	151 092	0,96
3. Pareto AS	417 309	2,66	13. Landkreditt Utbytte	150 000	0,96
4. Bergen Kom. Pensjonskasse	410 491	2,62	14. Ottersland AS	100 000	0,64
5. Holta Invest AS	405 700	2,59	15. Wenaas Kapital AS	100 000	0,64
6. EIKA utbytte VPF c/o Eika kapitalforv.	399 148	2,55	16. MP Pensjon PK	85 523	0,55
7. Glastad Invest AS	387 467	2,47	17. Artel AS	82 131	0,52
8. Merrill Lynch	329 080	2,10	18. Profond AS	77 115	0,49
9. Wenaasgruppen AS	186 000	1,19	19. Apriori Holding AS	72 575	0,46
10. Otterlei Group AS	168 200	1,07	20. Varodd AS	70 520	0,45
Totalt - 10 største eierne	11 142 074	71,12	Totalt - 20 største eierne	12 185 239	77,77

Sparebanken Sør eide 5 168 egne egenkapitalbevis pr 31.12.2017. Eierandelskapitalen 783 197 200 kroner, fordelt på 15 663 944 egenkapitalbevis, pålydende 50 kroner.

Foreslått, ikke vedtatt utbytte

	MORBANK	
	2017	2016
Totalt foreslått utbytte	94,0 mill. kroner	94,0 mill. kroner
Foreslått utbytte pr egenkapitalbevis	kr 6,0 pr, bevis	kr 6,0 pr, bevis
Antall egenkapitalbevis	15 663 944	15 663 944

Utbytte for regnskapsåret 2017 er klassifisert som annen egenkapital pr. 31.12.2017. Utbytte vedtatt i forstandskapet 30. mars 2017 for regnskapsåret 2016 ble utbetalt i 2017.

Eierandelskapital og resultat pr. egenkapitalbevis

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
Antall egenkapital bevis	15 663 944	15 663 944
Pålydende pr.bevis i hele kroner	50	50
Eierandels kapital	783	783
Overkurs fond	451	451
Utjevningsfond	341	297
Sum eierandelskapital (A)	1 575	1 531
Sum egenkapital (morbank)	9 970	9 098
- hybridkapital	(1 075)	(825)
- Annen egenkapital	(94)	(94)
Egenkapital eks. hybridkapital og annen egenkapital (B)	8 801	8 179
Eierbrøk etter disponering (A/B)	17,9 %	18,7 %
Eierbrøk, vektet gjennomsnitt (1)	18,7 %	17,5 %

MILLIONER KRONER	2017	2016
Resultat for året morbank	795	798
- renter hybridkapital	(47)	(33)
Utbyttegrunnlag morbank	748	765
Resultat morbank pr. egenkapitalbevis i hele kroner (1)	8,9	8,5
Resultat for året konsern	984	989
- renter hybridkapital	(47)	(33)
Resultat for året konsern eks. renter hybridkapital	937	955
Resultat konsern pr. egenkapitalbevis i hele kroner (1)	11,2	10,7

- Gjennomsnittlig eierbrøk er lagt til grunn ved beregning av resultat pr. egenkapitalbevis og disponering av årsresultatet. Sparebanken Sør vedtok 30. mars 2016 en fortrinnsrettemisjon, som ble gjennomført i 2. kvartal. Tildeling av nye bevis ble gjort 3. mai og på denne dato økte eierbrøken fra 13,0 prosent til 19,8 prosent. Vektet gjennomsnittlig eierbrøk for 2016 var 17,5 prosent. Det har ikke vært emisjoner eller lignende i 2017 og gjennomsnittlig eierbrøk tilsvarer 31.12.16 og utgjør 18,7 prosent. Hybridkapitalen, som er klassifisert som egenkapital, er holdt utenfor ved beregning av eierbrøk.

Resultat pr. egenkapitalbevis er beregnet som forholdet mellom årets resultat som tilfaller eierne av egenkapitalbevis iht. egenkapitalbevisbrøken i morselskapet og antall utstedte egenkapitalbevis ved utgangen av året.

Egenkapitalbevis eiet av administrerende direktør, ledende ansatte, medlemmer av styret og medlemmer av forstanderskapet og deres personlige nærstående definert etter regnskapsloven § 7-26 og tilleggsforskrift § 8-20 er opplyst i note 34.

NOTE 37 – VIRKSOMHETSSAMMENSLUTNING

Det har ikke vært foretatt oppkjøp av virksomheter eller andre former for virksomhetssammenslutninger i 2016 og 2017.

NOTE 38 – REGNSKAPSMESSIGE EFFEKTER VED OVERGANG FRA IAS 39 TIL IFRS 9

IFRS 9 Finansielle instrumenter erstatter 1. januar 2018 dagens IAS 39 Finansielle instrumenter – innregning og måling. IFRS 9 omhandler innregning, fraregning, klassifisering og måling av finansielle eiendeler og forpliktelser samt sikringsbokføring. Konsernet endrer fra dette tidspunkt sine regnskapsprinsipper i henhold til den nye standarden. Konsernet har ikke valgt å benytte seg av tidlig tilpasning til IFRS 9, dette medfører at alle sammenligningstall fra tidligere perioder er utarbeidet etter IAS 39.

Standarden skal implementeres retrospektivt, med unntak av sikringsbokføring. Retrospektiv anvendelse innebærer at Sparebanken Sør skal utarbeide åpningsbalansen 1. januar 2018 som om de nye prinsippene alltid har vært anvendt.

Effekten av de nye prinsippene i åpningsbalansen for 2018 føres mot egenkapitalen.

Innregning og fraregning

Finansielle eiendeler og forpliktelser balanseføres når banken blir part i instrumentets kontraktsmessige bestemmelser. En finansiell eiendel fraregnes når de kontraktsmessige rettene til kontantstrømmene fra den finansielle eiendelen utløper, eller banken overfører den finansielle eiendelen på en slik måte at risiko- og fortjenestepotensialet ved den finansielle eiendelen i det alt vesentlige blir overført. En finansiell forpliktelse fraregnes når den finansielle forpliktelsen er oppfylt, kansellert eller utløpt.

Klassifisering og måling av finansielle instrumenter

Målekategorien avgjøres ved første innregning av eiendelen.

IFRS 9 har en mer prinsippbasert tilnærming enn IAS 39 til hvorvidt finansielle eiendeler skal måles til amortisert kost eller til virkelig verdi. Målekategoriene for finansielle eiendeler i IAS 39 (virkelig verdi over resultat, tilgjengelig for salg, hold til forfall og amortisert kost) har blitt erstattet av følgende tre kategorier i IFRS 9; virkelig verdi med verdiendringer over resultatet, virkelig verdi med verdiendring over utvidet resultat (OCI) og amortisert kost. Måling av den finansielle eiendelen bestemmes ved førstegangsinnregning av eiendelen. Forretningsmodellen for å holde de finansielle instrumentene vil være avgjørende for valg av kategori. Prinsippene for finansielle forpliktelser er i hovedsak like, med noen unntak. Dette vedrører blant annet verdiendringer fra egen kredittrisiko, hvor forpliktelsen måles ved bruk av virkelig verdi-opsjon og føres over utvidet resultat (OCI).

Finansielle instrumenter som holdes for å motta kontraktsmessige kontantstrømmer skal i utgangspunktet måles til amortisert kost.

Finansielle eiendeler som både holdes for å motta kontraktsmessige kontantstrømmer og for videresalg skal i utgangspunktet måles til virkelig verdi med verdiendringer over utvidet resultat (OCI).

Instrumenter med kontantstrømmer som ikke bare er betalinger av renter og hovedstol eller der formålet med å eie instrumentet ikke er å motta kontraktsfestede kontantstrømmer skal måles til virkelig verdi med verdiendring over resultatet.

Derivater som benyttes i forbindelse med sikringsbokføring måles etter prinsippene for sikringsbokføring. Se eget avsnitt.

Ved overgang til ny standard 1. januar 2018 ser vi følgende endringer i balansepostene.

KONSERN

Mill. kroner

IAS 39

IFRS 9

		Balansført		Balansført	
Finansielle eiendeler	Målingskategori	verdi	Målingskategori	verdi	Endring
Kontanter og fordringer på sentralbanker	Amortisert kost	1 143	Amortisert kost	1 143	0
Utlån til kredittinstitusjoner	Amortisert kost	236	Amortisert kost	236	0
Netto utlån til kunder		97 518		97 520	2
- Fastrenteutlån	Virkelig verdi opsjonen	6 316	Virkelig verdi opsjonen	6 316	0
- Øvrige	Amortisert kost	91 202	Amortisert kost	91 204	2
Obligasjoner og sertifikater	Virkelig verdi opsjonen	13 468	Virkelig verdi opsjonen	13 468	0
Aksjer	Virkelig verdi opsjonen	572	Virkelig verdi opsjonen	572	0
Finansielle derivater	Virkelig verdi	754	Virkelig verdi	754	0
Eierinteresser i tilknyttede selskaper	Amortisert kost	39	Amortisert kost	39	0
		Balansført		Balansført	
Finansiell gjeld	Målingskategori	verdi	Målingskategori	verdi	Endring
Gjeld til kredittinstitusjoner	Amortisert kost	902	Amortisert kost	902	0
Innskudd fra kunder	Amortisert kost	55 580	Amortisert kost	55 580	0
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	Amortisert kost	44 353	Amortisert kost	44 353	0
Finansielle derivater	Virkelig verdi	306	Virkelig verdi	306	0
Ansvarlig lånekapital	Amortisert kost	1 404	Amortisert kost	1 404	0

MORBANK

Mill. kroner

IAS 39

IFRS 9

		Balansført		Balansført	
Finansielle eiendeler	Målingskategori	verdi	Målingskategori	verdi	Endring
Kontanter og fordringer på sentralbanker	Amortisert kost	1 143	Amortisert kost	1 143	0
Utlån til kredittinstitusjoner	Amortisert kost	3 516	Amortisert kost	3 516	0
Netto utlån til kunder		66 595		66 602	7
- Boliglån	Amortisert kost	24 991	Virkelig verdi over OCI	25 002	11
- Fastrenteutlån	Virkelig verdi opsjonen	6 316	Virkelig verdi opsjonen	6 316	0
- Øvrige	Amortisert kost	35 288	Amortisert kost	35 284	-4
Obligasjoner og sertifikater	Virkelig verdi opsjonen	12 660	Virkelig verdi opsjonen	12 660	0
Aksjer	Virkelig verdi opsjonen	572	Virkelig verdi opsjonen	572	0
Finansielle derivater	Virkelig verdi	385	Virkelig verdi	385	0
Eierinteresser i tilknyttede selskaper	Amortisert kost	39	Amortisert kost	39	0
		Balansført		Balansført	
Finansiell gjeld	Målingskategori	verdi	Målingskategori	verdi	Endring
Gjeld til kredittinstitusjoner	Amortisert kost	974	Amortisert kost	974	0
Innskudd fra kunder	Amortisert kost	55 593	Amortisert kost	55 593	0
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	Amortisert kost	17 848	Amortisert kost	17 848	0
Finansielle derivater	Virkelig verdi	283	Virkelig verdi	283	0
Ansvarlig lånekapital	Amortisert kost	1 404	Amortisert kost	1 404	0

Alle endringer skyldes ny modell for måling. Boliglån i morbank er i tillegg reklassifisert fra amortisert kost til virkelig verdi over utvidet resultat (OCI).

Amortisert kost

Gjeldsinstrumenter hvor formålet kun er å holde instrumentet for å motta kontraktsmessige kontantstrømmer skal føres til amortisert kost. I konsernet er alle innlån og utlån med flytende rente klassifisert til amortisert kost.

I morbankens regnskap er det et unntak knyttet til utlån til personkunder med sikkerhet i bolig. Under IAS 39 ble slike lån klassifisert til amortisert kost, under IFRS 9 skal utlånene klassifiseres til virkelig verdi over utvidet resultat. Dette kommer som en konsekvens av at utlånene på et senere tidspunkt kan selges til bankens heleide boligkredittforetak.

Virkelig verdi over resultat

Alle derivater skal måles til virkelig verdi med verdiendringer over resultatet, men derivater utpekt som sikringsinstrumenter skal bokføres i samsvar med prinsippene for sikringsbokføring.

Sparebanken Sør har også valgt å føre obligasjoner, sertifikater og aksjer til virkelig verdi med verdiendringer over resultatet. Dette er midler som styres, måles og rapporteres til ledelsen til virkelig verdi.

Fastrentelån kan innløses før forfall mot betaling for over- eller underkurs som oppstår som følge av bevegelser i markedsrenten. Sparebanken Sør sikrer renterisikoen for denne balanseposten gjennom derivater. Derivater skal alltid måles til virkelig verdi. Ettersom utviklingen i verdien av derivatene resultatføres, vil innregning av fastrentelån til amortisert kost føre til vesentlige svingninger i resultatet. Innregning til virkelig verdi over resultatet vil derved føre til en mer harmonisert sammenligning av derivatets resultat og verdiendring på fastrenteutlån.

Virkelig verdi over utvidet resultat (OCI – Other Comprehensive Income)

Utlån til personkunder med sikkerhet i bolig vil i morbanken bli klassifisert til virkelig verdi over utvidet resultat under IFRS 9. Dette kommer som en konsekvens av at utlånene på et senere tidspunkt kan selges til bankens heleide boligkredittforetak. Formålet er da ikke isolert til å motta kontraktsmessige kontantstrømmer, men også videresalg.

Sikringsbokføring

IFRS 9 forenkler kravene til sikringsbokføring ved å knytte sikringseffektiviteten tettere sammen med risikostyringsaktiviteter, og gir dermed større mulighet for vurdering. Kravet om en sikringseffektivitet på 80 - 125 prosent er fjernet og er erstattet av mer kvalitative krav. Det må blant annet være et økonomisk forhold mellom sikringsinstrumentet og det sikrede elementet, og effekten av kredittrisiko må ikke dominere verdiendringer i sikringsforholdet. I henhold til IFRS 9 er en prospektiv (fremtidsrettet) effektivitetstest tilstrekkelig, mens sikringseffektivitet i henhold til IAS 39 må betraktes både retrospektivt og prospektivt. Ineffektivitet i sikringen, definert som forskjellen mellom verdireguleringen av sikringsinstrumenter og verdijustering av sikrede risikoer i varene, innregnes i resultatregnskapet etter hvert som det oppstår. Unntaket er den delen av verdireguleringen som skyldes en endring i basisspread knyttet til sikringsinstrumentene presentert i resultatregnskapet.

For rent og valuta swapper som opprettes fra og med 1.1.2018 vil verdiendringer som skyldes endringer i spreader, bli regnskapsført over utvidet resultat som en sikringseffekt. Rente og valuta swapper opprettet frem til 1.1.2018 vil bokføres til virkelig verdi over resultat til disse forfaller.

Nedskrivning og beregning av forventet tap 1. januar 2018

Tapsnedskrivninger har i henhold til IAS 39 vært basert på objektive bevis for verdifall, en påløpt tapsmodell. Tapsnedskrivninger i henhold til IFRS 9 vil fra 1.1.2018 bli foretatt basert på en forventet tapsmodell. Modellen for nedskrivninger etter IFRS 9 er beskrevet under. Beregning av forventede tap for konsernet Sparebanken Sør pr 1.1.2018 medfører en reduksjon i totale tapsnedskrivninger på 2 mill. kroner (7 mill. kroner i morbank). Implementeringen av IFRS 9 vil ha en positiv effekt på konsernets ansvarlige kapital, og konsernet har ikke behov for å benytte seg av overgangsregelen for beregning av kapitaldekning.

Endringer i egenkapital

MILLIONER KRONER	Egenkapital bevis	Overkurs fond	Utjevnings fond	Hybrid kapital	Grunnfonds kapital	Gave fond	Annen egenkapital	Minoritets interesser	SUM
KONSERN									
Balanse 31.12.2017	783	451	341	1 075	7 165	61	1 230	2	11 108
Endringer som følge av IFRS 9							2		2
Skatteeffekt som følge av IFRS 9							-1		-1
Balanse 01.01.2018	783	451	341	1 075	7 165	21	1 232	2	11 109
MORBANK									
Balanse 31.12.2017	783	451	341	1 075	7 165	61	94	0	9 970
Endringer som følge av IFRS 9							7		7
Skatteeffekt som følge av IFRS 9							-2		-2
Balanse 01.01.2018	783	451	341	1 075	7 165	21	99	0	9 975

Modell for nedskrivning

Modellen for nedskrivninger av finansielle eiendeler etter IFRS 9 gjelder for finansielle eiendeler som måles til amortisert kost og finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi over utvidet resultat. Den nye standarden innebærer krav om tapsavsetninger også på nye utlån, ved at det skal gjøres en nedskrivning for forventet kreditttap som følge av forventet mislighold de nærmeste tolv månedene. Modellen beregner forventet tap for alle kunder på kontonivå. Modellen inkluderer også lånetilsagn, garantier og ubenyttede rammer på kreditter. For utlån hvor kredittrisikoen har økt vesentlig etter førstegangsinnregning, skal det foretas nedskrivning for forventet kreditttap over utlånenes løpetid. Dette stiller høye krav til modeller for å beregne forventet tap.

Banken har gjennom 2017 arbeidet med modellutvikling for å kunne møte de nye kravene.

Modellen inneholder data for makroforhold, og ved endring i konjunktur eller makroforhold må aktuelle parametere endres tilsvarende før modellen kan kjøres. Modellen skal beregne forventet tap for alle kunder, på kontonivå. Alle kontoengasjementer legges inn i en av de tre "trinnene" i modellen basert på deres risiko-endring siden innvilgelse (endring i kredittrisiko). For beskrivelse av de enkelte "trinnene" vises det til påfølgende forklaringer. Alle engasjement plasseres ved innregningstidspunktet i trinn 1, og flyttes på et senere tidspunkt til trinn 2 eller 3 i de tilfellene der det har hvert en vesentlig økning i kredittrisiko. For engasjementer der det er foretatt individuelle nedskrivninger er disse tatt ut fra beregningsgrunnlaget til de modellbaserte tapsnedskrivningene, og de individuelle nedskrivningene tillegges nedskrivninger i trinn 3.

Trinn 1

Dette er i de fleste tilfeller utgangspunktet for alle finansielle eiendeler som er omfattet av den generelle tapsmodellen. Finansielle instrumenter som har tilsvarende kredittrisiko som ved førstegangsinnregning og som ikke er klassifisert under trinn 2 og 3 omfattes av dette trinnet. Det beregnede forventede tapet som avsettes i regnskapet tilsvarer forventet tap de neste 12 månedene.

Trinn 2

I trinn 2 plasseres finansielle eiendeler som har en hatt en vesentlig økning i kredittrisiko siden førstegangsinnregning. Om et kontoengasjement er vesentlig forverret eller ikke, defineres som en funksjon av sannsynlighet for mislighold (PD) på beregningstidspunktet og sannsynlighet for mislighold på innvilgelsestidspunktet. Forventet tap for eiendeler i trinn 2 beregnes over restløpetiden for eiendelen.

Modellen har følgende tilleggsindikatorer og overstyringsregler for kundeengasjement (utlån til kunder):

- For engasjement som kvalifiserer til ett-årig tapsberegning (trinn 1), vil det bli sjekket om det foreligger et 30 dagers mislighold/overtrekk. Dersom dette foreligger, vil kontoengasjementet bli overført til livstidsberegning (trinn 2). Dette gjelder overtrekk fra første krone, men eldre enn 30 dager.
- For engasjement som kvalifiserer til ett-årig tapsberegning (trinn 1), vil det bli sjekket om det foreligger større overtrekk. Dersom dette foreligger, vil kontoengasjementet bli overført til livstidsberegning (trinn 2). Dette gjelder overtrekk fra første dag, som er forholdsmessig større enn bevilgningen.
- Engasjement med endrede betalingsforpliktelser eller refinansiering (forbearance) blir automatisk flyttet til trinn 2.
- Engasjement sjekkes også mot en "watch list" som skal fange opp engasjementsspesifikk fremadskuende risiko.

Trinn 3

I trinn 3 i tapsmodellen er eiendeler som har hatt en vesentlig endring i kredittrisiko siden førstegangsinnregning og der det foreligger objektive bevis på tap på rapporteringstidspunktet. Banken har definert dette som engasjement i mislighold eller engasjement der det er foretatt individuelle nedskrivninger. Modellen beregner i dette trinnet et forventet tap over restløpetiden for eiendelen. Dersom det er foretatt individuelle nedskrivninger overstyrer dette den modellbaserte beregningen.

Samme modell benyttes for konsern, morbank og heleid boligkredittforetak, men med forskjellige datodefinsjon når det gjelder første innregning. På konsern-nivå skal kontoens innvilgelsestidspunkt benyttes, mens det for boligkredittforetaket skal benyttes overførelsesdato. For morbank skal man som hovedregel benytte innvilgelsestidspunkt, med mindre kontoen har vært registrert i boligkredittforetaket. I så tilfelle skal dato for overførelse til morbank benyttes.

Estimat på tap vil bli beregnet på grunnlag av 12 måneders sannsynlighet for mislighold (PD), tap gitt mislighold (LGD) og eksponering ved mislighold (EAD). Datagrunnlaget inneholder historiske data om den observerte sannsynligheten for mislighold (PD) og tap gitt mislighold (LGD). Dette vil danne grunnlag for å produsere estimater av fremtidige PD og LGD verdier. Bankens PD-modell gir PD (sannsynlighet for mislighold), på kundenivå, ett år frem i tid. Banken har ikke en livstids-PD-modell. Ved beregning av forventet kreditttap over engasjementets levetid er det sannsynlighet for mislighold over den samme levetiden som skal legges til grunn.

Vurdering av vesentlig forverring tar utgangspunkt i både en relativ økning i PD og den absolutte endringen. Nivået er satt slik at både den relative endringen er vesentlig og at nivået i seg selv ikke er uvesentlig sammenlignet med hva som regnes som lav risiko. I tillegg er det lagt opp til at hvis det er en stor absolutt endring skal det uansett regnes som vesentlig forverret.

Beregnete tap pr. 1. januar basert på de ulike trinnene i modellen.

MILLIONER KRONER	Trinn	Engasjementbeløp	I %	Beregnet tap	I %
KONSERN					
PM	1	63 082	56,9 %	4,9	0,9 %
	2	6 785	6,1 %	23,6	4,2 %
	3	227	0,2 %	35,1	6,2 %
PM totalt		70 094	63,2 %	63,6	11,2 %
BM	1	34 636	31,3 %	45,9	8,1 %
	2	5 136	4,6 %	75,4	13,3 %
	3	962	0,9 %	380,7	67,3 %
BM totalt		40 734	36,8 %	501,9	88,8 %
Totalt		110 827	100,0 %	565,5	100,0 %

MILLIONER KRONER	Trinn	Engasjementbeløp	I %	Beregnet tap	I %
MORBANK					
PM	1	36 246	46,7 %	3,3	0,6 %
	2	4 265	5,5 %	15,6	2,8 %
	3	234	0,3 %	34,7	6,2 %
PM totalt		40 745	52,5 %	53,6	9,6 %
BM	1	31 305	40,4 %	45,9	8,3 %
	2	4 639	6,0 %	75,2	13,5 %
	3	871	1,1 %	380,7	68,5 %
BM totalt		36 815	47,5 %	501,7	90,4 %
Totalt		77 560	100,0 %	555,3	100,0 %

NOTE 39 – HENDELSER ETTER BALANSEDAGEN OG BETINGEDE UTFALL

Det er ikke oppstått noen hendelser av vesentlig betydning for regnskapet etter balansedagen.

Beregninger

MILLIONER KRONER	31.12.2017	31.12.2016
Egenkapitalavkastning justert for hybridkapital		
Resultat etter skatt	984	989
Renter hybridkapital	-47	-33
Resultat etter skatt, inkludert renter hybridkapital	937	956
IB Egenkapital	10 051	7 753
IB Hybridkapital	-825	-510
IB Egenkapital ekskl. hybridkapital	9 226	7 243
UB Egenkapital	11 108	10 051
UB Hybridkapital	-1 075	-825
UB Egenkapital ekskl. hybridkapital	10 033	9 226
Snitt egenkapital	10 580	8 902
Snitt egenkapital ekskl. hybridkapital	9 630	8 235
Egenkapitalavkastning	9,3 %	11,1 %
Egenkapitalavkastning ekskl. hybridkapital	9,7 %	11,6 %
Netto renteinntekter, justert for prinsippendringer		
Netto renteinntekter	1 679	1 565
Renter hybridkapital	-47	-33
Netto renteinntekter, justert for prinsippendringer	1 632	1 532
Gjennomsnittlig forv.kap	109 500	104 950
I % av gjennomsnittlig forv.kapital	1,49 %	1,46 %
Driftskostnader, justert for omdanning av pensjonsordning		
Driftskostnader	811	787
Omdanning av pensjonsordning	8	28
Driftskostnader, justert for omdanning av pensjonsordning	819	815
Ordinær drift (justert resultat)		
Netto renteinntekter, justert for prinsippendringer	1 632	1 532
Netto provisjonsinntekter	312	293
Andre driftsinntekter	18	28
Driftskostnader, justert for omdanning av pensjonsordning	819	815
Ordinær drift (justert resultat), før skatt	1 143	1 038
Resultat ekskl. Finans og justert for engangshendelser		
Netto renteinntekter, justert for prinsippendringer	1 632	1 532
Netto provisjonsinntekter	312	293
Andre driftsinntekter	18	28
Driftskostnader, justert for omdanning av pensjonsordning	819	815
Tap på utlån og garantier	20	50
Resultat ekskl. Finans og justert for engangshendelser	1 123	988
Skatt (25 %)	281	247
Ordinær drift / justert resultat etter tap, etter skatt	842	741
Snitt egenkapital ekskl. hybridkapital	9 630	8 235
Egenkapitalavkastning resultat ekskl. Finans og justert for engangshendelser	8,7 %	9,0 %

I styrets beretning og i regnskapspresentasjoner er det referert til enkelte justerte resultater som ikke er definert i IFRS (alternative resultatmål eller alternative performance measures (APM)). Bakgrunnen for å presentere justerte resultater er å få frem den underliggende driften på en bedre måte og er ikke ment å erstatte den ordinære rapporteringen. Tabellen over er satt opp for å vise sammenhengen mellom offisielle tall og de justerte tallstørrelsene.

Eierstyring og selskapsledelse

Sparebanken Sør er et uavhengig og selvstendig finans-konsern med hovedvirksomhet innenfor bank, verdipapirer og eiendomsmegling i Agderfylkene og Telemark. Banken etablerte seg også i Rogaland i 2017.

Konsernet Sparebanken Sør består, i tillegg til morselskapet Sparebanken Sør, av følgende selskaper:

						MORBANK 31.12.2017
TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Aksjekapital	Bokført verdi	
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	Kredittforetak	Kristiansand	100 %	525.000	1.245.695	
Sørmegleren Holding AS	Eiendomsmegling	Kristiansand	91 %	5.728	6.983	
AS Eiendomsvekst	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	3.000	2.935	
Prosjektutvikling AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	100	-	
Transitt Eiendom AS	Eiendomsforvaltning	Kristiansand	100 %	100	100	
Sum					1.255.713	

Hovedkontoret og forretningsadressen er i Kristiansand. Hovedkontor for personmarkeds-avdelingen og deler av fellesfunksjoner er lokalisert i Arendal. Bankens organisasjonsnummer er 937 894 538.

Denne redegjørelsen tar utgangspunkt i NUES (Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse) og Oslo Børs' krav om å følge eller forklare avvik fra denne.

Selskapets intensjon med dette dokumentet er:

- Klargjøre rollefordelingen mellom bankens styrende organer og daglig ledelse
- Optimalisere selskapets verdier i et langsiktig perspektiv
- Lik og sikker tilgang til pålitelig og tidsriktig informasjon om selskapets virksomhet
- Lik behandling av egenkapitalbeviser

Prinsippene for eierstyring og selskapsledelse er konkretisert i bankens vedtekter, strategier, styreinstruks, instruksjoner for styreleder og adm. direktør, rammeverk for styring og kontroll, etiske retningslinjer og rutiner for egenhandel.

FORHOLDET TIL BANKENS ØVRIGE STYRINGS-DOKUMENTER

Bankens Strategidokument angir de overordnede planene for konsernet, og for å utfylle helheten i konsernets styringsdokumenter skal det være en tett sammenheng mellom et overordnet strategidokument og de utfyllende og mer detaljerte styringsdokumentene.

Struktur for de ulike styringsdokumentene fremgår under.

For enkelte styringsdokumenter foreligger det i tillegg utfyllende dokumenter som vedtas av administrasjonen. For å sikre at de ulike styringsdokumentene samsvarer med konsernets målsettinger skal styringsdokumentene revideres og vedlikeholdes jevnlig, og normalt foretas en revisjon i løpet av en 12 måneders periode med beslutning av relevant instans.

For operasjonalisering av bankens strategiske målsettinger, skal det utarbeides detaljerte årlige handlingsplaner som også relateres til de kritiske suksessfaktorer som inngår i strategidokumentet.

Dokumenteier er ansvarlig for løpende vedlikehold, herunder fremme forslag til endringer og sørge for at disse blir behandlet i henhold til bankens rutiner. Dokumenteier er ansvarlig for å implementere styringsdokumentene i organisasjonen.

REDEGJØRELSE FOR EIERSTYRING OG SELSKAPSLLEDELSE

Verdigrunnlag

Verdigrunnlag og retningslinjer for etikk og samfunnsansvar har stor betydning for omverdenens vurdering av banken. Det er enda viktigere at handlinger som selskapet og hver enkelt ansatt gjør, oppleves som at verdigrunnlag og retningslinjer etterleves.

Samfunnsansvar

Sparebanken Sør ønsker å være en ansvarlig og entusiastisk bidragsyter til samfunnet. Bankens forretningsmål kan ikke nås uten at man handler i forståelse med det samfunnet banken er en del av.

Ved å være en samfunnsbyggende aktør, bidrar Sparebanken Sør til en bærekraftig nærings- og samfunnsutvikling gjennom å skape verdier for landsdelen. Banken støtter også prosjekter innenfor kultur, idrett og andre områder som bidrar positivt i lokalsamfunnet der banken har kontorer. I tillegg til tradisjonell sponsing av lag og foreninger, viderefører banken den sterke tradisjonen med å gi pengegaver til allmenntilgunnende formål i egenskap av å være en selvstendig sparebank.

Etiske retningslinjer

Styret i Sparebanken Sør har vedtatt eget Etikkdokument.

Som basis for sin virksomhet, skal banken legge til grunn strenge krav til redelighet og god forretningsetikk. Banken forventer derfor at ansatte skal ha høy grad av integritet, og holdninger i samsvar med bankens etiske retningslinjer.

Bankens etiske retningslinjer omfatter så vel tillitsmenn som ansatte, og gir føringer knyttet til kundepleie, gaver, taushetsplikt, deltakelse i annen næringsvirksomhet og transaksjoner med nærstående. Retningslinjene omfatter også informasjonsplikt for ansatte ved brudd på interne retningslinjer, lover og forskrifter. Fremgangsmåte for hvordan slik informasjon/varsling skal gis, er nærmere beskrevet.

Det er et mål at rådgivere i Sparebanken Sør skal være autorisert. Gjennom autorisasjonen er den enkelte testet både i teori og praktisk kunnskap om etikk og dilemmaer.

Det er bankens intensjon at de etiske retningslinjer skal gjennomgås av leder med alle ansatte minimum en gang per år.

Tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering

Sparebanken Sør er underlagt myndighetenes antihvitvaskingsregelverk som skal bidra til å bekjempe hvitvasking og terrorfinansiering. I dette inngår både et automatisk varslingssystem av mistenkelige transaksjoner og et ansvar for hver enkelt ansatt til å innrapportere enkeltsaker eller eventuelt gjennomføre forsterket kundekontroll. Bankens rutiner for dette og gjennomfører kontinuerlig opplæring av ansatte, spesielt i kundeopplæring.

Miljømessige forhold

Sparebanken Sør tar hensyn til klimautfordringene. Det å verne om miljøet blir stadig viktigere, og banken ønsker å gjøre sitt for å bidra.

Sparebanken Sør har definert arbeid med intern miljøeffektivitet som et prioritert område innen bankens klimaarbeid.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

VIRKSOMHETEN

Sparebanken Sør har til formål å fremme sparing ved å ta i mot innskudd fra en ubestemt krets av innskyttere og å forvalte på en trygg måte de midler den får over, i samsvar med de lovregler som til enhver tid gjelder for sparebanker.

Sparebanken Sør kan utføre alle vanlige bankforretninger og banktjenester, samt tilby investeringstjenester i samsvar med de til enhver tid gjeldende regler.

Se vedtektene på bankens hjemmeside www.sor.no.

Mål og hovedstrategier

Sparebanken Sør har en strategi for høy verdiskaping for å skape vekst og utvikling i landsdelen - herunder bidra med gode råd, nærhet til markedet, ledende regional markedsposisjon, lokal beslutningskraft, konkurransedyktige produkter, motiverte medarbeidere og kostnadseffektive prosesser. Det er et mål å skape et finansielt senter i landsdelen med løfteevne, risikospredning, konkurransekraft og lønnsomhet.

Bankens strategiske posisjon skal nås gjennom kundeorientering, basert på relasjonsbygging, kompetanse, finansiell rådgivning og kryss-salg, og på den måten bygge omdømme, sikre lønnsomhet og skape lojale kunder.

Sparebanken Sør har Agder og Telemark som sitt hovedmarkedsområde. I tillegg skal banken styrke sin posisjon i KNIF-segmentet (Kristen-Norges Interesfellskap), både innen PM og BM. Ekspansjonen innen KNIF gir vekstmuligheter og risikospredning. Veksten skal være kontrollert og basert på lønnsomhet og lav risiko.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

SELSKAPSKAPITAL OG UTBYTTE

Selskapskapital

Sparebanken Sørs kapital er sammensatt ut fra flere hensyn. De viktigste er konsernets størrelse, et stabilt marked for langsiktig finansiering og bankens målsetninger i et langsiktig strategisk perspektiv. Gjennom årlig evaluering av styring og kontroll, herunder kapitalbehovsvurderinger (ICAAP), har konsernet sterk fokus på at kapitalen er tilpasset mål, strategier og risikoprofil. Kapitalsituasjonen følges kontinuerlig gjennom året med interne beregninger og rapporteringer.

Utbytte

Den risikjusterte avkastningen forutsettes å være høy og konkurransedyktig i markedet. Egenkapitalbeviserens matematiske andel av resultatet fordeles mellom kontantutbytte og utjevningfond.

Bankens egenkapitalutvikling, soliditet, likviditetssituasjon og markedsmessige tilpasning vektlegges for kontantutbytts størrelse og andel av resultatet.

Styrefullmakter

Bankens vedtekter har ikke bestemmelser om kjøp av egne egenkapitalbevis. Vedtak om dette må behandles og vedtas i forstanderskapet, som kan gi fullmakt til styret. Slike vedtak/fullmakter bygger ellers på Finansforetaksloven og prinsippene i Allmennaksjeloven.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

LIKEBEHANDLING AV AKSJE- EIERE OG TRANSAKSJONER MED NÆRSTÅENDE

Banken legger stor vekt på åpenhet i forhold til både de som skaffer banken egenkapital og finansiering, og de som har relasjoner til banken på annen måte.

Sparebanken Sør har en egenkapitalbevisklasse og alle egenkapitalbevisiere likebehandles. Banken forholder seg til finansforetakslovens regler for eier- og stemmerettsbegrensninger så langt bestemmelsene gjelder for en sparebank med noterte egenkapitalbevis. Eksisterende egenkapitalbevis har fortrinnsrett ved egenkapitalforhøyelser, med mindre særskilte forhold tilsier at dette fravikes. Fravikelse vil i så fall bli begrunnet, og begrunnelsen vil bli offentliggjort i børsmelding.

I de tilfeller der banken har transaksjoner i egne egenkapitalbevis, foretas disse på børs.

Dersom det skulle forekomme ikke uvesentlige transaksjoner mellom Sparebanken Sør-konsernet og egenkapitalbevisiere, styremedlemmer, ledende ansatte eller nærstående av disse, skal styret sørge for at det foreligger verdifuldige fra uavhengig tredjepart.

Banken er bundet av Børsens regler for rapportering av finansiell og annen informasjon til markedet.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

FRI OMSETTELIGHET

Sparebanken Sørs egenkapitalbevis er notert på Oslo Børs, og er fritt omsettelige.

Eneste begrensning er lovmessige krav som for tiden fastsetter at erverv av kvalifisert andel av eierandelskapitalen, på 10 prosent eller mer, krever samtykke fra Finansdepartementet.

Børsnoteringen sikrer at banken forholder seg til de markedsvilkår som til enhver tid gjelder i egenkapitalmarkedet.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

FORSTANDERSKAPET

En sparebank er i utgangspunktet en selveid institusjon og styringsstrukturen og sammensetningen av styringsorganene skiller seg fra aksjeselskaper i forhold til hvilke organer en sparebank skal ha. Bankens styringsstruktur og sammensetningen av styrende organer vurderes å ligge innenfor anbefalingens formulering «så langt den passer, for sparebanker med noterte egenkapitalbevis».

Bankens øverste organ er forstanderskapet, som skal se til at banken virker etter sitt formål i samsvar med lover, vedtekter og egne vedtak.

Forstanderskapet består av 28 medlemmer. 12 representanter fra kundene, 3 representanter fra det offentlige, 6 representanter fra egenkapitalbevisiere og 7 representanter fra de ansatte. Det er vedtatt ordninger som sikrer en geografisk spredning i representasjonen fra bankens markedsområder.

Innkalling til forstanderskapets møter sendes ut med minst 21 dagers varsel. Forstanderskapet treffer ikke beslutninger i andre saker enn dem som er angitt i innkallingen.

Styret og revisor møter i forstanderskapet.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

VALGKOMITEER

I h.h.t. bankens vedtekter velges 4 valgkomiteer:

- Forstanderskapets valgkomite skal forberede valgene i forstanderskapet. Valgkomiteen på 8 medlemmer velges blant forstanderskapets medlemmer og skal ha representanter fra alle grupperinger som er representert i forstanderskapet.
- Kundevalgkomiteen skal forberede valg av kundevalgte representanter til forstanderskapet. Valgkomiteen på 4 medlemmer velges av de kundevalgte medlemmer av forstanderskapet.
- Valgkomiteen for egenkapitalbeviserne skal forberede valg av representanter fra egenkapitalbeviserne til forstanderskapet. Valgkomiteen på 4 medlemmer velges av de egenkapitalbevisvalgte medlemmer av forstanderskapet.
- Valgkomiteen for ansatte skal forberede valg av ansattvalgte representanter til forstanderskapet. Valgkomiteen består av 6 medlemmer hvorav 4 er utnevnt fra de ansatte og 2 fra ledelsen.

Oversikt over de ulike valgkomiteer finnes på bankens hjemmeside www.sor.no.

Valgkomiteenes arbeid

Forstanderskapets valgkomite forbereder valg av leder og nestleder i forstanderskapet, leder, nestleder og øvrige medlemmer og varamedlemmer til styret eksklusive de ansattes representanter. Likeså valg av leder, medlemmer og varamedlemmer av valgkomiteen.

Forstanderskapets, kundevalgte, egenkapitalbevisvalgte og ansattes valgkomiteers innstillinger, skal begrunnes.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

STYRET, SAMMENSETNING OG UAVHENGIGHET

Styrets sammensetning fremgår av vedtektene § 4-1.

Fra og med 2016 vil styret bestå av 7-8 medlemmer, hvorav minst to fra Vest-Agder, minst to fra Aust-Agder og minst ett fra Telemark, samt to medlemmer valgt blant de ansatte. Forstanderskapet valgte i mars 2016 et styre på 8 medlemmer.

Det er vedtatt at representasjonen fra tidligere Sparebanken Sør og Sparebanken Pluss skal være balansert frem til 31. desember 2019.

Styremedlemmene velges for 2 år.

Sammensetningen av styret er basert på kompetanse, kapasitet, mangfold, og i henhold til bankens vedtekter med hensyn til geografisk fordeling.

Styrets uavhengighet

Ingen i bankens daglige ledelse er medlem av styret.

Styremedlemmers uavhengighet

Alle forstanderskapsvalgte styremedlemmer er uavhengig av ledende ansatte. Styremedlemmene er også uavhengige av vesentlige forretningsforbindelser.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

STYRETS ARBEID

Styret leder bankens virksomhet og styrearbeidet følger en fastsatt årsplan og styreinstruks. Styret er ansvarlig for at de midler banken rår over forvaltes på en trygg og hensiktsmessig måte. Styret skal sørge for en tilfredsstillende organisering av bankens virksomhet, holde seg orientert om bankens økonomiske stilling og påse at dens virksomhet, regnskapsføring og formuesforvaltning er gjenstand for betryggende kontroll.

Styret skal føre tilsyn med den daglige ledelsen og bankens virksomhet for øvrig.

Styret skal påse at banken har gode styrings- og kontrollsystemer for oppfyllelse av de bestemmelser som gjelder for virksomheten.

Styret gjennomfører årlig en egenvurdering.

Revisjonsutvalg

Revisjonsutvalget har egen instruks vedtatt av styret. Utvalget er et forberedende og rådgivende utvalg for styret for å styrke arbeidet med finansiell rapportering og internkontroll. Minst ett av medlemmene skal være uavhengig av virksomheten og ha kvalifikasjoner (formal- eller realkompetanse) innen regnskap og revisjon.

Revisjonsutvalget forbereder styrets oppfølging av regnskapsrapporteringsprosessen, overvåker systemene for intern kontroll og risikostyring, har løpende kontakt med bankens valgte revisor, samt vurderer og overvåker revisors uavhengighet.

Styret velger 4 medlemmer til utvalget blant styrets medlemmer. Styreleder er valgt til leder av revisjonsutvalget.

Flertallet i utvalget er i henhold til NUES anbefaling uavhengige av virksomheten.

Risikoutvalg

Risikoutvalget har egen instruks vedtatt av styret. Risikoutvalget er et forberedende og rådgivende utvalg for styret og skal bidra til at risiko- og kapitalstyringen i konsernet støtter opp under konsernets strategiske utvikling og måloppnåelse, og samtidig sikre finansiell stabilitet og forsvarlig formuesforvaltning. Risikoutvalget skal overvåke den samlede risiko og vurdere om konsernets styrings- og kontrollordninger er tilpasset risikonivået og omfanget av virksomheten.

Styret velger 4 medlemmer til utvalget blant styrets medlemmer. Styreleder er valgt til leder av risikoutvalget.

Flertallet i utvalget er i henhold til NUES anbefaling uavhengige av virksomheten.

Godtgjørelsesutvalg

Godtgjørelsesutvalget har egen instruks vedtatt av styret. Utvalget skal bidra til å sikre at det er samsvar mellom bankens godtgjørelsesordninger, overordnede mål, risikotoleranse og langsiktige interesser.

Utvalget forbereder alle saker om godtgjørelsesordninger for styret. Utvalget skal støtte styrets arbeid med å fastsette og sørge for at banken til enhver tid har og praktiserer retningslinjer og rammer for godtgjørelsesordninger.

Banken har opprettet godtgjørelsesutvalg bestående av 5 styremedlemmer, hvorav 1 medlem er ansattrepresentant. Styreleder er valgt til leder av godtgjørelsesutvalget.

Flertallet i utvalget er i henhold til NUES anbefaling uavhengige av virksomheten.

RISIKOSTYRING OG INTERNKONTROLL

Banken har etablert egen divisjon for risikostyring. I henhold til lov og forskrift, samt internt vedtatte styrings-, kontroll- og rapporteringsrutiner er det klar ansvarsdeling mellom ulike organer i banken. Sentrale organer er forstanderskap, styret, ekstern revisjon, internrevisjon og konsernledelse.

Internrevisjon

Bankens internrevisor er underlagt styret og avgir årlig en rapport til styret om gjennomførte revisjonsprosjekter. Internrevisor skal på vegne av styret påse at det er etablert og gjennomført en tilstrekkelig og effektiv intern kontroll og risikostyring. Det er utarbeidet egen instruks for intern revisjonssjef. Styret godkjenner hvert år internrevisjonens årsplan og ressursbehov. Intern revisor kan delta som observatør i styrets møter.

Internkontroll

Banken har fastsatt retningslinjer og rutiner for gjennomføring av internkontroll basert på COSO-modellen. COSO-modellen er en internasjonal standard for helhetlig risikostyring og er i stor grad benyttet innen finans. Ansvar for den praktiske gjennomføringen av konsernets internkontroll-prosess er tillagt divisjon Risikostyring, organisert uavhengig av forretningsenhetene.

Compliance

Banken er opptatt av å ha gode prosesser for å sikre etterlevelse av gjeldende lover og forskrifter, og har etablert egen compliance funksjon som en del av divisjon Risikostyring, organisert uavhengig av forretningsenhetene.

Risikostyring og kapitaldekning

God risiko- og kapitalstyring står sentralt i Sparebanken Sørs langsiktige verdiskaping. Bankens overordnede mål følger av det strategiske forretningsgrunnlaget. Avkastningsmålet er styrende for bankens aktiviteter og konkretisering av delmål. Fokus settes på å sikre bankens kortsiktige og langsiktige konkurranseevne. Sparebanken Sørs markeds- og forretningsmessige mål balanseres mot bankens risikoevne og -vilje. Risiko- og kapitalvurderinger er en integrert del av bankens strategiske og forretningsmessige prosesser.

Styret har vedtatt retningslinjer for bankens kapitalvurdering. Det gjennomføres årlig en prosess knyttet til bankens risiko og kapitalbehov (ICAAP). Styret påser dermed at banken har kapital som er tilstrekkelig ut fra ønsket risiko og bankens virksomhet, og sørger for at banken er tilstrekkelig kapitalisert ut fra regulatoriske krav. ICAAP-prosessen bygger på krav fastsatt av myndighetene, samt bankens egne vurderinger.

Banken er underlagt Finanstilsynets regler for "Minstekrav til kapitaldekning og regler om store engasjementer med enkeltkunder i forhold til ansvarlig kapital".

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

GODTGJØRELSE TIL STYRET

Styrehonorarene fastsettes av forstanderskapet etter innstilling fra valgkomiteen. Honorarenes størrelse reflekterer styrets ansvar, kompetanse, tidsbruk og virksomhetens kompleksitet. Medlemmer av styrets underutvalg, med unntak av de ansattvalgte, mottar særskilt godtgjøring.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

GODTGJØRELSE TIL LEDENDE ANSATTE

Godtgjørelse til administrerende direktør og intern revisjonssjef fastsettes av styret, etter forslag fra Godtgjørelsesutvalget. Godtgjørelse til direktører i konsernledelsen fastsettes av administrerende direktør i samråd med Godtgjørelsesutvalget. Ingen av direktørene har resultatbasert avlønning utover å delta i bankens ordinære bonusprogram som omfatter alle ansatte i banken. Intern revisjonssjef har ikke resultatbasert avlønning og deltar heller ikke i bankens ordinære bonusprogram.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

INFORMASJON OG KOMMUNIKASJON

Banken skal ha en åpen og aktiv dialog med alle interessenter. Det er bankens intensjon at kunder, egenkapitalbevisiere, långivere (finansmarkedsaktører) og offentlige myndigheter skal ha samtidig tilgang til korrekt, tydelig, relevant og utfyllende informasjon om bankens strategier og finansielle mål, økonomiske utvikling og finansielle stilling.

Informasjon til markedet formidles gjennom kvartalsvise børsmeldinger, eget Investor Relations-område på bankens hjemmeside samt regnskapsrapporter.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

SELSKAPSOVERTAKELSE

Sparebanken Sør er en selveiende institusjon som ikke kan bli overtatt av andre gjennom oppkjøp. Eierstrukturen er lovregulert, og ingen kan eie mer enn ti prosent av bankens eierandelskapital. Ved erverv utover dette må det søkes tillatelse fra Finanstilsynet.

Sparebankstiftelsen Sparebanken Sør har en eierandel på 51 prosent av egenkapitalbevisene i den fusjonerte banken.

Lovpålagte eierbegrensninger antas å ligge innenfor anbefalingens formulering «så langt den passer, for sparebanker med noterte egenkapitalbevis».

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

EKSTERN REVISOR

Ekstern revisor velges av forstanderskapet og avgir årlig revisjonsberetning i forbindelse med behandlingen av årsregnskapet. Ekstern revisor deltar i styremøtet som behandler endelig årsregnskap. Ellers deltar ekstern revisor i Revisjonsutvalgets møter og har ett årlig møte med styret uten at administrasjonen er til stede. Ekstern revisors godtgjørelse behandles i forstanderskapet når årsregnskapet behandles. Forholdet til ekstern revisor er dessuten regulert i et eget engasjementsbrev, som blant annet omhandler partenes ansvar.

Revisjonsutvalget skal overvåke revisors uavhengighet, herunder hvilke eventuelle andre tjenester som er levert av revisor.

Avvik fra anbefalingen: Ingen.

Samfunnsregnskap

Sparebanken Sør har en lang og innholdsrik historie, og er en av landets eldste sparebanker med røtter tilbake til 1824. Banken ble etablert for kundene og lokalsamfunnet. Bankens overordnede målsetting har vært og er å skape vekst og utvikling i landsdelen på en ansvarlig og bærekraftig måte.

Som sparebank med både direkte privat eierskap og samfunnseierskap, gir eierskaps-strukturen to klare, men ulike formål. Gjennom solid bankdrift skal Sparebanken Sør levere konkurransedyktig avkastning til bankens egenkapitalbevisere, og for øvrig bidra til et godt bomiljø og positiv næringsutvikling i lokalsamfunnene der banken er representert, gjennom disponeringen av grunnfondskapitalen.

Med god lokalkunnskap og nærhet til kundene, gjør banken daglige vurderinger som handler om økonomi og risiko i kombinasjon med utøvelsen av samfunnsansvaret. Det gjøres blant annet gjennom å sikre landsdelen kapital til næringsutvikling og boligbygging, bidra med kompetanse samt medvirke til å skape gode vilkår for fortsatt vekst. Langsiktighet er en grunnleggende forutsetning for alle beslutninger.

For banken blir samfunnsansvaret et medansvar ved å bidra til bærekraftig økonomisk, sosial og miljømessig utvikling i de områder der banken opererer. Sparebanken Sør forplikter seg til å ta hensyn til klima og miljø, sosiale forhold og god virksomhetsstyring i alle sine aktiviteter, inkludert utviklingen av produkter og tjenester, rådgivning og salg, investerings- og kredittbeslutninger, produksjon og drift. Banken skal ikke medvirke til krenkelse av menneske- og arbeidstakerrettigheter, korrupsjon, alvorlig miljøskade eller andre handlinger som kan oppfattes som uetiske.

Arbeidet med samfunnsansvaret er integrert i bankens strategi og rutiner, og på den måten sikre at etikk, miljø og viktige samfunnsspørsmål til enhver tid står på dagsordenen. Det å sikre at den daglige virksomheten, innen alle forretningsområder, har et sterkt fokus på økonomisk verdiskaping er en svært viktig del av bankens samfunnsansvar.

Vedlagt følger bankens samfunnsregnskap.

	2017	2016
Strategisk		
Konsernstrategi	Oppdatert	Oppdatert
CSR (Corporate Social Responsibility) strategi	Etablert	
Verdiskaping (mill kr)		
Skattekostnad for konsernet	282	284
Formuesskatt	11	14
Arbeidsgiveravgift	44	46
Finansskatt	16	0
Skatt betalt av ansatte	93	96
Sum skatt/avgift	446	440
Netto lønn/pensjon og andre ytelser	453	425
Kontantutbytte egenkapitalbevisere	94	94
Vekstkapital, tilbakeholdt overskudd	802	824
Samfunn/ sosiale forhold		
Antall årsverk inklusiv vikarer	432	439
Friskhetsgrad	96,3%	96,3%
Andel kvinner i ledende stillinger	34 %	33 %
Gjennomsnittsalder	51,8	50,9
Avtale om inkluderende arbeidsliv	Videreføres	Videreføres
Strategi for livsfasepolitikk	Videreføres	Videreføres
Etiske retningslinjer	Videreføres	Videreføres
Gaver og sponsorer		
Sponsing (mill kr)	14,8	15,4
Antall gaver	541	445
Sum gaver (mill kr)	26,8	33,5
Miljø		
Restavfall (tonn)	21,2	23,3
Sortert avfall (tonn)	12,2	17,5
Energiforbruk strøm (kwh)	5 652 062	5 788 966
Antall flyreiser innen Norden (en vei)	610	710
Antall flyreiser utenom Norden	110	84
Kilometergodtgjørelse (km)	533 715	568 219
Antall El-bil som del av bilpool	5	5
Antall videokonferanserom	18	16

Erklæring fra styret og daglig leder

Erklæring i henhold til Verdipapirhandellovens § 5-5

Styret og administrerende direktør i Sparebanken Sør bekrefter at bankens og konsernets årsregnskap for 2017 er utarbeidet i samsvar med gjeldende regnskapsstandarder, og at opplysningene i regnskapet gir et rettviseende bilde av selskapets eiendeler, gjeld, finansielle stilling og resultat som helhet.

Videre bekreftes det at årsberetningen gir en rettviseende oversikt over utviklingen, resultatet og stillingen til banken og konsernet, sammen med en beskrivelse av de mest sentrale risiko- og usikkerhetsfaktorer banken og konsernet står overfor.

Kristiansand, 31. desember 2017 / 27. februar 2018

Stein A. Hannevik
Styrets leder

Torstein Moland
Styrets nestleder

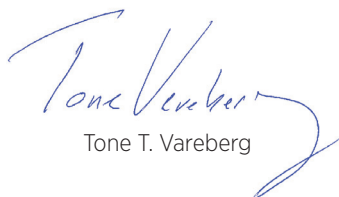
Inger Johansen

Erling Holm

Marit Kittilsen

Tone T. Vareberg

Jan Erling Tobiassen

Gunnhild T. Golid

Geir Bergskaug
Adm. direktør

Revisjonsberetning for 2017

Til Forstanderskapet i Sparebanken Sør

Uavhengig revisors beretning

Uttalelse om revisjonen av årsregnskapet

Konklusjon

Vi har revidert Sparebanken Sørs årsregnskap som består av:

- selskapsregnskapet, som består av balanse per 31. desember 2017, resultatregnskap, utvidet resultatregnskap, endringer i egenkapital og kontantstrømpoppstilling for regnskapsåret avsluttet per denne datoen og noter, herunder et sammendrag av viktige regnskapsprinsipper, og
- konsernregnskapet, som består av balanse per 31. desember 2017, resultatregnskap, utvidet resultatregnskap, endringer i egenkapital og kontantstrømpoppstilling for regnskapsåret avsluttet per denne datoen og noter, herunder et sammendrag av viktige regnskapsprinsipper.

Etter vår mening:

- er årsregnskapet avgitt i samsvar med lov og forskrifter
- gir det medfølgende selskapsregnskapet et rettviseende bilde av den finansielle stillingen til Sparebanken Sør per 31. desember 2017 og av selskapets resultater og kontantstrømmer for regnskapsåret som ble avsluttet per denne datoen i samsvar med International Financial Reporting Standards som fastsatt av EU.
- gir det medfølgende konsernregnskapet et rettviseende bilde av den finansielle stillingen til konsernet Sparebanken Sør per 31. desember 2017 og av konsernets resultater og kontantstrømmer for regnskapsåret som ble avsluttet per denne datoen i samsvar med International Financial Reporting Standards som fastsatt av EU.

Grunnlag for konklusjonen

Vi har gjennomført revisjonen i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder de internasjonale revisjonsstandardene International Standards on Auditing (ISA-ene). Våre oppgaver og plikter i henhold til disse standardene er beskrevet i Revisors oppgaver og plikter ved revisjon av årsregnskapet. Vi er uavhengige av selskapet og konsernet slik det kreves i lov og forskrift, og har overholdt våre øvrige etiske forpliktelser i samsvar med disse kravene. Etter vår oppfatning er innhentet revisjonsbevis tilstrekkelig og hensiktsmessig som grunnlag for vår konklusjon.

Sentrale forhold ved revisjonen

Sentrale forhold ved revisjonen er de forhold vi mener var av størst betydning ved revisjonen av årsregnskapet for 2017. Disse forholdene ble håndtert ved revisjonens utførelse og da vi dannet oss vår mening om årsregnskapet som helhet. Vi konkluderer ikke særskilt på disse forholdene.

PricewaterhouseCoopers AS, Gravane 26, Postboks 447, NO-4664 Kristiansand

T: 02316, org. no.: 987 009 713 MVA, www.pwc.no

Statsautoriserte revisorer, medlemmer av Den norske Revisorforening og autorisert regnskapsførerselskap

Revisjonsberetning for 2017

Uavhengig revisors beretning - Sparebanken Sør

Bankens virksomhet har i hovedsak vært uendret gjennom 2017. Det har ikke vært regulatoriske endringer, transaksjoner eller hendelser som er av vesentlig betydning for årsregnskapet for 2017. Med unntak av pensjonsforpliktelser, som var et sentralt forhold ved revisjonen i 2016 grunnet avvikling av bankens ytelsesbaserte kollektive pensjonsordning, har fokusområdene i revisjonen vært de samme i 2017 som året før.

Sentrale forhold ved revisjonen

Hvordan vi i vår revisjon håndterte sentrale forhold ved revisjonen

Verdssettelse av utlån til kunder

Vi har fokusert på dette området fordi ledelsen i stor grad benytter skjønn i vurderingen av nedskrivningsbehov for utlån. I tillegg utgjør utlån en betydelig andel av verdien av eiendeler i balansen.

Bankens rutiner og systemer for oppfølging av utlån og identifisering av utlån med nedskrivningsbehov samt vurderingen av disse utlånene er sentrale. Bruken av skjønn kan påvirke årets regnskapsmessige resultat og ha betydning for overholdelse av kapitaldekningsregelverket som følge av risikoklassifisering av utlån.

Etter regnskapsreglene skal banken på slutten av hver rapporteringsperiode vurdere om det finnes objektive indikasjoner på at et utlån har falt i verdi. Dersom det foreligger objektive indikasjoner på at et tap ved verdifall på utlån har inntruffet, skal nedskrivningsbeløpet beregnes som forskjellen mellom utlånets balanseførte verdi og nåverdien av fremtidige kontantstrømmer. Begge vurderingene innebærer stor grad av skjønn.

Vi har i revisjonen særlig fokusert på:

- Ledelsens prosess for identifikasjon av utlån med objektive indikasjoner på verdifall
- De forutsetninger ledelsen legger til grunn ved beregning av nedskrivningsbeløp for utlån som har objektive indikasjoner på verdifall

Se note 6, note 9 og note 10 til årsregnskapet for en beskrivelse av konsernets kredittrisiko og nedskrivning av

Vi har vurdert utformingen og testet effektiviteten av etablerte kontroller over verdssettelse av utlån til kunder. Dette er kontroller som er rettet mot identifisering av utlån til kunder der det foreligger objektive indikasjoner på verdifall og kontroller rettet mot beregning av nedskrivningsbeløpet. Vi konkluderte med at vi kunne basere oss på disse kontrollene i vår revisjon.

Vi har testet et utvalg utlån til kunder for å gjøre oss opp vår egen oppfatning av hvorvidt disse utlånene hadde objektive indikasjoner på verdifall og sammenlignet med ledelsens konklusjon. Vi fant at ledelsens konklusjoner knyttet til disse lånene var rimelige.

For utlån der nedskrivningsbeløp var individuelt beregnet testet vi et utvalg ved å vurdere realisasjonsverdien som ledelsen hadde lagt til grunn for å underbygge beregningen av nedskrivningsbeløpet. Vi utfordret de vurderinger ledelsen hadde gjort ved å intervju kredittmedarbeidere og ledelsen. Vi sammenlignet realisasjonsverdien med ekstern dokumentasjon der dette var tilgjengelig. Resultatet av denne testingen av individuelle nedskrivninger viste at ledelsen hadde benyttet rimelige forutsetninger i beregningen av nedskrivningsbeløpene.

Der nedskrivningsbeløp var beregnet samlet for grupper av utlån vurderte vi de data og forutsetninger som ble benyttet. Resultatet av denne testingen viste at forutsetninger benyttet ved beregningen av nedskrivningsbeløpene var rimelige.

Banken har i 2017 forberedt overgangen til IFRS 9. Særlig innebærer dette utforming og implementering av modellverk for beregning av forventede tap på utlån. Bankens beregninger viste at overgangen til IFRS 9 får små effekter på regnskapet på implementeringstidspunktet. Vi har gjennomgått bankens dokumentasjon av modellverk for beregning av tap på utlån og forutsetningene som er lagt til grunn i årsregnskapet. Videre har vi gjennomgått informasjonen

Revisjonsberetning for 2017

Uavhengig revisors beretning - Sparebanken Sør

utlån til kunder. Se note 38 for beskrivelse av effekter av implementering av IFRS 9.

som gis i årsregnskapet om implementering av IFRS 9 og fant at denne var konsistent med bankens beregning av implementeringseffekter.

IT-systemer som støtter finansiell rapportering

Vi har fokusert på dette området fordi bankens finansielle rapporteringssystem og virksomhet er avhengig av komplekse IT- og betalingsformidlingssystemer. Eventuelle svakheter i automatiserte prosesser og tilhørende IT-avhengige manuelle kontroller kan medføre problemer knyttet til den løpende driften av systemene for IT og betalingsformidling og risiko for feil.

Banken benytter eksterne serviceorganisasjoner for å drifte enkelte sentrale systemer for IT og betalingsformidling. Revisor hos de relevante serviceorganisasjonene er benyttet til å evaluere design og effektivitet av og teste kontroller som skal sikre integriteten av IT- og betalingsformidlingssystemene som er relevante for finansiell rapportering. Vi forsikret oss om revisorens kompetanse og objektivitet, vi gjennomgikk tilsendte rapporter og vurderte mulige avvik og tiltak. Vi har også gjennomført testing av tilgangskontroller til bankens IT-systemer og arbeidsdeling der det var nødvendig av hensyn til vår revisjon.

Våre vurderinger og kontroller viste at vi kunne bygge på bankens systemer for IT og betalingsformidling i vår revisjon.

Øvrig informasjon

Ledelsen er ansvarlig for øvrig informasjon. Øvrig informasjon består av årsberetningen, redegjørelsene om foretaksstyring og samfunnsansvar og samfunnsregnskap, men inkluderer ikke årsregnskapet og revisjonsberetningen.

Vår uttalelse om revisjonen av årsregnskapet dekker ikke øvrig informasjon, og vi attesterer ikke den øvrige informasjonen.

I forbindelse med revisjonen av årsregnskapet er det vår oppgave å lese øvrig informasjon med det formål å vurdere hvorvidt det foreligger vesentlig inkonsistens mellom øvrig informasjon og årsregnskapet, kunnskap vi har opparbeidet oss under revisjonen, eller hvorvidt den tilsynelatende inneholder vesentlig feilinformasjon.

Dersom vi konkluderer med at den øvrige informasjonen inneholder vesentlig feilinformasjon er vi pålagt å rapportere det. Vi har ingenting å rapportere i så henseende.

Styrets og daglig leders ansvar for årsregnskapet

Styret og daglig leder (ledelsen) er ansvarlig for å utarbeide årsregnskapet i samsvar med lov og forskrifter, herunder for at det gir et rettviseende bilde i samsvar med International Financial Reporting Standards som fastsatt av EU. Ledelsen er også ansvarlig for slik intern kontroll som den finner nødvendig for å kunne utarbeide et årsregnskap som ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller feil.

Revisjonsberetning for 2017

Uavhengig revisors beretning - Sparebanken Sør

Ved utarbeidelsen av årsregnskapet er ledelsen ansvarlig for å ta standpunkt til selskapets og konsernets evne til fortsatt drift, og på tilbørlig måte å opplyse om forhold av betydning for fortsatt drift. Forutsetningen om fortsatt drift skal legges til grunn for årsregnskapet med mindre ledelsen enten har til hensikt å avvikle konsernet eller å legge ned virksomheten, eller ikke har noe realistisk alternativ til dette.

Revisors oppgaver og plikter ved revisjonen av årsregnskapet

Vårt mål med revisjonen er å oppnå betryggende sikkerhet for at årsregnskapet som helhet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil, og å avgi en revisjonsberetning som inneholder vår konklusjon. Betryggende sikkerhet er en høy grad av sikkerhet, men ingen garanti for at en revisjon utført i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder ISA-ene, alltid vil avdekke vesentlig feilinformasjon som eksisterer. Feilinformasjon kan oppstå som følge av misligheter eller utilsiktede feil. Feilinformasjon blir vurdert som vesentlig dersom den enkeltvis eller samlet med rimelighet kan forventes å påvirke økonomiske beslutninger som brukerne foretar basert på årsregnskapet.

Som del av en revisjon i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder ISA-ene, utøver vi profesjonelt skjønn og utviser profesjonell skepsis gjennom hele revisjonen. I tillegg:

- identifiserer og anslår vi risikoen for vesentlig feilinformasjon i regnskapet, enten det skyldes misligheter eller utilsiktede feil. Vi utformer og gjennomfører revisjonshandlinger for å håndtere slike risikoer, og innhenter revisjonsbevis som er tilstrekkelig og hensiktsmessig som grunnlag for vår konklusjon. Risikoen for at vesentlig feilinformasjon som følge av misligheter ikke blir avdekket, er høyere enn for feilinformasjon som skyldes utilsiktede feil, siden misligheter kan innebære samarbeid, forfalskning, bevisste utelatelser, uriktige fremstillinger eller overstyring av internkontroll.
- opparbeider vi oss en forståelse av den interne kontroll som er relevant for revisjonen, for å utforme revisjonshandlinger som er hensiktsmessige etter omstendighetene, men ikke for å gi uttrykk for en mening om effektiviteten av selskapets og konsernets interne kontroll.
- evaluerer vi om de anvendte regnskapsprinsippene er hensiktsmessige og om regnskapsestimatene og tilhørende noteopplysninger utarbeidet av ledelsen er rimelige.
- konkluderer vi på hensiktsmessigheten av ledelsens bruk av fortsatt drift-forutsetningen ved avleggelsen av regnskapet, basert på innhentede revisjonsbevis, og hvorvidt det foreligger vesentlig usikkerhet knyttet til hendelser eller forhold som kan skape tvil av betydning om selskapets evne til fortsatt drift. Dersom vi konkluderer med at det eksisterer vesentlig usikkerhet, kreves det at vi i revisjonsberetningen henleder oppmerksomheten på tilleggsopplysningene i regnskapet, eller, dersom slike tilleggsopplysninger ikke er tilstrekkelige, at vi modifierer vår konklusjon om årsregnskapet og årsberetningen. Våre konklusjoner er basert på revisjonsbevis innhentet inntil datoen for revisjonsberetningen. Etterfølgende hendelser eller forhold kan imidlertid medføre at selskapet ikke fortsetter driften.
- evaluerer vi den samlede presentasjonen, strukturen og innholdet, inkludert tilleggsopplysningene, og hvorvidt årsregnskapet representerer de underliggende transaksjonene og hendelsene på en måte som gir et rettviseende bilde.

Revisjonsberetning for 2017

Uavhengig revisors beretning - Sparebanken Sør

- innhenter vi tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis vedrørende den finansielle informasjonen til enhetene eller forretningsområdene i konsernet for å kunne gi uttrykk for en mening om det konsoliderte regnskapet. Vi er ansvarlige for å lede, følge opp og gjennomføre konsernrevisjonen. Vi alene er ansvarlige for vår revisjonskonklusjon.

Vi kommuniserer med styret blant annet om det planlagte omfanget av revisjonen og til hvilken tid revisjonsarbeidet skal utføres. Vi utveksler også informasjon om forhold av betydning som vi har avdekket i løpet av revisjonen, herunder om eventuelle svakheter av betydning i den interne kontrollen.

Av de sakene vi har kommunisert med styret, tar vi standpunkt til hvilke som var av størst betydning for revisjonen av årsregnskapet for den aktuelle perioden, og som derfor er sentrale forhold ved revisjonen. Vi beskriver disse sakene i revisjonsberetningen med mindre lov eller forskrift hindrer offentliggjøring av saken, eller dersom vi, i ekstremt sjeldne tilfeller, beslutter at en sak ikke skal omtales i beretningen siden de negative konsekvensene av en slik offentliggjøring med rimelighet må forventes å oppveie allmennhetens interesse av at saken blir omtalt.

Uttalelse om øvrige lovmessige krav

Konklusjon om årsberetningen

Basert på vår revisjon av årsregnskapet som beskrevet ovenfor, mener vi at opplysningene i årsberetningen og i redegjørelsene om foretaksstyring og samfunnsansvar om årsregnskapet, forutsetningen om fortsatt drift og forslaget til anvendelse av overskuddet er konsistente med årsregnskapet og i samsvar med lov og forskrifter.

Konklusjon om registrering og dokumentasjon

Basert på vår revisjon av årsregnskapet som beskrevet ovenfor, og kontrollhandlinger vi har funnet nødvendig i henhold til internasjonal standard for attestasjonsoppdrag (ISAE) 3000 «Attestasjonsoppdrag som ikke er revisjon eller forenklet revisorkontroll av historisk finansiell informasjon», mener vi at ledelsen har oppfylt sin plikt til å sørge for ordentlig og oversiktlig registrering og dokumentasjon av selskapets og konsernets regnskapsopplysninger i samsvar med lov og god bokføringskikk i Norge.

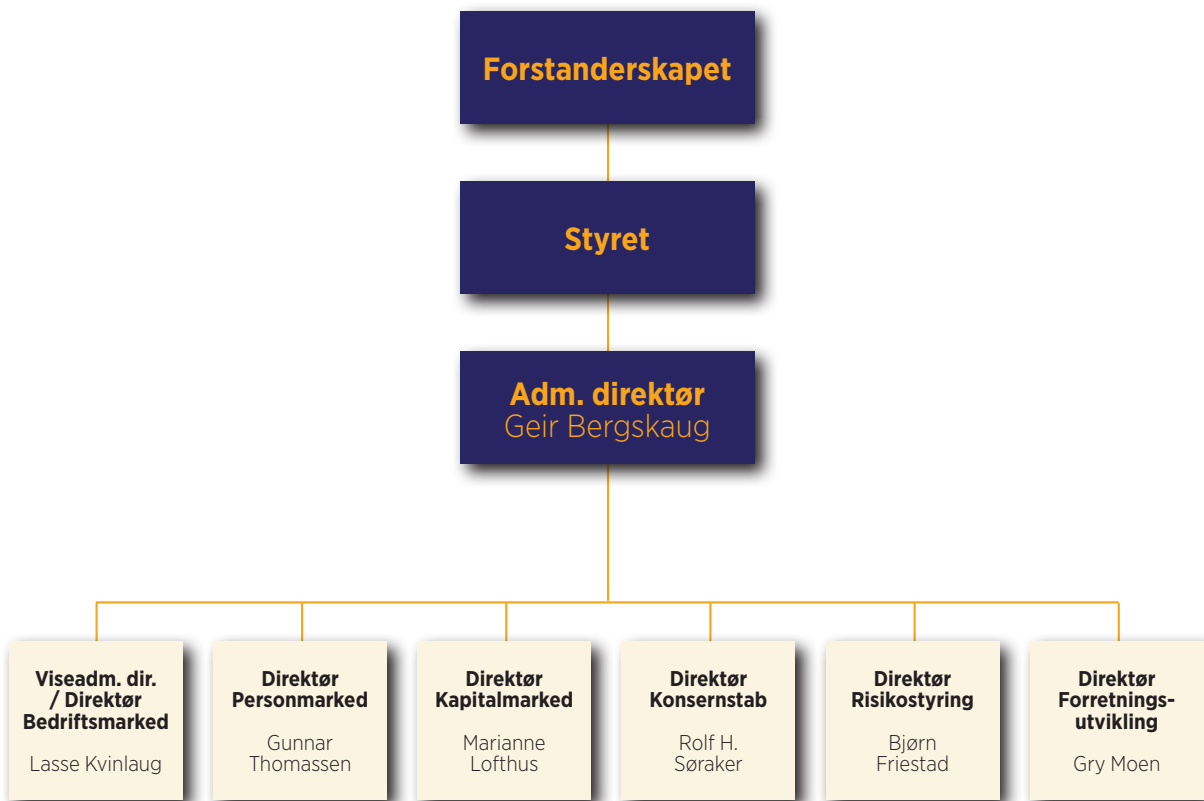
Kristiansand, 27. februar 2018
PricewaterhouseCoopers AS

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Reidar H.', is written over a light blue horizontal line.

Reidar Henriksen
Statsautorisert revisor

Organisering

BANKENS AVDELINGER

Konsernledelsen

GEIR BERGSKAUG (1960)

Administrerende direktør fra 1. januar 2014. Tidligere administrerende direktør i «gamle» Sparebanken Sør fra 1. november 2010. Arbeidet i Gjensidige som direktør og konserndirektør (1999-2010), styreleder i Gjensidige Bank (2008-2010), banksjef/direktør i DnB NOR (1988-1999). Utdannet siviløkonom fra Norges Handelshøyskole. Tilleggsutdannelse fra Harvard Business School i Boston - GMP, INSEAD Fontainebleau Frankrike - MBA.

Lasse Kvinlaug (1961)

Viseadministrerende direktør fra 1. januar 2014 og leder for bedriftsmarkedet. Utdannet siviløkonom. Tidligere arbeidet i Sparebanken Pluss som viseadministrerende direktør, direktør og banksjef (1997-2013). Erfaring også fra Sparebanken NOR / Sparebanken ABC (1987-1997), som ass. banksjef med ansvar for bedriftsmarkedet i Kristiansand. Finans- og økonomikonsulent i Statoil (1984-87).

Marianne Lofthus (1961)

Direktør kapitalmarked fra 1. januar 2014 og daglig leder i Sparebanken Sør Boligkreditt. Var finanssjef i Sparebanken Pluss (2003 - 2013) og har mange års erfaring fra finansvirksomhet i Sparebanken Pluss, Norsk Hydro og Sparebanken NOR. Utdannet siviløkonom fra Norges Handelshøyskole.

Gunnar P. Thomassen (1965)

Direktør personmarkedsdivisjonen fra 1. januar 2014. Tidligere arbeidet i Sparebanken Sør som direktør, regiondirektør og banksjef (1999-2013). Erfaring også fra Ernst & Young Management Consulting og Industrifondet/ SND. Utdannet sivilingeniør fra NTH, linje for industriell økonomi.

Konsernledelsen

Rolf H. Søraker (1960)

Direktør konsernstab fra 1. januar 2014. Var også direktør konsernstab i «gamle» Sparebanken Sør fra (2009 – 2013) og har bred erfaring fra ulike roller i Sparebanken Sør fra 1986. Har også erfaring fra skoleverket og forsvaret. Utdannelse fra Forsvaret, Høyskolen i Telemark og BI, Master of Management.

BJØRN A. FRIESTAD (1959)

Direktør risikostyring fra 1. januar 2014. Hadde ansvar for kreditt og forretningsutvikling i Sparebanken Pluss (2001 – 2013). Har bred erfaring fra ulike virksomhetsområder i Sparebanken Agder/Sparebanken Pluss siden 1986. Utdannet siviløkonom og aut. finansanalytiker (AFA) fra Norges Handelshøyskole.

GRY MOEN (1963)

Direktør forretningsutvikling fra 1. januar 2014. Arbeidet også i «gamle» Sparebanken Sør som direktør forretningsutvikling fra 2011. Var daglig leder i ABCenter Holding (2009-2010) og markedsdirektør i Sparebanken Sør (2006-2009). Har tidligere erfaring fra bl.a. Statoil, Telenor og LOS / Agder Energi. Utdannet fra Trondheim Økonomiske Høyskole / Ecôle Supérieure de Commerce Grenobles / Nantes.

